

III međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeologa

**„LIBRARIES, ARCHIVES AND MUSEUMS - LAM
MONTENEGRO 2022“**

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“
Cetinje
17 - 18. maj 2022. godine

ZBORNIK RADOVA

Cetinje, 2023

Organizator Konferencije:

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ Cetinje

Izdavač:

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Cetinje

Za izdavača:

Mr Dragica Lompar

Urednica:

Mr Dragica Lompar

Koordinatorica projekta

Dragana Marković

Organizacioni odbor NNBCG „Đurđe Crnojević“, Cetinje:

mr Dragica Lompar, Dragana Marković, Slavica Glendža,

Vjenceslava Ševaljević, Milenija Vračar

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje

ISBN 978-86-7079-238-8

COBISS.CG-ID 25705220

Sva prava zadržana. Nijedan dio ove knjige ne može biti reprodukovan, čuvan u sistemu za pretraživanje ili prenosiv u bilo kom obliku ili na bilo koji način bez prethodne pismene dozvole izdavača.

ZBORNİK RADOVA

III međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeologa

**„LIBRARIES, ARCHIVES AND MUSEUMS - LAM
MONTENEGRO 2022“**

Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“
Cetinje
17 - 18. maj 2022. godine

Cetinje, 2023

SADRŽAJ:

Uvod.....	6
POZDRAVNE RIJEČI: Dragica Lompar, Dobrila Vlahović	7
Vjenceslava Ševaljević, Zorica Sjekloća DIGITALIZOVANE STARE CRNOGORSKE NOVINE I ČASOPISI – DRAGOCJEN IZVOR PODATAKA IZ POLITIČKOG I KULTURNOG ŽIVOTA CRNE GORE S KRAJA XIX I PRVE POLOVINE XX VIJEKA.....	11
Robert Ožura KAMRA – DIGITALIZIRANA KULTURNA BAŠTINA SLOVENSКИH REGIJA.....	15
Milanka Babić Vukadinov, Zoran Zdravković DIGITALNE ZBIRKE BIBLIOTEKE GRADA BEOGRADA.....	22
Vesna Kovačević ČITALAČKA PISMENOST U CRNOJ GORI I ZNAČAJ BIBLIOTEKA.....	28
Sofija Jelovac IZDAVAČKA PRODUKCIJA „MEĐUREPUBLIČKE ZAJEDNICE ZA KULTURNO- PROSVJETNU DJELATNOST“ U FONDU NARODNE BIBLIOTEKE „STEVAN SAMARDŽIĆ“, PLJEVLJA.....	33
Ana Gvozdrenović, Marina Vučinić, Kristina Devedžić OSNOVCI I ČITANJE - U LANCU KULTURNO-OBRAZOVNIH USTANOVA.....	38
Jasmina Ivanković, Dragana Marinković БИБЛИОТЕКА ОШ „ВОЈИСЛАВ ВОКА САВИЋ“ ИЗ ЛАЗАРЕВЦА - ЧУВАР КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА.....	44
Jelica Ilić Minić, Vladimir Brborić NITIMA PISANA PROŠLOST, SADAŠNJOST, BUDUĆNOST.....	50
Olga Ječmenica DIGITALNA KOLEKCIJA KAO INSTRUMENT OČUVANJA KULTURNE BAŠTINE.....	58
Jelena Manojlović MUZEJ ZA ISTORIJU FARMACIJE NOVI PARTNER U PODIZANJU KULTUROLOŠKE SVESTI ZAJEDNICE.....	66
Željko Miranović SLUČAJ SERIJSKOG UBICE SA GRAHOVA 1887. GODINE.....	71
Tamara Malešev, Olivera Topalov, Irena Zečević ОЧУВАЊЕ И ПРОМОЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ НА ПРИМЕРУ МОГУЋНОСТИ САРАДЊЕ УДРУЖЕЊА АДЛИГАТ И БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ.....	77
Ljiljana Stanimirović STORYTELLING IN DIFFICULT TIMES: ACCESSING THE PAST DURING A PANDEMIC.....	87

Jelena Petrovska KNJIŽNICA – MJESTO SUSRETA U „DNEVNOM BORAVKU“ GRADA.....	94
Ivana Pešić, Suzana Tanasijević, Marko Bojić NOVA PERSPEKTIVA JAVNE BIBLIOTEKE U SAVREMENOM BIBLIOTEKARSTVU – KREIRAJTE SVOJ DIGITALNI SVET.....	101
Anica Gligorova Mileva БИБЛИОТЕКИТЕ И ОБРАЗОВАНИЕТО.....	107
Dragana Petrić, Dušanka Papić BIBLIOTEKA KAO PODSTICAJ I PODRŠKA U OBRAZOVANJU DECE I MLADIH.....	112
Magdalena Kočovska Saltirova БИБЛИОТЕКЕ ПОСРЕДНИЦИ, КРЕАТОРИ И ПАРТНЕРИ У ПОДИЗАЊУ КУЛТУРОЛОШКЕ СВИЈЕСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ.....	120
Nataša Simić, Brankica Kostić NARODNA BIBLIOTEKA GRAČANICA – PROŠLOST, SADAŠNJOST I BUDUĆNOST.....	127
Bojana Joksimović DRUŠTVENE MREŽE U SVOJSTVU PRIJATELJA BIBLIOTEČKOG FONDA.....	136
Zaključci i preporuke.....	144

Uvod

Poštovani čitaoci,

pred vama se nalazi Zbornik radova sa III međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa, pod nazivom „Libraries, Archives and Museums, LAM Montenegro 2022“, koja je održana 17. i 18. maja u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore „Đurđe Crnojević“ na Cetinju.

Organizator i domaćin je bila Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ na Cetinju, uz podršku Prijestonice Cetinje i Narodnog muzeja Crne Gore, a tema koja je okupila stručnjake iz oblasti kulturne baštine regiona je **Biblioteke, arhivi i muzeji kao posrednici, kreatori i partneri u podizanju kulturološke svijesti i razumijevanja zajednice**, sadržana u Evropskim smjernicama za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja, UN Agenda 2030 za održivi razvoj. Cilj ovogodišnje Konferencije je kontinuirano podsticanje saradnje između biblioteka, arhiva i muzeja radi ostvarivanja zajedničke misije – zaštite i promocije kulturne i naučne baštine. Takođe, skretanje pažnje javnosti na činjenicu da su biblioteke, arhivi i muzeji kulturno-obrazovni centri cjeloživotnog učenja, kako za korisnike tako i za zaposlene.

Na otvaranju su govorile Dobrila Vlahović, generalna direktorica Direktorata za kulturnu baštinu i Dragica Lompar, direktorica Biblioteke. Tokom dva dana, predstavljeno je 29 radova (direktnim učešćem na skupu ili onlajn prezentacijom) iz Crne Gore, Srbije, Sjeverne Makedonije, Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Na inicijativu Udruženja bibliotekara Crne Gore, u okviru Konferencije je organizovana i panel diskusija na temu: **(Re)konstrukcija uloge savremenog bibliotekara/ke: izazovi i (uspješne) prakse**. Održano je jedno on line predavanje po pozivu i to dr. sc. Dunje Holcer, bibliotekarke savjetnice i voditeljice Županijske matične službe Narodne knjižnice i čitaonice „Vlado Gotovac“ Sisak. Njeno predavanje se odnosilo na predstavljanje Svjetske mape biblioteka – **IFLA Library Map of the World**.

Teme stručnih radova bile su raznovrsne i posvećene inovativnim uslugama u svim kulturnim institucijama. Naglašena je potreba za stalnim usavršavanjem kulturnih radnika, kao i poštovanje međunarodnih smjernica i standarda u poslovanju ustanova kulture, ali i njihova obaveza da se pozicioniraju kao kulturni, obrazovni i socijalni centri zajednice koji će uspješno saradivati sa drugim ustanovama u okruženju. Naglašena je potreba da se podigne svijest o značaju digitalizacije vlastitog nasljeđa u sredinama u kojima postoje bogati kulturni resursi; da se ohrabre svi oni koji treba da pokrenu projekte digitalizacije, kako bi lokalna kulturna u naučna baština postala dio evropske i svjetske baštine, radi njenog očuvanja, prezentacije i univerzalne dostupnosti. Uspješnost Konferencije je i u tome što je okupila predavače iz svih država iz regiona, čime su se dodatno otvorile realne mogućnosti bliske saradnje i rada na zajedničkim projektima. Različiti pristupi digitalizaciji omogućavaju interdisciplinarnu saradnju i primjenu savremenih digitalnih tehnologija u muzejima, arhivima, bibliotekama i institucijama koje se bave kulturnom i naučnom baštinom

Redosljed radova u *Zborniku* predstavlja redosljed izlaganja autora prema programu Konferencije, osim onih koji nijesu dostavljeni u predviđenom roku, a u skladu sa uputstvima Programskog odbora.

Na kraju, zaključeno je da je Konferencija u potpunosti opravdala svoje postojanje, te da njeno održavanje treba nastaviti.

POZDRAVNE RIJEČI

Poštovani gospodine gradonačelnice Prijestonice Cetinje, gospodine Đuraškoviću

Poštovana direktorice Direktorata za kulturnu baštinu u Ministarstva kulture i medija, gospođo Vlahović,

Drage kolegice i kolege, učesnice i učesnici konferencije

Izuzetno mi je zadovoljstvo što mogu da Vas sve pozdravim i poželim srdačnu dobrodošlicu u NBCG „Đurđe Crnojević“ .

Međunarodna konferencija bibliotekara, arhivista i muzeja se organizuje treći put na Cetinju i ima za cilj razmjenu znanja i iskustava na polju kulturne baštine, ali prije svega promociju kulture kao univerzalne poveznice među narodima i državama. O tome svjedoči i tema koja nas je okupila – **Biblioteke, arhivi i muzeji kao posrednici, kreatori i partneri u podizanju kulturološke svijesti i razumijevanja zajednice**, sadržane u **Agendi Ujedinjenih nacija 2030 za održivi razvoj**.

Kulturna politika i kulturna tradicija su danas neodvojive od strateških razvojnih politika svake zemlje. Globalizacija u kulturi je tema koja je posebno značajna kroz afirmaciju multikulturalizma i postupke digitalizacije. Kad govorimo o kulturnoj baštini u svim segmentima, mora se naglasiti da je njena uloga nezaobilazna u stvaranju društva koje poštuje sopstvene vrijednosti i koje treba da teži slobodi, inicijativama i otvorenosti ka novim pristupima i idejama.

Informacione tehnologije su najsnažniji pokretač sveukupnog razvoja i njihova primjena je od posebnog značaja i u kulturnim politikama širom svijeta. Ovo se posebno odnosi na pristup informacijama i znanju koje čuvaju kulturne institucije, bilo da se radi o bibliotekama, arhivima ili muzejima. Njihova konvencionalna uloga se u posljednjih petnaestak godina korjenito promijenila u smislu otvaranja prema najširoj javnosti i poštovanja prava na pristup znanju sa bilo koje tačke na kojoj se nalazimo.

Saradnja među ustanovama kulture je značajna, ne samo kroz zajedničko predstavljanje kulturne baštine, već i zbog racionalizacije finansijskih i kadrovskih potencijala i partnerskog odnosa sa osnivačima na državnom i lokalnom nivou. Naš zadatak je da osnažimo ove institucije, da izgrađujemo svoje usluge, da se povezujemo na nacionalnom i širem planu kako ne bi samo čuvali, nego i koristili ono što u svojim bogatim fondovima posjedujemo. Malim državama, kao što je Crna Gora, izgradnja digitalnih kolekcija i virtuelnih sadržaja omogućava ravnopravno učešće i prepoznatljivost na šarolikoj kulturnoj mapi Evrope i svijeta.

Poštovane kolegice i kolege,

Uvjeren sam da ćemo mnogo naučiti jedni od drugih iz 29 pripremljenih izlaganja i da će se tradicija ove konferencije nastaviti i ubuduće. Želim Vam prijatan boravak na Cetinju i u Nacionalnoj biblioteci, kao i uspješan dvodnevni rad.

Zahvaljujem se na podršci Prijestonici Cetinje i gradonačelniku Nikoli Đuraškoviću, direktoru Narodnog muzeja Jakši Čalasanu, Organizacionom odboru, Radnom predsjedništvu i svim kolegicama i kolegama iz NBCG koji su doprinijeli uspješnoj organizaciji Konferencije.

Hvala!

NBCG „Đ. Crnojević“, 17.05.2022.

Direktorica
Mr Dragica Lompar

Čini mi čast i zadovoljstvo da Vas, u ime Ministarstva kulture i medija i u svoje lično ime, pozdravim i poželim dobrodošlicu na Međunarodnu konferenciju bibliotekara, arhivista i muzeologa, koju po treći put organizuje NBCG “Đurđe Crnojević”

Posebno mi je zadovoljstvo što se ova konferencija organizuje baš ovdje na Cetinju, historijskom gradu koji baštini bogatu kulturno-istorijsku prošlost - gradu muzeju, ali i prijestonici crnogorske pisane i štampane riječi, arhivu naše prošlosti.

Podsjetiću da je ovdašnja pozornost prema knjizi na neki način anticipirana istorijom u kojoj je knjiga često imala kulturni status. Vladari iz dinastija Crnojević i Petrović, u teškim vremenima borbe za opstanak, znali su da knjiga ima istu, a često i veću snagu od oružja. U ovom gradu živjeli su vizionari koji su svojim štamparskim radom pokazali svijest o značaju onoga što je počelo sa prvim otiscima slova na papiru uz pomoć prese, a što će Viktor Igo mnogo godina kasnije nazvati „majkom svih revolucija“.

Zato je Cetinje pravo mjesto za održavanje ove konferencije, a time je i njen značaj višestruk, te ovim putem posebna zahvalnost organizatoru NBCG „Đurđe Crnojević“ i njenoj direktorici Dragici Lompar.

Kulturno nasljeđe svjedok je prošlosti, razvoja i posebnosti svake zemlje, koje ukazuje na njenu kulturnu slojevitost. Zato svaka savremena državna politika zaštitu i očuvanje kulturnog nasljeđa stavlja u prioritete, težeći da na taj način očuva dokaze o historijskom kontekstu svog naroda – njegovoj kulturi za buduće generacije.

Biblioteke, arhivi i muzeji ključni su čuvari kulturnog naslijeđa svake zemlje. Zbog brzog razvoja moderne tehnologije u posljednjim decenijama 20. vijeka ubrzava se proces digitalizacije, kao najbolji vid zaštite i promovisanja kulturnog naslijeđa. Upravo je pojava digitalizacije i omogućila sveobuhvatan pristup kulturnom naslijeđu pa me zato i raduje činjenica da ste se kao odgovorni profesionalci, u ovom historijskom zdanju - spomeniku kulture od nacionalnog značaja – danas okupili oko jednog cilja – zaštita i očuvanje kulturne baštine za buduće generacije.

Znamo da je predmet kulturne baštine stvarni predmet, koji svojom materijalizacijom, sadržajem i formom dokumentuje vrijeme nastanka i funkciju koju je imao, čuva bogate historijske slojeve značenja koji se prenose iz prošlosti u sadašnjost i čuvaju za budućnost. Sakupljanje, stručna obrada, zaštita, prezentacija i vrjednovanje predmeta kulturne baštine, su vaša i naša profesionalna svakodnevnica i odgovornost, ali i zajednički poslovi sve tri djelatnosti, ustanova i stručnjaka iz ovih oblasti. Baveći se stručnom obradom knjige, arhivske građe ili muzejskih predmeta, biblioteke, arhivi i muzeji baštine najveći dio pokretnog fonda države i osnovani su s ciljem da budu u službi društva i njegovog razvoja, omogućavajući veću dostupnost informacijama o kulturnoj baštini brojnim korisnicima.

Ustanove koje obavljaju bibliotечku, arhivsku i muzejsku djelatnosti, zbog vrste građe koju prikupljaju i baštine, posmatraju se kao odvojeni sistemi zaštite, očuvanja i prezentacije određene vrste građe. Tokom njihovog trajanja i razvoja, ali i primjenom savremenih informacionih nauka i tehnologija, postale su vidljive i prepoznate zajedničke osobine ovih djelatnosti.

Savremeni trendovi otvaraju mogućnost povezivanja ove tri djelatnosti kulturne baštine, uz poštovanje svih različitosti, a radi uspostavljanja efikasnijeg sistema zaštite, dostupnosti, razmjene rezultata istraživačkih nalaza, promocije i protoka informacija o kulturnoj baštini.

Značaj ove konferencije je višestruk: razmjena dobrih praksi i saradnje između različitih ustanova baštine, uz izraženu težnju da se izvori kulturne baštine, kakvi su muzejski predmeti, bibliotečka i arhivska građa, što bolje približe i postanu dostupni široj javnosti.

Digitalna tehnologija omogućila je da ove ustanove postaju sve manje ograničene na sebe, a postaju sve više međusobno povezane i zavisne. Zbog toga smo danas svjedoci njihovog sve jačeg spajanja, zahvaljujući digitalnom dobu koje je približilo ove ustanove više nego ikada. Danas, u eri informacionih tehnologija, ove ustanove sve se više oslanjaju na djelovanje putem globalne informatičke infrastrukture. Informacijama u elektronskoj formi lakše je pristupiti i pretraživati ih. Zbog toga ove ustanove imaju zajedničke interese čineći dostupnim građu svim korisnicima.

Biblioteke, arhivi i muzeji ne žive samo od prošlosti, oni žive u sadašnjosti i živjeće u budućnosti, jer svjedoče o prošlosti i sadašnjosti kulture jedne zemlje. One u budućnosti ne mogu nestati upravo zato što kroz svoje vrijedne fondove ističu vrijednosti jedne države i njenih građana. *Muzeji i arhivi služe za očuvanje identiteta, ne samo pojedinaca već i države.*

Današnja konferencija koja je okupila najeminentnije stručnjake iz muzejske, arhivske i bibliotečke djelatnosti potvrđuje da Crna Gora i njene institucije sistema prate evropske standarde i da ima jasan stav na temu – **“Biblioteke, arhivi i muzeji kao posrednici, kreatori i partneri u podizanju kulturološke svijesti i razumijevanja zajednice”**

U tom kontekstu Ministarstvo kulture i medija daje punu podršku, kao ključni partner u ostvarivanju strateških ciljeva zaštite i očuvanja kulturne baštine, inovacijama i primjeni savremenih standarda, tehnologija, znanja i iskustava, cijeneći da samo zajedničkim radom možemo postići mjerljive rezultate, što potvrđuje i ova konferencija.

Zahvaljujem se na pažnji i želim Vam uspješan rad u danima koji predstoje.

mr Dobrila Vlahović
Generalna direktorica Direktorata za kulturnu baštinu
Ministarstvo kulture i medija

Zorica SJEKLOČA, viša bibliotekarka
Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Cetinje
zorica.sjekloca@nb-cg.me

Mr Vjenceslava ŠEVALJEVIĆ, bibliotekarka savjetnica
Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Cetinje
vjenceslava.sevaljevic@nb-cg.me

DIGITALIZOVANE STARE CRNOGORSKE NOVINE I ČASOPISI – DRAGOCJEN IZVOR PODATAKA IZ POLITIČKOG I KULTURNOG ŽIVOTA CRNE GORE S KRAJA XIX I U PRVOJ POLOVINI XX VIJEKA

Sažetak: U ovom radu je prezenitran sadržaj iz digitalizovanih starih crnogorskih novina i časopisa koji su izlazili krajem XIX i u prvoj polovini XX vijeka.

U uvodnom dijelu rada akcenat je stavljen na značaj digitalizacije koja s jedne strane osigurava zaštitu pisane kulturne baštine a s druge strane omogućava dostupnost bibliotečke građe širokom krugu virtuelnih korisnika.

U središnjem dijelu rada je istaknut neprocjenjivi značaj koji stara crnogorska periodika ima kao pisani svjedok o burnom vremenu crnogorske političke i kulturne istorije (kraj XIX i početak XX vijeka). Dat je kratak osvrt na najznačajnije naslove periodike koje Nacionalna biblioteka brižno čuva u svojim fondovima za buduća pokoljenja. Kako bi štampani primjerci što duže bili očuvani, prioritet u procesu digitalizacije u proteklom periodu je predstavljala upravo ova vrsta vrijedne bibliotečke građe.

U radu su prikazani i isječci iz starih crnogorskih novina i časopisa koji vjerno ilustruju činjenice iz političkog i kulturnog života i omogućavaju istraživačima kao i zaljubljenicima u istoriju da pronađu brojne relevantne informacije.

Ključne riječi: značaj digitalizacije, Digitalna biblioteka Crne Gore, stare crnogorske novine i časopisi, politička i kulturna istorija Crne Gore, istraživanje.

Značaj digitalizacije pisane kulturne baštine

Digitalizacija pisane kulturne baštine omogućava univerzalnu dostupnost informacija; dugotrajno čuvanje i predstavljanje kulturnog i naučnog nasljeđa; promociju i predstavljanje bibliotečko-informacione građe i izvora; fizičku zaštitu bibliotečko-informacione građe i izvora; širenje korisničke populacije.

Zašto digitalizovati periodiku

Polazeći od činjenice da nam stare novine i časopisi pružaju uvid u politička, kulturna i istorijska dešavanja, jasno je zašto je periodika neiscrpan izvor podataka ne samo za istoričare, već i za politikologe, lingviste, profesore, učenike, umjetnike...

Digitalizacijom stare periodike, pojavile su se nove mogućnosti za proučavanje i istraživanje sadržaja ovih važnih izvora. Jedan bibliotekar, zadužen za posebne kolekcije, primijetio je da digitalizacija može da učini da nekada zanemareni izvori budu istaknutiji i da je „u štampanoj verziji materijal možda djelovao nejasno; kada se digitalizuje, postaje osnovni resurs.”¹ Digitalizacijom istorijskih novina dolazimo do novih i neočekivanih grupa korisnika i pomoći da se redefinišu načini na koje su ih tradicionalne grupe korisnika koristile.²

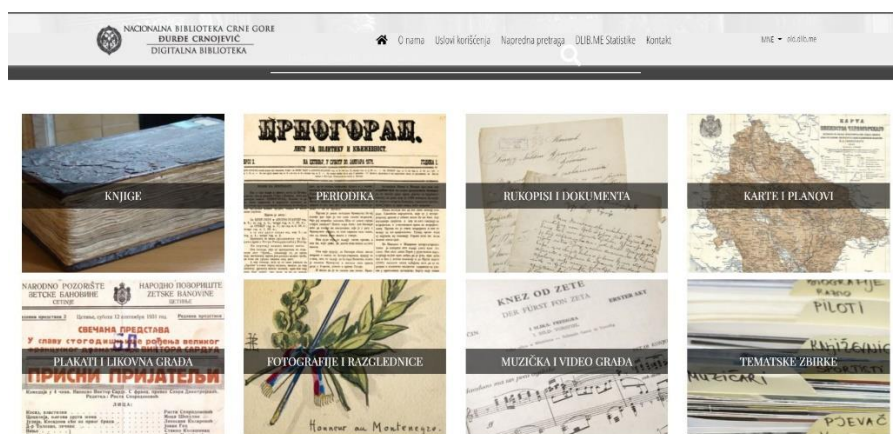
U skladu sa tim, danas imamo korisnike koji na osnovu novinskih članaka istražuju istorijske teme, drugi biraju novinske fotografije ili karikature istražujući vizuelne slike iz određenih vremenskih perioda, a neki pretražuju reklame za posanje radova o materijalnoj kulturi ili ekonomskim obrascima određenog vremena.

Postoje brojni projekti digitalizacije periodike. Pojedine institucije su se odlučile za kreiranje digitalnih faksimila koji dozvoljavaju samo pregled novinskih slika kao PDF ili TIFF datoteke, bez ikakvih mogućnosti pretraživanja, dok druge institucije koriste OCR tehnologiju kako bi čitav tekst novina učinili pretraživim, bez mogućnosti ograničavanja pretraživanja na određene segmente.

Da bi ostvarile svoj puni potencijal, istorijske digitalne novine treba da podržavaju napredno pretraživanje, putem ključnih riječi, mogućnost ograničavanja pretrage na određene segmente, kao i mogućnost pregledavanja novina po datumu.

Digitalna biblioteka Crne Gore

Sadržaj Digitalne biblioteke Crne Gore, korisnicima je dostupan na adresi: www.dlib.me. Na sajtu je trenutno dostupno 3930 digitalnih objekata koji su podijeljeni u osam kolekcija, a obuhvataju digitalizovanu crnogorsku pisanu kulturnu baštinu i u kontinuitetu se dopunjavaju.

U Centru za digitalizaciju i mikrofilmovanje u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore “Đurđe Crnojević” na Cetinju, do sada je skenirano preko 50.000 stranica stare

¹ Peter B. Hirtle. “The Impact of Digitization on Special Collections in Libraries”.

² Alison Jones “The Many Uses of Newspapers”.

crnogorske periodike, najveći dio ove građe je obrađen i konvertovan u PDF format. Ova građa, opremljena vodenim žigom, sa odrađenim OCR-om (Optical Character Recognition), što omogućava našim korisnicima pretragu po ključnoj riječi, dostupna je na pomenutom portalu.

Digitalizovana stara crnogorska periodika s kraja XIX i u prvoj polovini XX vijeka

Glas Crnogorca : nedjeljni list za politiku i književnost. Prvi broj je štampan na Cetinju 21. aprila 1873. godine, a ukupno je izašlo 2374 brojeva. U toku pedesetogodišnjeg izlaženja "Glas Crnogorca" je imao 17 urednika. List je važio kao poluzvanični organ Crnogorske vlade i na prvoj strani je imao dodatak *Službeni dio*, gdje su objavljivani zakoni, uredbe, proglosti Vlade i drugi službeni materijali.

Cetinjski vjesnik je pokrenut kao poluzvanični organ Crnogorske vlade, od broja 80 koji je izašao 16. oktobra 1913. List je za božićne i uskršnje praznike izdavao književne dodatke. U vrijeme aneksione krize određeni tiraž *Cetinjskog vjesnika* se u Hercegovini rasturao pod imenom *Katunjanin* i *Brđanin*. Od broja 80 za 1913, promijenio je svoje ime i izlazio kao *Vjesnik*.

Crnogorka : list za književnost i zabavu. Urednik lista bio je Jovan Pavlović. Cenzura je zabranila broj 21 za 1885. godinu zbog objavljene pjesme Jovana Popovića - Lipovca "Manita majka" i štampan je novi broj bez te pjesme. Prestao je da izlazi zbog zabrane rasturanja u Austriji. Centralna narodna biblioteka na Cetinju izdala je 1980. godine fototipsko izdanje "Crnogorke" iz 1884-1885.

Crnogorka : prilog "Crnogorcu" za zabavu, književnost i pouku je prvi crnogorski književni časopis,. Prvi broj je izašao 10. jula 1871. Godine, a publikovano je svega 23 broja. Prestao je da izlazi zbog zabrane rasturanja u Austriji.

Dan : list za nauku i književnost. Smatra se da je najkvalitetniji od svih časopisa koji su izlazili u Crnoj Gori toga vremena. Uređivali su ga dr Nikola Škerović i Dušan Đokić. Časopis je književna i naučna publikacija. U člancima političkog karaktera zastupao je demokratska shvatanja i kritički pogled na svaki kruti režim.

Književni list : organ "Cetinjske čitaonice i Gorskog vijenca". Pored književnih priloga sadrži i priloge za istoriju, filologiju, folklor, geografiju i druge naučne oblasti. Časopis je donosio priloge i floklornu građu i iz krajeva van Crne Gore.

Prosvjeta : list za crkvu i školu; Prosvjeta : list za crkvu, školu i pouku važio je kao službeni list Mitropolije Crnogorske i Knjaževskog Ministarstva prosvjete. U njemu su objavljivani zakoni, naredbe, pravila, uputstva i druga zvanična akta. U neslužbenom dijelu objavljivani su stručni prilozi iz oblasti prosvjete i obrazovanja.

Luča : književni list društva "Gorski vijenac". Iako mu je osnovna namjena bila da se bavi književnošću, časopis je tretirao i pratio pitanja iz svih oblasti znanja. Glavni urednik časopisa je bio Lazar T. Perović. Časopis je u svakom mjestu Crne Gore imao jednog ili više članova književnog odbora. Njegovi predstavnici za Hercegovinu bili su Aleksa Šantić, Jovan Dučić i Svetozar Ćorović. U toku izlaženja časopis je okupio nekoliko stotina saradnika i veoma širok krug čitalaca.

Abstract: *This paper presents content from digitized old Montenegrin newspapers and magazines published at the end of the 19th and the first half of the 20th century.*

In the introductory part of the paper, emphasis is placed on the importance of digitization, which on the one hand ensures the protection of written cultural heritage and on the other hand enables the availability of library materials to a wide range of virtual users.

The inestimable importance of old Montenegrin periodicals as a written witness to the stormy time of Montenegrin political and cultural history (end of the 19th and beginning of the 20th century) is highlighted in the elaborate part of the paper. There is a brief overview of the most important titles of periodicals that the National Library carefully preserves in its holdings for future generations. In order to preserve printed copies as long as possible, the priority in the digitization process in the past period was exactly this type of valuable library material.

Press cuttings from old Montenegrin newspapers and magazines are also shown in the paper. They faithfully illustrate facts from political and cultural life and enable researchers as well as history lovers to find a variety of relevant information.

Keywords: *importance of digitization, Digital Library of Montenegro, old Montenegrin newspapers and magazines, political and cultural history of Montenegro, research.*

Literatura:

1. Alison Jones, *The Many Uses of Newspapers*, Tufts University
2. Keisham Sangeeta, *Digitisation of newspaper: an easy access to information*
3. Eva Pfanzelter, Sarah Oberbichler, Jani Marjanen, Pierre-Carl Langlais, Stefan Hechl. Digital interfaces of historical newspapers: opportunities, restrictions and recommendations. *Journal of Data Mining and Digital Humanities*, In press, *HistoInformatics*, 10.46298/jdmhdh.6121. hal-02480654v5

KAMRA – DIGITALIZIRANA KULTURNA BAŠTINA SLOVENSКИH REGIJA

Sažetak: Portal Kamra pokrenut je 2006. godine u suradnji Nacionalne i sveučilišne knjižnice (NUK), slovenskih regionalnih knjižnica i Saveza slovenskih nacionalnih knjižnica kao četverogodišnji projekt (2004-2008), financiran od Ministarstva za kulturu Republike Slovenije koje i danas pokriva troškove upravljanja, uredništva i razvoja portala.

Godine 2007. spomenuti partneri utemeljili su konzorcij Kamra. Radna skupina projekta brinula se o razvoju portala i zajedno s regionalnim urednicima sklopila partnerstva između knjižnica, muzeja i arhiva, itd. Konzorcij je djelovao do kraja 2010. kad je upravljanje portalom preuzela knjižnica u Celju, gdje je i danas glavno uredništvo, putem programa Središnje regionalne knjižnice, odnosno OOK („Osrednje območne knjižnice“),

Uspostava zavičajnog portala (internetske stranice) Kamra reakcija je na potrebe okruženja u kojima su smještene slovenske narodne knjižnice i njihove zavičajne zbirke. To je, ujedno, prvi zajednički projekt regionalnih narodnih knjižnica koji, povezivanjem slovenskih knjižnica, muzeja, arhiva i drugih institucija i pojedinaca u regiji, nude korisnicima bogate i odgovarajuće informacije o zavičajnoj građi na jednome mjestu.

Uz odgovarajuće metapodatke (tekstove, slike, video i audio) portal omogućuje slobodan pristup digitaliziranoj građi koja je uključena u tzv. zavičajne priče (domoznanske zgodbe).

Posjećenost portala u stalnom je porastu. U 2012. zabilježen je 242.701 posjet stranica, 2016 1.095.519, a krajem 2021. bilo je 3.134.515 posjeta. Korisnicima je dostupno 49.232 digitaliziranih objekata koji su uključeni u 878 digitalnih zbirki.

Ključne riječi: kulturna baština, internetski portali, zavičajne zbirke.

PORTAL KAMRA - DESET RAZLIČITIH REGIONALNIH PORTALA

Regionalni³ portal Kamra definiran je kao *web*-mjesto koje objedinjuje digitaliziranu zavičajnu građu knjižnica i ostalih lokalnih kulturnih institucija u Sloveniji.

Regionalno koncipiranim portalom upravljaju urednici iz središnjih regionalnih knjižnica zajedno s partnerima, najčešće iz arhiva i muzeja. U partnerskoj suradnji institucija razne zavičajne informacije prikupljaju se na jednome mjestu u Kamri, a kreirane su u institucijama koje su najkompetentnije za pojedina područja. Kamra omogućuje besplatnu uporabu infrastrukture te priprema i educira nove partnere koji će sadržaje lokalnog značaja predstaviti u digitalnom obliku na internetu.

Sadržaji na portalu predstavljeni su u obliku osobnih priča, tekstova s digitaliziranim objektima i pripadajućim metapodacima. Tu se mogu naći osobne priče

³ Središnja knjižnica Celje upravlja portalom slovenskih narodnih knjižnica u okviru programa *Osrednjih območnih knjižnic – OOK* (Središnje regionalne knjižnice), a troškove upravljanja, uređivanja i razvoja portala financira Ministarstvo za kulturu Republike Slovenije.

važne za pojedina područja i zanimljive za lokalnu zajednicu, primjerice predstavljanja zavičajnih autora ili poznatih osoba, dokumenti i fotografije važnih lokalnih društava, razglednice iz različitih povijesnih razdoblja, djela zavičajnih umjetnika s biografijama i katalozi izložbi, važne građevine te sjećanja ljudi koji su živjeli u njima i još mnogo zanimljivosti.

Portal Kamra pokrenut je 2006. kao četverogodišnji projekt (2004– 2008)⁴ u partnerstvu s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom, deset središnjih regionalnih knjižnica i sa Savezom narodnih knjižnica koji je financiralo Ministarstvo za kulturu Republike Slovenije putem programa Središnjih regionalnih knjižnica. Portalom od 2011. upravlja Središnja knjižnica Celje u suradnji s urednicima iz središnjih regionalnih knjižnica (slika 1).

Od samog početka postojanja portala Kamra težilo se tome da on postane dijelom digitalne knjižnice Europeana. U suradnji s NUK-om kao partnerom projekta EuropeanaLocal cilj se ostvario u ožujku 2010. kada Kamra postaje agregator sadržaja za Europeanu.⁵

Sadržajna urednička politika portala temelji se na izgradnji internetske e-zavičajne zbirke. Zavičajnu građu osim knjižnica prikupljaju i partnerske institucije kao što su muzeji, arhivi, razna društva i pojedinci. Svima je zajednički cilj svojim korisnicima omogućiti jednostavan pristup građi uz pomoć modernih tehnologija te pridonositi očuvanju regionalnog i lokalnog identiteta.⁶

Prednosti pristupa zavičajnoj građi putem portala Kamra jesu:

- građa nije dostupna samo u okviru knjižnica, nego i putem ostalih partnera;
- dostupnost 24 sata;
- građu je moguće predstaviti na različite načine u raznim kombinacijama; mogućnost kombiniranja raznih vrsta građe (dokumenti, zvuk, slika); svaki digitalizirani objekt moguće je, osim obveznog metapodatkovnog opisa, dodatno opisati i komentirati.

Portal Kamra omogućuje partnerima prezentaciju njihove djelatnosti, objavljivanje novosti i zavičajnih priča. Objavljivanje i uporaba portala besplatni su. Integracijom portala u tzv. Web 2.0 (RSS, Facebook i Twitter) omogućena je promidžba objavljenih sadržaja i putem društvenih mreža.⁷

⁴ Videc, Andreja. Razvoj regijskega portala KAMRA in njegove možnosti za pridobivanje zagovornikov = *Development of the regional portal KAMRA and its possibilities for gaining advocates.* // Knjižničarski izzivi: vizija, strategija, taktika: 2003-2013-2023: zbornik referatov = *Challenges in librarianship: vision, strategy, tactics: 2003-2013-2023: proceedings.* Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2013, str. 233.

⁵ Isto, str. 237.

⁶ Isto, str. 241.

⁷ Isto.

Slika 1. Organizacijski model Kamre

Misija portala

- koordinirati prikupljanje zavičajnih sadržaja i omogućiti pristup njima putem interneta;
- omogućiti korisnicima kreativnu suradnju;
- približiti sadržaje kulturne baštine i djelatnosti knjižnica, arhiva, muzeja;
- promovirati digitalnu građu kulturnih organizacija;
- promicati slovensko znanje i svjetsku kulturu;
- olakšati pristup kulturnim sadržajima;
- trajno očuvanje slovenske kulturne baštine u digitalnom obliku.⁸

Dodana vrijednost portala

- poticanje digitalizacije zavičajne građe;
- novi načini prezentacije zavičajne građe;
- jačanje uloge regionalnih knjižnica.⁹

Struktura portala

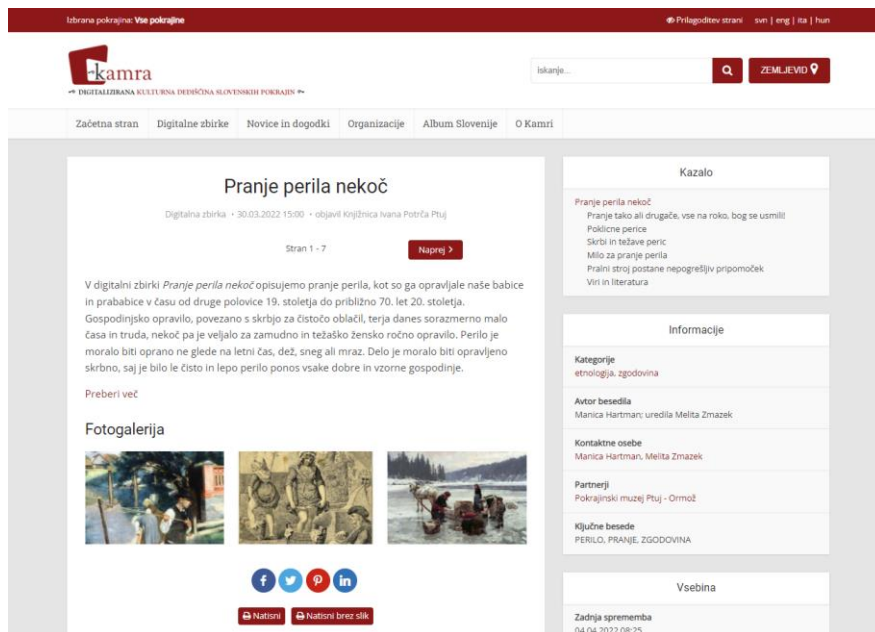
⁸ Maček S.; Ožura R., Kamra 2006-2016 – domoznanski regijski portal digitalizirane kulturne dediščine slovenskih pokrajin // E-domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem, ZBDS, Ljubljana, 2016, str. 70.

⁹ Isto.

- Struktura

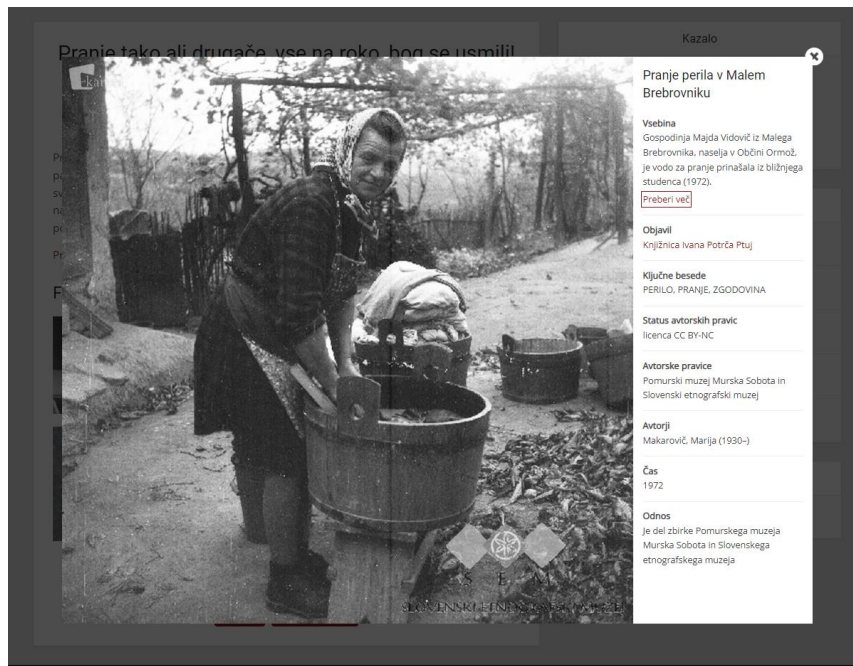

Slika 2. Strukturiranost portala (2022.)

Slika 3. Primjer digitalne zbirke

Sadržaj digitalne zbirke raspoređen je na pojedina poglavlja i potpoglavlja koja opisuju pojedine aspekte priče s dodanim fotografijama, video i audio zapisima, itd.

Slika 4. Primjer prikaza multimedijskog elementa

MME su osnovne jedinice sadržaja Kamre. To su digitalizirani dokumenti, fotografije, video ili audio zapisi. Može se njih vidjeti u kontekstu priče, ali u foto galeriji. Svakoj multimedijskoj jedinici dodani su meta podaci, koji omogućuju lakše traženje.

ALBUM SLOVENIJE

Godine 2013. u koncept portala dodana je digitalna zbirka korisnika Album Slovenije (Slika). Zbirka je namijenjena prikupljanju digitalnih preslika fotografija sačuvanih u obiteljskim albumima, pisama, dokumenata i ostalih predmeta građana Slovenije, iseljenika i ljudi koji žive u susjedstvu, izvan granica matične domovine. U Album Slovenije uključuje se građa do razdoblja pojave digitalne fotografije krajem 20. stoljeća.¹⁰

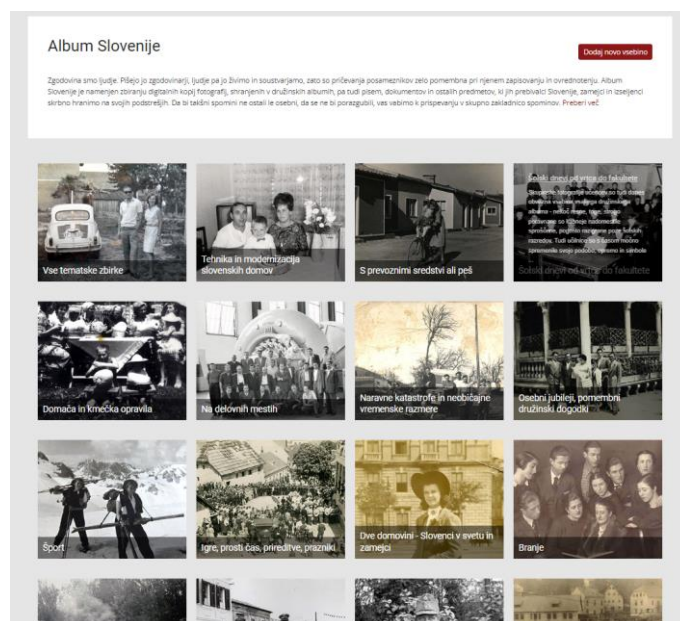
1. Namjena izrade aplikacije Album Slovenije

Glavna svrha aplikacije Album Slovenije jest stvoriti središnju zbirku osobnih uspomena građana Slovenije i Slovenaca u svijetu uz realizaciju triju osnovnih ciljeva:

- potaknuti građane na aktivniju suradnju u kulturnom i društvenom životu lokalnih zajednica;
- doprinosom korisnika pridonijeti obogaćivanju kulturne i povijesne baštine Slovenije i učvršćivati osjećaj pripadnost i identitet njihovih građana;
- pravodobnom digitalizacijom i arhiviranjem sačuvati fotografije, pisma i druge osobne dokumente od potencijalnoga gubitka, zaborava, oštećenja i uništenja, posebno nakon smrti vlasnika, kako bi se sačuvali za buduće naraštaja kao bitan dokument vremena.¹¹

¹⁰ Maček S.; Ožura R., Kamra 2006-2016 – domoznanski regijski portal digitalizirane kulturne dediščine slovenskih pokrajin // E-domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem, ZBDS, Ljubljana, 2016, str. 72.

¹¹ Malec, L., Album Slovenije : osebni spomini 20. stoletja : zasnova in vrednotenje uporabniškega vmesnika za samostojno dodajanje vsebin na portalu Kamra : magistrsko delo. Ljubljana : [L. Malec], 2015, str. 13.

Slika 5. Album Slovenije – sučelje za objavo priloga korisnika Kamre

Zaključak

Na Kamri objavljeno je preko 46.000 digitaliziranih objekata koji su povezani u 878 zatvorenih digitalnih sadržajnih sklopova - priča koje su nastale u suradnji s 400 partnerskih organizacija. Na Albumu Slovenije nalazi se više od 2.500 fotografija (krajem 2021 godine).

Sadržaji portala u zadnjih godinama mogu se pronaći na različitim drugim portalima ili publikacijama, jer se dozvoljava korištenje objavljenih sadržaja u nekomercijalne i obrazovne svrhe.

Portal KAMRA približava bogatstvo kulturne baštine i djelatnosti koje provode knjižnice, arhivi i muzeji svim stanovnicima Slovenije, a time i promovira slovensko znanje i kulturu u svijetu. Svima onima koji iz različitih razloga ne mogu posjetiti kulturne institucije olakšava pristup kulturnim sadržajima.

Web adresa Kamre: www.kamra.si.

Abstract: *Web page Kamra launched 2006 in cooperation between National and University Library, Slovenian regional libraries and Slovenian Public Library Association. A four-year project funded by Ministry of Culture, which still covers the costs of management, web page editorial and development of the web page.*

In 2007, partners established Kamra Consortium, which took the management role. A work group that included regional editors established partnership between the libraries, museums and archives. Kamra Consortium functioned until the end of year 2010. Since 2011, Osrednja knjižnica Celje (Celje Central Library) took the editorial and management role. Main editorial board in Celje in cooperation with regional editors and associates from different institutions take care of development of the web page and coordinate publishing of new content. Supervisory Board of Kamra has supervision role of the web page.

The establishment of Kamra web page was a response to the needs of the environment in which operate Slovenian public libraries and their local studies collections. This was the first joint project of Slovenian regional libraries that included cooperation with other public libraries, museums, archives and other institution and individuals, which preserve precious and important local history information and materials and are willing to share with the public.

Kamra allows free access to the published content in the form of story that contain texts, pictures, video and audio materials and corresponding metadata. The content published on Kamra is also accessible via Europeana web page.

The popularity of the content published is continuously growing. In 2012 we recorded 242.701 visits. Year 2016 visits of the web page have grown to 1.095.519 visits. At the end of 2021 we had 3.134.515 visits. Currently, users can browse 49,232 digitized objects, linked in 878 digital collections.

Keywords: *cultural heritage, local history, websites*

Literatura

- Maček S.; Ožura R.: Album Slovenije – osobna sjećanja 20. stoljeća // 17. Okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama, Inovativna knjižnica u službi lokalne zajednice = 17th round table on free access to information, An innovative library at the service of the local community.
- Maček S.; Ožura R.: Kamra 2006-2016 – domoznanski regijski portal digitalizirane kulturne dediščine slovenskih pokrajin // E-domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem, ZBDS, Ljubljana, 2016;
- Malec, L.: Album Slovenije: osebni spomini 20. stoletja: zasnova in vrednotenje uporabniškega vmesnika za samostojno dodajanje vsebin na portalu Kamra: magistrsko delo. Ljubljana: [L. Malec], 2015;
- Videc, A.: Razvoj regijskega portala KAMRA in njegove možnosti za pridobivanje zagovornikov = Development of the regional portal KAMRA and its possibilities for gaining advocates. // Knjižničarski izzivi: vizija, strategija, taktika: 2003-2013-2023 : zbornik referatov = Challenges in librarianship: vision, strategy, tactics: 2003-2013-2023: proceedings. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2013.

Mr Zoran ZDRAVKOVIĆ, dipl. bibliotekar savetnik
Biblioteka grada Beograda
Beograd, Srbija
zoran@bgb.rs

Mr Milanka BABIĆ VUKADINOV, dipl. bibliotekar savetnik
Biblioteka grada Beograda
Beograd, Srbija
milabv@gmail.com

DIGITALNE ZBIRKE BIBLIOTEKE GRADA BEOGRADA

Sažetak: *Razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija revolucionarno je promenio sve ljudske aktivnosti, a kao ishod došlo je do digitalne transformacije društva – četvrte industrijske revolucije. Promene su uticale i na delatnost biblioteka, koje postaju biblioteko-informacioni centri, sa novim zadacima, na kojima baziraju unapređenje svojih usluga. Jedan od najvažnijih zadataka je sačuvati i predstaviti najširem krugu korisnika građu koju čuvaju. Zato je digitalizacija bibliotečke građe primaran zadatak u svim bibliotekama i predstavlja radikalno poboljšanje načina na koji je dostupna krajnjim korisnicima.*

Biblioteka grada Beograda digitalizovala je više od 600 jedinica najrazličitije građe. U radu su objašnjeni zakonski okviri u kojima se vrši digitalizacija u Republici Srbiji; analizirane su njene digitalne kolekcije u okviru dLibra i ResCarta platformi, kao i proces rada od selekcije građe u Posebnim fondovima BGB do organizovanja kolekcija: Zavičajna kolekcija (biblioteka građa posvećena Beogradu), Kartografska građa (Beograd i Jugoistočna Evropa na kartama XVI-XIX veka), Periodika (serijska građa XIX-XX veka) i Stara i retka bibliotečka građa (kulturna dobra od izuzetnog i velikog značaja, štampana u periodu 1800-1867. godine).

Ključne reči: *digitalizacija, kolekcije Digitalne Biblioteke grada Beograda, dLibra i ResCarta.*

Uvod

U bibliotekama i drugim ustanovama kulture 21. vek je započeo novim radnim zadatkom – digitalizacijom fondova i građe¹², potpuno promenivši tradicionalnu ulogu biblioteka (i korisnika). Digitalizacija bibliotečko-informacione građe i izvora kao dela kulturnog nasleđa Srbije, osim što je jedan od najvažnijih pravaca savremenog

¹²„Digitalizacija je višefazni proces pretvaranja informacija koje su u analognom obliku pohranjene na analognim medijima (štampane publikacije, fotografski filmovi, video kasete, audio trake itd.) u digitalni oblik.“ У: Смернице за вођење Завичајних фондова, str. 19,
URL: https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Smerinice_zavicajni_fondovi.pdf, pristupljeno 12.12.2022.

bibliotekarstva, postao je u Republici Srbiji i zakonska obaveza¹³, što ustanove kulture, a samim tim i biblioteke, generiše u institucije od izuzetnog značaja za čuvanje ljudskog znanja. Celovitim procesom digitalizacije građe dolazi se do povezivanja sistema naučnih, kulturnih i obrazovnih informacija u globalnu informacionu mrežu čime se potpomaže da nacionalna kultura prati razvoj globalnog procesa digitalizacije.¹⁴

Najvažniji ciljevi digitalizacije su:

1. univerzalna dostupnost informacija,
2. fizička zaštita bibliotečko-informacione građe i izvora,
3. popularisanje i predstavljanje zavičajnog fonda široj publici, a posebno preko fondova koji su bili delom ili potpuno nepoznati javnosti i
4. širenje korisničke populacije.¹⁵

Tradicionalna uloga biblioteka dokazala je svoj značaj kroz vreme, a na kulturnim poslenicima je da danas, na osnovu novih tehnologija, prošire obim, kvalitet i dostupnost građe i privuku virtuelnim uslugama što veći broj korisnika najrazličitijih interesovanja i potreba. „Transformacija kulturnog i naučnog nasleđa u digitalnu formu nudi bogat izvor materijala i sadržaja za javno korišćenje i za raznolika naučna i stručna istraživanja. Digitalizovane biblioteke omogućavaju lakši i brži pristup bibliotečkoj građi, bez vremenskog i prostornog ograničenja, olakšavajući učenje na daljinu, a istovremeno čuvajući originalnu bibliotečku građu od propadanja.“¹⁶

Zakonski okvir rada biblioteka u Srbiji

Stara i retka građa zahteva specifične uslove čuvanja poštujući osetljivost na fizičke, temperaturne, biološke i hemijske uticaje okoline. Čuva se kao poseban fond, izdvojena od opšteg fonda, i smeštena u posebnim zastakljenim vitrinama ili u posebnim metalnim ormanima, u prostoru gde je optimalna temperatura 18-21°C, a vlažnost vazduha 50-70%, zaštićena od direktnog sunčevog i elektro-magnetnog zračenja, kao i velikih temperaturnih razlika. Karakteriše je ograničenost pristupa uz proveravanje stanja građe u jednakim vremenskim intervalima, kao zaštita od buđi, plesni, mikroorganizama i dr.¹⁷

Zakonski propisi koji definišu ili bliže određuju korišćenje, digitalizaciju i zaštitu kulturnih dobara i stare i retke građe:

¹³ Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti, Službeni glasnik RS, br. 52/2011 i 78/2021

¹⁴ „Digitalizacija kulturne baštine važan je preduslov za njenu afirmaciju i prezentaciju kroz savremene tehnologije. Ovim postupkom se transformiše „klasičan“ papirni format u digitalni i omogućava starim i retkim knjigama, pokretnim spomenicima kulture i drugim bibliotečkim jedinicama da postanu deo velike virtuelne biblioteke, čime se povećava upotrebljivost i dostupnost građe, u smislu brze pretrage i operativnosti u procesu njenog proučavanja, a njen sadržaj čini dostupnim geografski udaljenim korisnicima...“ citirano: Марковић, Блаженка: *Дигитализација библиотеке грађе завичајне збирке Градске библиотеке у Новом Саду*; зборник радова: *Дигиталне колекције у библиотекама Србије*, Нови Сад, 2014, стр. 71.

¹⁵ *Смернице за вођење Завичајних фондова*, стр. 19, URL: https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Smernice_zavicajni_fondovi.pdf, pristupljeno 12.12.2022.

¹⁶ Белић, Наташа: *Дигитализација библиотека и род у Србији*, У: „Дигиталне библиотеке, дигитални репозиторијуми, дигиталне презентације“, зборник радова, Филолошки факултет Универзитета, Београд, 2012, стр. 31-32

¹⁷ извод из: *Смернице за вођење Завичајних фондова*, URL: https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Smernice_zavicajni_fondovi.pdf, pristupljeno 12.12.2022.

1. Zakon o kulturi (*Službeni glasnik RS, br. 72/09, 13/16, 30/16 - ispravka*)
2. Zakon o kulturnim dobrima (*Službeni glasnik RS, br. 71/94, 52/2011 - dr. zakoni, 99/2011 - dr. zakon, 6/2020 - dr. zakon i 35/2021 - dr. zakon*)
3. Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti (*Službeni glasnik RS, br. 52/11 i 78/2021*)
4. Zakon o staroj i retkoj bibliotečkoj gradji (*Službeni glasnik RS, br. 52/11*)
5. Smernice za digitalizaciju kulturnog nasleđa u Republici Srbiji, (URL: <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/205/smernice-za-digitalizaciju-kulturnog-nasledja-u-republici-srbiji.pdf>, 2017)
6. Pravilnik o bližim uslovima za digitalizaciju kulturnog nasleđa (*Službeni glasnik RS, br.76/18*)
7. Pravilnik bližim uslovima za digitalizaciju bibliotečko-informacione građe i izvora (*Službeni glasnik RS, br. 102/17*)
8. Pravilnik o sadržini i načinu vođenja registra kategorisane stare i retke bibliotečke građe, (*Službeni glasnik RS, br. 22/13*)
9. Pravilnik o bližim uslovima i načinu korišćenja stare i retke bibliotečke građe, (*Službeni glasnik RS, br. 22/13*)
10. Pravilnik o merama tehničke zaštite stare i retke bibliotečke građe, (*Službeni glasnik RS, br. 22/13*)
11. *Rešenje o određivanju biblioteka koje obavljaju poslove od opšteg interesa u zaštiti stare i retke bibliotečke građe (Službeni glasnik RS, br. 14/13).*

Digitalizacija u Biblioteci grada Beograda

U skladu sa važećim propisima o digitalizaciji, Biblioteka grada Beograda se odlučila da digitalizuje građu koja zadovoljava preporuku Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, kao što su: značaj kulturnog dobra, celovitost i obrađenost zbirke kulturnog dobra, ograničenost pristupa kulturnom dobru.¹⁸ Digitalizacija u Biblioteci grada Beograda obuhvatila je najpre monografske i serijske jedinice na osnovu prethodno izrađene Liste prioriteta za digitalizaciju. Nakon selekcije, dela su skenirana, digitalno obrađena uz upotrebu OCR tehnologije¹⁹ i sa svim metapodacima²⁰ postavljena onlajn dostupno na Digitalnu Biblioteku grada Beograda, prvobitno na dLibra, a potom ResCarta platformu. Na osnovu praćenja statistike i korišćenja digitalne biblioteke izveden je zaključak da bi digitalizacija i drugih vrsta građe proširila i krug i broj korisnika, pošto bi se za dalje digitalizovanje uzela u obzir građa koja afirmiše kulturu, stvaralaštvo i istoriju grada i zadovoljava preporuke IFLA iz 2000. godine koja je i propisala kriterijume za digitalizaciju.²¹ Tako

¹⁸ Pravilnik o bližim uslovima za digitalizaciju kulturnog nasleđa, Službeni glasnik RS, br. 76/2018

¹⁹ Za digitalnu obradu skenirane građe korišćen je Adobe paket, i to: za obradu fotografija *Adobe PhotoShop*, za pripremu i smeštanje pojedinačnih stranica u jedan celovit PDF *Adobe InDesign*, a za optičko prepoznavanje teksta i sam prikaz digitalizovane građe *Adobe Acrobat Reader*.

²⁰ Korišćenjem *Dublin Core metadata* standarda

²¹ Izveštaj o digitalizaciji, koji je donela IFLA 2000. godine: Digitalizacija se vrši po sledećim kriterijumima: istorijska i kulturna vrednost građe, poboljšanje pristupa, naučni značaj, smanjenje oštećenja dokumenta, zaštita, razmena i pozajmica dokumenta, ušteda prostora, istraživanje digitalnih tehnologija i komercijalni razlozi. (IFLA/UNESCO – Izveštaj o digitalizaciji, 2000, доступан на Интернет адреси http://www.unesco.org/webworld/mdm/survey_index_en.html)

se obim Digitalne BGB²² povećao na 677 digitalnih objekata organizovanih u 5 digitalnih kolekcija.²³

Digitalne kolekcije Biblioteke grada Beograda

Digitalizovana građa organizovana je u 5 kolekcija:

1. Zavičajna kolekcija (bibliotečka građa posvećena Beogradu) – 127 objekata;
2. Kartografska građa (Beograd i Jugoistočna Evropa na kartama XVI-XIX veka) – 13 objekata;
3. Periodika (serijska građa XIX-XX veka) – 505 objekata;
4. Razglednice (stari Beograd) – 23 objekta;
5. Stara i retka bibliotečka građa (kulturna dobra od izuzetnog i velikog značaja, štampana до 1800, односно 1867. godine) – 9 objekata.²⁴

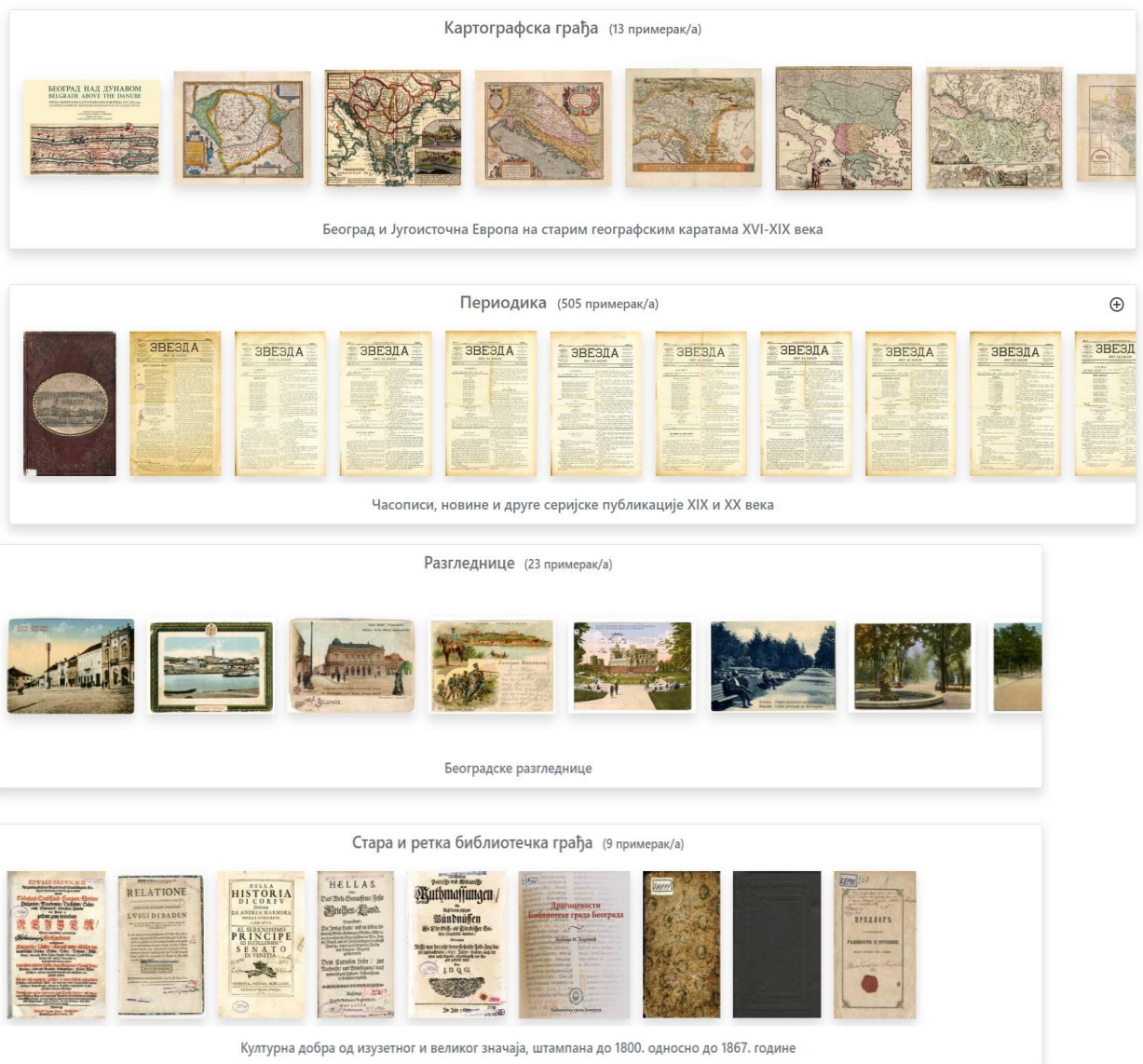
sl. 1: Grafički izgled pristupne stranice Digitalne Biblioteke grada Beograda
(URL: <https://digitalna.bgb.rs/jsp/RcWebBrowseCollections.jsp>)

²² Biblioteka grada Beograda

²³ Digitalna biblioteka grada Beograda, Kolekcije,

URL: <https://digitalna.bgb.rs/jsp/RcWebBrowseCollections.jsp>, pristupljeno 12.12.2022.

²⁴ Ibidem.

Sl. 2: Digitalne kolekcije u okviru Digitalne BGB

Kako su digitalizovane kolekcije Biblioteke grada Beograda postale onlajn dostupne, njih prati i podrška elektronske baze podataka (elektronski katalog) u obliku metapodataka (prema Dublin Core standardu), u kojoj se po više parametara može vršiti pretraživanje baze podataka, ukrštanjem ključnih reči i pojmova. Digitalizovani materijal trajno se čuva na serveru Biblioteke, i na lokalnim storidž sistemima.

Zaključak

Digitalna kultura će u budućnosti biti sve značajnija, zbog mogućnosti sveprisutnosti kroz vreme i prostor, onako kako usmena i pisana nisu nikad bile. Korisnicima će biti na raspolaganju na stotine hiljada digitalnih objekata, a status kulturnog dobra iz ranijih vremena biće nadograđen novom mogućnošću za dalje kreacije i interakcije u svim kontekstima jednog aktivnog i sada višedimenzionalnog sadržaja.

Biblioteka grada Beograda je već dosta uradila na digitalizaciji fonda, monografske, serijske i kartografske građe, „gradeći“ biblioteku digitalnih kulturnih

dobara pri čemu "vodi računa o tome da osigura informacije u formatima koji najviše odgovaraju raznovrsnim potrebama različitih vrsta korisnika... Biblioteke postoje zbog svoje zajednice, i u skladu sa tim, moraju da zadovolje potrebe svih članova zajednice..."²⁵, ali ide i dalje u korak sa digitalnom transformacijom društva i potrebama svojih korisnika.

Abstract: *The development of information and communication technologies revolutionarily changed all human activities, and a result was a digital transformation of society – the fourth industrial revolution. The changes also affected the activity of libraries, which are becoming library and information centers, with new tasks, on which they base the improvement of their services. One of the most important tasks is to preserve and present to the widest circle of users the material they keep. That is why the digitization of library material is a primary task in all libraries and represents a radical improvement in the way it is available to end users.*

The Belgrade City Library has digitized more than 600 units of the most diverse materials. The paper explains the legal framework in which digitization is carried out in the Republic of Serbia; Belgrade City Library digital collections were analyzed within the dLibra and ResCarta platforms, as well as the work process from the selection of materials from Special Collections to the organization of digital collections: Heritage collection (library materials dedicated to Belgrade), Cartographic materials (Belgrade and Southeast Europe on maps of the 16th-19th centuries), Periodicals (serials of the XIX-XX centuries) and Old and rare library materials (cultural goods of exceptional and great importance, printed 1800-1867).

Keywords: *Digitization, Digital collections of the Belgrade City Library, dLibra and ResCarta.*

Literatura:

1. Белић, Наташа: *Дигитализација библиотека и род у Србији*, У: „Дигиталне библиотеке, дигитални репозиторијуми, дигиталне презентације“, зборник радова, Филолошки факултет Универзитета, Београд, 2012.
2. *Digitalna Biblioteka grada Beograda*, URL: <https://digitalna.bgb.rs/jsp/RcWebBrowseCollections.jsp>, pristupljeno 12.12.2022.:
3. *IFLA/UNESCO Izveštaj o digitalizaciji*, 2000, prema: Injac, Vesna: *Digitalne biblioteke u svetu*, URL: <http://elib.mi.sanu.ac.rs/files/journals/ncd/1/d004download.pdf>, pristupljeno 12.12.2022.
4. Марковић, Блаженка: *Дигитализација библиотечке грађе завичајне збирке Градске библиотеке у Новом Саду*; зборник радова „Дигиталне колекције у библиотекама Србије“, Нови Сад, 2014.
5. Правилник bližim uslovima za digitalizaciju bibliotečko-informacione građe i izvora (*Sl. glasnik RS, br. 102/17*)
6. Правилник o bližim uslovima za digitalizaciju kulturnog nasleđa, Službeni glasnik RS, br. 76/2018
7. *Смернице за вођење Завичајних фондова*, str. 19, URL: https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/Smerinice_zavicajni_fondovi.pdf, pristupljeno 12.12.2022.
8. Трифуновић, Богдан: *Дигитализација аудиовизуелне грађе: потребе, стандарди и пракса у јвним библиотекама*, зборник радова: „Хоризонти светског и европског библиотекарства у дигиталном добу“, Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2012.
9. *Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti*, Službeni glasnik RS, br. 52/2011 i 78/2021

²⁵ IFLA, [Smernice za audiovizuelnu i multimedijalnu građu u bibliotekama i drugim institucijama...](#)

Vesna KOVAČEVIĆ, mag. bibl.
Nacionalna biblioteka Crne Gore “Đurđe Crnojević”, Cetinje
vesna.kovacevic@nb-cg.me

ČITALAČKA PISMENOST U CRNOJ GORI I ZNAČAJ BIBLIOTEKA

Sažetak: *U radu je riječ o čitalačkoj pismenosti djece, o rezultatima provjere razine čitalačke pismenosti i shvaćanju važnosti navedene pismenosti za cijelo društvo. Poseban naglasak je na zalaganju za poboljšanje čitalačke pismenosti u Crnoj Gori kroz programe koje mogu ponuditi biblioteke.*

Ključne riječi: *čitalačka pismenost, Crna Gora, PISA testiranje, primjeri dobre prakse, uloga Nacionalne biblioteke.*

Što je čitalačka pismenost i mjesto Crne Gore u međunarodnoj slici

Čitalačka pismenost u svakodnevnom diskursu obično se poistovjećuje sa sposobnošću lijepog čitanja, ali ona je mnogo više od toga.

Prema savremenom pedagoškom gledištu, a kako se navodi na službenim stranicama PISA (Sample tasks, 2000), čitalačka pismenost se provjerava na šest nivoa:

(1) Prvi nivo je pronalaženje samo jednog eksplicitno navedenog ili istaknutog podataka u sintaktički jednostavnom tekstu s poznatim kontekstom i tipom teksta. Na ovom se nivou traži prepoznavanje neke jednostavne misli koja je nekoliko puta istaknuta u tekstu.

(2) Drugi nivo je pronalažanje jednog ili više podataka i prepoznavanje glavne teme ili autorove namjere u tekstu i, na kraju, stvaranje jednostavnih veza između podataka navedenih u tekstu i opšteg svakodnevnog znanja

(3) Na trećem nivou se od učenika traži da pronađu neki podatak za koji moraju biti zadovoljeni samo neki uslovi i do kojeg moraju doći zaključivanjem.

(4) Na četvrtom nivou se traži složenija analiza, pronalaženje i povezivanje različitih podataka, pa i onih skrivenih.

(5/6) Peti i šesti nivo uglavnom se odnose na pronalaženje skrivenih podataka u tekstu, zaključivanje i obraćanje pažnje na te podatke koji nisu očigledni u tekstu.

PISA (Programme for International Student Assessment – Program za međunarodnu procjenu učenika) definira čitalačku pismenost kao sposobnost razumijevanja, korištenja i vrednovanja tekstova, te promišljanja i angažiranosti prilikom čitanja radi postizanja osobnih ciljeva, razvoja vlastitog znanja i potencijala, te aktivnog sudjelovanja u društvu.

PISA je najveće međunarodno testiranje ove vrste, pokrenuto 2000. godine. Njime se ne provjerava koliko su znanja učenici stekli u školi, već koliko su sposobni to znanje primjeniti u svakodnevnom životu. Opšte je prihvaćeno da su rezultati ovog testiranja pokazatelj stanja nekog obrazovnog sistema. Kod učenika se provjeravaju nivoi tri vrste pismenosti: čitalačka (razumijevanje i korištenje napisanih tekstova),

matematička (primjena matematike na načine koji odgovaraju potrebama života) i naučna (posjedovanje naučnih znanja i njihova primjena). Naravno, dobro razvijena čitalačka pismenost je osnov za ostale pismenosti.

Učenici iz Crne Gore učestvuju na testiranju od 2006. Od početka testiranja pa do danas Crna Gora nije pokazala zadovoljavajuće rezultate. Ne vidi se nikakva značajnija promjena od prvog testiranja. Uporedit ćemo rezultate PISA testiranja država sa prostora bivše Jugoslavije iz 2018. godine, kada je ukupno učestvovalo 79 država. Poređenje: Slovenija – 21 mjesto; Hrvatska – 29 mjesto; Srbija – 45 mjesto; Crna Gora – 52 mjesto; Bosna i Hercegovina – 62 mjesto; Sjeverna Makedonija – 67 mjesto; Kosovo – 75 mjesto.

Postignuća učenika na PISA testu (Backović, S, 2020) se rangiraju u 6 nivoa. U kontekstu ciljeva UN za održivi razvoj, nivo 2 odgovara „minimalnom nivou znanja“ koji bi sva djeca trebalo da steknu do uzrasta od 15 godina. Ovaj nivo čitalačke pismenosti nije dostiglo čak 42% naših testiranih petnaestogodišnjaka (OECD prosjek je 23%), u matematici 46% (OECD prosjek je 24%) i nauci čak 48% (OECD prosjek je 22%). Najviše nivoe 5 i 6 iz čitalačke pismenosti dostiglo je samo 0,8% naših učenika (OECD prosjek je 9 %), iz matematike 1,8% (prosjek OECD je 11%) i iz nauke 0,3% (prosjek OECD je 7%).

Zabrinjavajuće je da skoro polovina naših učenika nije dostigla nivo 2, tj. minimalni nivo pismenosti u sve tri oblasti, kao i to da je postignuće naših talentovanih učenika (nivoi 5 i 6) na PISA testiranju iz matematike šest puta manje od prosjeka u zemljama OECD, iz čitalačke pismenosti – jedanaest puta i iz nauke – dvadeset tri puta manje. Čitalačka pismenost je osnov za sticanje matematičke pismenosti i pismenosti iz oblasti nauke. Učenici nemaju znanje i vještine iz čitalačke pismenosti, a to se onda loše reflektira na sve rezultate.

Reforme koje su se sprovodile u školstvu nisu uticale na poboljšanje ishoda. Ministarstvo prosvjete, ni sama Vlada Crne Gore, ne pokazuju aktivnu zabrinutost zbog loših rezultata i ne preduzimaju nikakve aktivnosti kako bi se stanje poboljšalo.

Uloga biblioteka i primjeri dobre prakse

Širom svijeta, već dugi niz godina biblioteke aktivno rade na popularizaciji čitanja i to se smatra jednom od najznačajnijih uloga biblioteke u društvu. Kroz razne projekte, kulturne aktivnosti, zabavne programe, nastoji se knjiga dovesti do čitalaca, od najmlađih do najstarijih. Obogaćivanjem (Ljubetić, I. 2016, str. 25) svojih ponuda i kvalitetnim bibliotečkim programima, pored škole, biblioteka je zapravo jedino mjesto koje može pridonijeti promicanju pismenosti svih generacija jer pobuđuje u korisnicima sklonost ka čitanju i stvaranje čitalačkih navika. Na taj način biblioteke pridonose razvitku boljeg, kvalitetnijeg i obrazovanijeg društva. Takve akcije je lakše izvesti kad su državne institucije partneri u projektima i kad pružaju punu podršku, što nije slučaj u Crnoj Gori. Država zanemaruje značaj čitalačke pismenosti i, neprekidno okupirana političkim previranjima, nije u stanju da sagleda posljedice koje proizlaze iz tog nemara. Kao primjer za ugledanje predstaviti ćemo primjer iz Hrvatske, gdje je država snažno podržala akcije širenja čitalačke pismenosti.

Prvu nacionalnu kampanju za poticanje čitanja naglas djeci „Čitaj mi!“ (Hrvatsko čitateljsko društvo, službene stranice) organiziraju i provode Hrvatsko čitateljsko društvo, Komisija za knjižnične usluge za djecu i mladež Hrvatskog knjižničarskog društva, Hrvatsko pedijatrijsko društvo, Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti i UNICEF, pod pokroviteljstvom Ministarstva socijalne politike i mladih. Kampanja "Čitaj mi!" pokrenuta je u Europskoj godini čitanja naglas (2013), s

ciljem da se promicanje rane pismenosti i kulture čitanja u obiteljima kontinuirano provodi i u nadolazećim godinama kako bi: čitanje naglas postalo stalnom aktivnošću u obiteljima s malom djecom; usluge za bebe i djecu rane dobi i njihove roditelje postale dijelom stalnih knjižničnih programa u narodnim knjižnicama, a suradnja između knjižničara, pedijatar, odgojitelja, logopeda i drugih stručnjaka postala što intenzivnijom u promicanju čitanja naglas djeci od rođenja.

S obzirom na primijećeno kontinuirano slabljenje interesa za čitanje u Hrvatskoj, predstavnici bibliotekarskih, univerzitetskih i nakladničkih ustanova pokrenuli su u oktobru 2013. inicijativu za osnivanje radnog tijela za izradu nacionalne strategije poticanja čitanja. Ministarstvo kulture pokrenulo je rad na izradi nacrt Nacionalne strategije poticanja čitanja u martu 2014. godine, u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta i s drugim institucijama.

Na sjednici Vlade održanoj 2. novembra 2017. godine (Čitajmo da ne ostanemo bez riječi, 2017) usvojena je Nacionalna strategija poticanja čitanja koja treba da pridonese razvoju kulture čitanja i omogući što većem broju pripadnika hrvatskog društva čitanje sa zadovoljstvom i razumijevanjem. Ostvarivanje vizije Strategije koja glasi: „Hrvatsko društvo razumije ulogu čitanja u razvoju pojedinca i društva, te specifičnosti čitanja u određenoj životnoj dobi, u skladu s tim konkretno djeluje i prihvaća odgovornost za poticanje čitanja i sâmo čitanje“ treba da se ostvari tijekom idućih pet godina provedbom aktivnosti i projekata putem Akcijskog plana provedbe Strategije 2017-2022, i to kroz tri ključna strateška cilja:

1. uspostavljanje učinkovitog društvenog okvira za podršku čitanju
2. razvoj čitalačke pismenosti i poticanje čitatelja na aktivno i kritičko čitanje
3. povećanje dostupnosti knjiga i drugih čitalačkih materijala.

Vrijedi pomenuti i primjer iz Srbije, projekat i nagradni konkurs “Oštro perce”, koji je provodi tamošnje Društvo školskih bibliotekara, u suradnji sa osnovnim školama i pojedinim nakladnicima. Projekat se izvodi od školske 2011/12 godine. Ciljne grupe su učenici, bibliotekari i nastavnici osnovnih škola, a glavni ciljevi su razvijanje čitalačke, medijske i digitalne pismenosti učenika, te podsticanje kreativnosti i stvaralaštva učenika i afirmacija postignuća/aktivnosti bibliotekara i nastavnika.

Uloga Nacionalne biblioteke

Vodeći se tim ili srodnim primjerima, biblioteke u Crnoj Gori, predvođene Nacionalnom bibliotekom, moraju se aktivno uključiti kroz razne sadržaje u popularizaciju čitanja. Međutim, bez systemske državne podrške teško je ispunjavati tako zahtjevne i značajne projekte. Ipak, uprkos političkoj situaciji u Crnoj Gori koja je nestabilna i negativno se odražava na sektor kulture i prosvjete, a time i na Nacionalnu biblioteku, ona se svojim aktivnostima može nametnuti kao značajan faktor u domenu čitalačke pismenosti kao društvene potrebe.

Snagu biblioteka čini njihova mrežna povezanost koja nije dovoljno prepoznata ni iskorišćena. Nacionalna biblioteka je matična ustanova gradskim bibliotekama, a gradske biblioteke školskim bibliotekama, tako da su sve biblioteke međusobno povezane. Ovakvo ustrojstvo omogućava protok podataka i povezanost pri ostvarivanju projekata. Projekti *Informaciona i medijska pismenost (IMP)* koje je Nacionalna biblioteka realizirala iz UNESCO programa Participacije 2014/2015. i 2016/2017. godinu, svoje aktivnosti su u potpunosti oslanjali na mrežu biblioteka.

Nacionalna biblioteka treba da okupi tim koji će osmisliti i koordinirati projekte za popularizaciju čitanja, te da u ovom domenu systemski zastupa bibliotečke

ustanove kod resornog ministarstva. Što se tiče ideja za aktivnosti, za početak dovoljno je poslužiti se primjerima iz okoline i prilagoditi ih našoj sredini. Uloga Nacionalne biblioteke, također, bi bila da pruži podršku pri osmišljavanju projekata, kao i savjetodavne usluge i podršku u njihovom izvođenju u gradskim bibliotekama, a da one potom taj krug šire na školske biblioteke. Jedan od vidova podrške koji je jako značajan za obrazovne ustanove je akreditovanje programa stručnog usavršavanja kod Zavoda za školstvo, kako bi nastavnici i školski bibliotekari bili zainteresirani da svoje vrijeme posvete baš ovim temama, uz osnovnu korist od predavanja i mogućnosti da dobijeno znanje koriste u približavanju knjige učenicima.

Nacionalna biblioteka bi inicirala razne projekte na nivou države a oni bi se sprovodili kroz mrežu biblioteka. Argument o nedostatnosti sredstava i drugih resursa uspješno se može pobiti činjenicom koja je dokazana u praksi, a to je da se za uspješnu realizaciju programa mogu koristiti sva raspoloživa sredstva koja ne iziskuju materijalne troškove. Na primjer, mobilni telefoni uspješno zamjenjuju profesionalne kamere i omogućavaju pravljenje kratkih videa za potrebe programa, a djeca posjeduju izuzetne vještine u njihovom korišćenju.

Neki od programa koji bi se mogli realizirati su:

- Javni natječaj za izradu video najave za knjige (osnovna i srednja škola)
- Adaptacija književnog djela za izvođenje (literarne sekcije, dramske grupe)
- Preporuka za čitanje (učenici izražavaju što im se u djelu svidjelo/nije svidjelo, u formi video zapisa)
- Klub volontera zadužen za čitanje u nižim razredima, bibliotekama i vrtićima
- Klub knjige (čitanje knjige i rasprava)

U ovakvim projektima ne možemo očekivati rezultate preko noći, moramo biti strpljivi i istrajati u želji da se projekat ostvari. Takođe, nikada ne treba da gubimo iz vida osnovni cilj, a to je da svaka inicijativa za popularizaciju čitanja u nekoj mjeri utiče na poboljšavanje čitalačkih navika kod djece, a to se odražava i na njihovu čitalačku pismenost. Svi napori ovi vrste su kao kapi koje se ulivaju u istu rijeku, rijeku pismenih, obrazovanih i svjesnih građana.

Abstract: *The paper deals with the reading literacy among children, results of testing levels of reading literacy, and understanding the importance of the literacy for a society as a whole. The stress is on advocating the improvement of the reading literacy in Montenegro using specialised programmes that libraries are able to offer.*

Keywords: *reading literacy, Montenegro, PISA testing, best practice examples, the role of the National library.*

Literatura

1. Backović, S. Crna Gora I PISA 2018 (2020) (online) dostupno na <https://www.antenam.net/stav/180618-slobodan-backovic-crna-gora-i-pisa-2018> (pristup 10.04.2022.)
2. Informaciona i medijska pismenost – strategija i obuka (online) <https://www.nb-cg.me/me/dogadjaji/481-informaciona-i-medijska-pismenost-strategija-i-obuka> (pristup 15.04.2022)
3. Ljubetić, I. Promicanje čitalačke pismenosti i njezina važnost u društvu : diplomski rad, Filozofski fakultet, Rijeka, 2016, str. 25 (online) dostupno na <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri:684/preview> (pristup 05.04.2022)
4. Oštro perce <https://www.superucenje.org.rs/perce> (pristup 19.12.2022. u 14.30)

5. PISA – Ispitni centar Crne Gore (online) dostupno na <https://pisa.iccg.co.me/> (pristup 07.04.2022)
6. Sample tasks (2000); Sample tasks from the PISA 2000 assessment of reading, mathematical and scientific literacy, OECD (online) dostupno na <http://www.oecd.org>. (pristup 06.04.2022.)
7. Hrvatsko čitateljsko društvo. Kampanja “Čitaj mi” (online) <http://hcd.hr/djelovanje/citaj-mi/>
8. (pristup 12.04.2022)
9. Čitajmo da ne ostanemo bez riječi. Nacionalna strategija poticanja čitanja 2017-2022 (online) dostupno na
10. https://minkulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalna%20strategija%20poticanja%20%C4%8Ditanja_tekst.pdf (pristup 12.04.2022)

Софија ЈЕЛОВАЦ, виша библиотекарка
Народна библиотека „Стеван Самарцић“ Пљевља
sofijelovac@gmail.com

ИЗДАВАЧКА ПРОДУКЦИЈА МЕЂУРЕПУБЛИЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЗА КУЛТУРНО-ПРОСВЈЕТНУ ДЈЕЛАТНОСТ ПЉЕВЉА У ФОНДУ БИБЛИОТЕКЕ

Сажетак: *Чување и презентација културне баштине незаобилазан је сегмент основне дјелатности народне библиотеке, као носиоца културног живота града и његовог окружења. Завичајно одјељење Народне библиотеке „Стеван Самарцић“ Пљевља у свом фонду баштини бројне публикације које упућују на укупно културно битисање града и његове околине. Значајан дио библиотечке грађе, која припада овом фонду, издавачка је продукција Међурејубличке заједнице за културно-просвјетну дјелатност са сједиштем у Пљевљима. Ова културна институција, у свом четрдесетогодишњем дјеловању, оставила је читаву ризницу писане ријечи, као и бројна друга свједочанства веома активног културног рада на домаћем и међународном нивоу. Велики број публикација Библиотека је добила од самих издавача, путем поклона завичајних стваралаца, као и путем легата Узеира Бећовића и Момчила Бојовића, оснивача Заједнице и дугогодишњих културних посленика.*

Кључне ријечи: *културна баштина, Међурејубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност Пљевља, издаваштво, легати, завичајна збирка.*

Како је прикупљање, чување и презентација културне баштине незаобилазан сегмент основне дјелатности једне народне библиотеке, као носиоца културног живота града и његовог окружења, тако и завичајно одјељење Народне библиотеке „Стеван Самарцић“ у Пљевљима ради на прикупљању све оне грађе која по библиотечким стандардима припада овом фонду, а која ће што потпуније и репрезентативније представити пљеваљску средину на широј културној мапи. Самим тим што чувају аутентично културно наслеђе једне средине, завичајни фондови су чувари идентитетских вриједности, и „готово да смо са њима без страха да ће доћи до културне асимилације“. Исто тако, они не могу постојати изоловано и увијек су у међусобној интеракцији, јер сва грађа коју баштине превазилази границе локалних култура што им, као незаобилазним дијеловима укупног културног мозаика, додатно гарантује и чува аутентичност.

Значајан дио библиотечке грађе која припада фонду Народне библиотеке „Стеван Самарцић“ издавачка је продукција Међурејубличке заједнице за културно-просвјетну дјелатност са сједиштем у Пљевљима. Ова културна институција у свом четрдесетогодишњем дјеловању оставила је читаву ризницу писане ријечи, као и бројна друга свједочанства веома активног културног рада на домаћем и међународном нивоу. МРЗ је основана у Пљевљима 1962. године, као израз непосредних културних потреба чланица Тронеје, подручја на којем је дјеловала, а које је обухватало општине са сјевера Црне Горе, дио источне Босне и дио Србије. Сједиште саме институције и издавачки центар био је у Пљевљима, док су основни програмски циљеви Заједнице, у свим видовима културно-

умјетничког и образовног стваралаштва, доприносили „унапређивању културног живота сваке чланице“.

Активности ове институције су биле веома разноврсне. Приредила је више десетина хиљада програма: сценско музичких, драмских, биоскопских представа на терену, књижевних манифестација и сусрета, ликовних и документарних изложби, програма аматерских културно-умјетничких друштава и др. Програме је пратило око 21 милион становника.

Међу бројним књижевним манифестацијама које је Заједница приређивала дуги низ година и на којима је расписивала књижевне конкурсе, јесу: *Пјесничка ријеч на извору Пиве*, *Лимске вечери поезије*, *Плавски књижевни сусрети*, *Поетски фестивал за дјецу*, *Ратковићеве вечери поезије*, *Дани хумора и сатире „Вуко Безаревић“*, *Вишеградска стаза*, *Сунце над Дрином* и др.

Заједница је додјеливала бројне награде, како из књижевног и ликовног стваралаштва, тако и организационог рада из области културе. На овај начин жељела се пружити подршка, превасходно младим, талентованим и неафирмисаним ствараоцима. Из области књижевности, додјеливане су награде: „Блажо Шћепановић“ (за необјављену збирку поезије), „Тамил Сијарић“ (за необјављену збирку приповиједака), „Исак Самоковлија“ (за необјављени драмски текст). Из области ликовне умјетности представљено је скоро комплетно стваралаштво 350 сликара и вајара, на различите начине (израда каталога, организација ликовних манифестација, изложби). Заједница је установила и додјеливала дуги низ година три награде из области ликовне умјетности, које носе име Пива Караматијевића, и то за сликарство, скулптуру и цртеж-графику.

Његована је веома плодна и разноврсна сарадња са културним друштвима, умјетницима и ствараоцима из ближег и ширег окружења. Тако је на културним манифестацијама, у организацији Заједнице, учешће узело више од 50, док су ствараоци са њеног подручја гостовали у више од 35 држава. Посебно успјешна дугогодишња сарадња остварена је са бугарским градом Перником, у коме су реализоване бројне активности МРЗ. Сва ова дешавања пропраћена су и забиљежена у медијима. У новинским чланцима могли су се наћи бројни прилози из културе, који су пратили рад институције у земљи и иностранству.

Новински чланци у *Побједи* и *Експрес политици* биљеже културни ангажман Међурепубличке заједнице у бугарским градовима Софији и Пернику. Ријеч је о изложби југословенских сликара и вајара, чија су дјела дио умјетничког фонда Заједнице, који је формиран откупљивањем награђених радова на југословенском ликовном конкурсима „Пиво Караматијевић“

У свом вишедеценијском ангажману Заједница је предано радила на популарисању књиге и читања. Имала је разноврсну и плодну сарадњу са библиотекама, како градским, тако и школским. Активно је учествовала на сајмовима књига, обављала промоције и помагала библиотеке у проширивању и богаћењу књижних фондова. По основу поклона додијелила је библиотекама преко 850 000 књига.

Из једне овако богате културне активности произашла је веома плодна издавачка продукција, захваљујући којој данас имамо сачувано цијело једно вријеме које је иза нас. Заједница је оставила читаво културно благо које је публиковано на различитим носиоцима информација, почев од књига, часописа, билтена, па све до најразнородније некњижне грађе, као времеплов кроз који “пулсирају свежи токови једног истински богатог културног живота и многоструко плодног ангажовања“.

Грађа је на различите начине пристизала у Народну библиотеку „Стеван Самарцић“. С обзиром да је издавачки центар био у Пљевљима, велики број публикација Библиотека је добијала од издавача. Путем поклона завичајних стваралаца, иза чијих дјела је као издавач стала МРЗ, а који су редовно достављали примјерке за фонд завичајне збирке. Значајан број јединица из ове продукције на полице Библиотеке прispjeо је путем легата Момчила Бојовића и Узеира Бећовића, оснивача Заједнице и дугогодишњих културних посленика. Професор Момчило Бојовић уређивао је књижевне едиције „Трагови“ и „Мостови“ у оквиру којих је изашло више стотина наслова аутора из скоро свих крајева некадашње Југославије, као и једног броја аутора из иностранства. Под покровитељством МРЗ, Узеир Бећовић је објавио 23 књиге, са тематиком: прошлост, културна баштина, активности везане за младе, путописи. У име издавача Заједнице, Бећовић је објавио и потписао преко стотину бројева часописа “Мостови”, као и више стотина књига домаћих и страних аутора.

Богата књижевна продукција Заједнице у едицијама „Трагови“ и „Мостови“

Часопис „Мостови“, који је у издању МРЗ излазио од 1969. до 2007. године, у око 200 бројева, садржавао је рубрике из културе, умјетности, друштвеног живота. У часопису су објављивани најразноврснији књижевни и књижевно-критички прилози. „Симболично име овог часописа одговара карактеру рада Заједнице, која – на тремеђи трију република, води и развија

културну дјелатност, па би и ‘Мостови’, према томе, имали одлику пратиоца, тумача и покретача активности Заједнице.“ Часопис је уређивало 12 уредника, са преко 200 рецензената и сарадника.

Часопис „Мостови“

У фонду Библиотеке баштинимо и разноврсну некњижну грађу коју је публиковала МРЗ, а која је драгоцен извор информација о културним дешавањима у једном дужем временском периоду. Бројне позивнице, плакати, фотографије, каталози, признања, ордени, награде, свједоче веома плодан културни живот у коме су афирмисани ствараоци различитих профила. Сви они заједно употпуњују завичајни мозаик. Тако „завичајци нису само оне личности које пишу, јер својим доприносом завичајну средину задужили су на свој начин и сликари, музичари, драмски уметници, режисери, сценографи, архитекте, проналазачи, иноватори, научни истраживачи, здравствени и просветни радници, успешни привредници, спортисти и многи други“.

Издавачка продукција Међурепубличке заједнице за културно-просвјетну дјелатност са сједиштем у Пљевљима, коју Народна библиотека „Стеван Самарџић“ баштини у својим фондовима, обрађена је по међународним стандардима каталогизације и презентује се као незаобилазан сегмент богате културне баштине.

Summary: *The preservation and presentation of cultural heritage is an unavoidable segment of the basic activity of the national library, as the bearer of the cultural life of the city and its surroundings. The home department of the “Stevan Samardžić” National library of Pljevlja has in its collection numerous publications that refer to the overall cultural existence of the city and its surroundings. A significant part of the bibliographic material belonging of this fund is the publishing production of the Inter-Republican Community for Cultural and Educational Activities based in Pljevlja. This cultural institution, in its forty years of activity, left a whole treasury of the written word, as well as numerous other testimonies of very active cultural work at the domestic and international level. The Library received a large number of publications from the publisher itself, through gifts from local creators, as well as through legacies of Uzeir Bećović and Momčilo Bojović, founders of the Community and long-time cultural workers.*

Keywords: *cultural heritage, Inter-Republican Community for Cultural and Educational Activities of Pljevlja, publishing, legacies, native collection.*

Литература:

1. Бећовић У., *Тронежа без међа*, Међурејубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност, Пљевља 1989.
2. Бећовић У., *Прелиставање времена*, Међурејубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност, Пљевља 1998.
3. Бећовић У., *Деценије успона*, Међурејубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност, Пљевља 1997.
4. Мостови, Међурејубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност Пљевља, Год. 1, бр. 1, 1969.
5. Стање и перспективе развоја завичајних фондова, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак 2004.

Биографија

Софија Јеловац је рођена у Пљевљима. Дипломирала је на Филозофском факултету у Никшићу, одсек филозофија. У Гимназији „Танасије Пејатовић“ у Пљевљима засновала радни однос 2004. године, гдје је положила стручни испит. Од 2010. године ради на мјесту библиотекара Завичајног одјељења у Народној библиотеци „Стеван Самарцић“ Пљевља. Стручни испит за звање библиотекара положила је 2012. године у Националној библиотеци Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“ на Цетињу. Стручно звање виши библиотекар стекла је 2019. године.

У Народној библиотеци „Стеван Самарцић“ ради на набавци и каталогизацији грађе, прикупљању, истраживању и представљању завичајног фонда. Учесник је и модератор на бројним књижевним манифестацијама које Библиотека остварује у својим редовним активностима. Члан је редакционог одбора „Љетописа“ Библиотеке и уредник Округлог стола који Народна библиотека „Стеван Самарцић“, на тему завичајних фондова, организује у оквиру својих програмских активности. Рецензент је и приређивач више књига завичајних писаца. Аутор је бројних стручних радова из области библиотекарства и књижевне критике, који су објављени у стручним публикацијама и часописима. Аутор је и координатор више пројеката које је суфинансирало Министарство културе Црне Горе.

Mr Ana GVOZDENOVIC, viši bibliotekar
Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani” Kraljevo, gvozdenaana@gmail.com

Marina VUČINIĆ, direktor
OŠ „IV kraljevački bataljon”, marinavucinic1@gmail.com

Kristina DEVEDŽIĆ, bibliotekar
OŠ „IV kraljevački bataljon”, kristina.devedzic@bataljon.rs

OSNOVCI I ČITANJE

Biblioteke u lancu kulturno-obrazovnih ustanova

Sažetak: *U radu autori sumiraju dostupne podatke o razvoju čitalačkih navika kod dece, na osnovu istraživanja koja su u novijem periodu sprovedena u svetu i u Srbiji. Zaključci su poražavajući, ali očekivani: javne biblioteke nisu one koje pokreću razvoj i negovanje čitalačkih navika, a umesto pred knjigom deca i mladi sve više vremena provode pred ekranima (telefoni, tableti, računari...). Ipak, ekrani nisu zamena za tradicionalne oblike čitanja: oni koji najviše čitaju rado i vešto koriste digitalne uređaje. Polazeći od zaključka da je partnerstvo škole i biblioteke neophodno da bi se negovale dobre čitalačke navike, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani” Kraljevo i Osnovna škola „IV kraljevački bataljon” Kraljevo već četiri godine organizuju svojevrсни književni maraton, manifestaciju „Bataljunci knjigoljupci“.*

Ključne reči: *čitalačke navike, deca i mladi, javne biblioteke, škole, digitalno doba.*

U digitalnom dobu u kome živimo, sve češće se postavlja pitanje opstanka knjige i čitanja u tradicionalnom formatu.

U Danskoj je 2017, kombinacijom kvantitativne i kvalitativne metode, sprovedeno istraživanje *Čitalačke navike dece*, koje je obuhvatilo uzorak od gotovo 9000 mališana uzrasta od 7 do 14 godina. Fokus je bio na učenicima 6. razreda kada se čitalačko *ponašanje* drastično menja. Istraživanje je sprovelo dansko udruženje Think Tank, Biblioteke za budućnost, u saradnji sa nacionalnim obrazovnim centrima: Centrom za nastavna sredstva (<https://laeremiddel.dk>) i Nacionalnim centrom za čitanje. Rezultati ovog istraživanja, jednog od najvećih posvećenih čitalačkim navikama kod dece, predstavljeni su na posteru koji je IFLA proglasila najboljim na svojoj konferenciji održanoj u Kuala Lumpuru 2018. godine.²⁶ Šta je studija pokazala? Deca provode manje vremena čitajući u svoje slobodno vreme: procenat dece koja čitaju nekoliko puta nedeljno smanjen je sa 61% u 2010. na 56% u 2017 („Pad” je veći kada je reč o devojčicama – sa 68% na 59% i najveći je u petom razredu). Kad je reč o tome šta deca čitaju, 70% svih ispitanika svakodnevno čita tekstove poruka na digitalnim uređajima, 79% njih nikada nije pročitala e-knjigu, 28% čita štampane knjige, a fantastika je najpopularniji žanr! Na pitanje: Ko podstiče decu da čitaju, odgovor su: drugovi, filmovi i majke, a javne biblioteke se nalaze na poslednjem mestu onih koji motivišu decu na čitanje! Očekivano, istraživanje je pokazalo da deca provode

²⁶ Videti više na: <https://biblioteksdebat.blogspot.com/2018/08/childrens-reading-habits-in-digitized.html>. Pristupljeno 9. 12. 2022. u 12.00.

vreme uglavnom ispred različitih vrsta ekrana: 49% dece u 7. razredu provodi 1 do 3 sata onlajn; 35% dečaka najmanje 4 sata dnevno igra video-igre a 19% devojčica provodi najmanje 4 sata dnevno na društvenim mrežama. Na kraju studije, danski poslenici daju i strateške preporuke. Zajednički posao svih nas, zaposlenih u školama, bibliotekama, roditelja – jeste da obezbedimo pismene generacije. Deci između 9 i 14 godina još uvek je potrebna aktivna pomoć odraslih u negovanju dobre čitalačke kulture – čak iako su vredni čitaoci! Partnerstvo škole i biblioteke je od presudnog značaja! Javne biblioteke moraju da predefinišu svoje ciljeve – sva deca idu u školu, ali ne dolaze sva deca u biblioteku! Izostanak digitalnog čitanja, iako se digitalni uređaji globalno i mnogo koriste, poziva na akciju.

Postavlja se pitanje, šta kažu slična istraživanja sprovedena u Srbiji. Najpre, ona su rađena na mnogo manjem uzorku i najčešće bez institucionalne podrške. Pažnju autora ovog rada je privukla studija Magdalene M. Ivković sa Učiteljskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, čiji su rezultati objavljeni u časopisu *Uzdanica*, XIII/2 za 2016. godinu.²⁷ Istraživanje je realizovano u novembru 2014. godine, putem anketnog upitnika koji je sadržao 20 pitanja (15 zatvorenog tipa i pet kombinovanog). Uzorak je činio 161 učenik četvrtog razreda iz pet osnovnih škola Beograda i Kruševca. Istraživanje je pokazalo da su čitalačke navike u ovom uzrastu još uvek razvijene: dvoje učenika nije odgovorilo na pitanje koliko često čita, 46% preostalih učenika čita svakog ili skoro svakog dana, 29,8% čita povremeno, 15,5% čita retko, a 7,5% priznalo je da ne čita nikad ili skoro nikad. Knjiga i dalje ima moć da „zarobi“: čak 36% dece čita najmanje jedan sat pre nego što napravi pauzu. Ono što je važno, ali negde i očekivano, jeste da postoji značajna korelacija između toga koliko često deca čitaju i koliko uživaju u čitanju. I ovo istraživanje je potvrdilo poznatu činjenicu da najviše čitaju upravo ona deca čiji roditelji imaju razvijene čitalačke navike. Deca najčešće čitaju sama (53, 4%), veliki broj njih sa mamom (24, 2%) a nijedno dete nije izjavilo da čita sa drugom/drugaricom ili sa bibliotekarom/bibliotekarkom. Na pitanje sa kim razgovaraju o pročitanim knjigama, najviše njih je odgovorilo da razgovara sa mamom, a niko nije izjavio da o knjigama i čitanju razgovara sa bibliotekarima!

Još jedna studija upućuje na slične, za bibliotekare poražavajuće rezultate. Istraživanje o korišćenju školskih biblioteka kao faktoru uspešnosti starijih osnovaca, o čijim rezultatima nas obaveštavaju Ž. Vučković i N. Todorov, pokazalo je da 63,4 % učenika nikada ne razgovara sa bibliotekarom o pročitanoj knjizi!²⁸ Vučković i Todorov u svojoj studiji izvode nekoliko zaključaka. Najpre taj da je komunikacija učenika i bibliotekara svedena na to da učenici doživljavaju bibliotekare samo kao osobe koje izdaju knjige. Nesumnjivo je da je informisanost o tome koje sve usluge mogu pružiti bibliotekari slaba te da biblioteke treba da preuzmu odgovornost za to šta i koliko učenici čitaju! Ovi autori smatraju da to koliko učenici čitaju između ostalog zavisi od toga koliko često odlaze sa roditeljima u biblioteku. Blizu trećine učenika (29,2%) nikada ne ide sa roditeljima u biblioteku. Tek polovina učenika učlanjena je u neku gradsku biblioteku, a samo 29,2% redovno odlazi u Biblioteku (gradsku ili školsku)! Njih 27,3% ide u biblioteku samo kada treba da uzmu knjigu potrebnu za školu.

Potaknuta rezultatima ovih istraživanja i iskustvom stečenim nakon boravka u partnerskoj školi „Martin Konšak” u Sloveniji, koja već godinama uspešno organizuje

²⁷ Videti: <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/01/Магдалена-М.-Ивковић-Прилог-истраживању-читалачких-навика-ученика-млађих-разреда.pdf>.

²⁸ Ž. Vučković, N. Todorov, *Kultura čitanja u vremenu interneta*, Narodna biblioteka „Dr Đorđe Natošević”, Indija, 2010.

aktivnosti na promociji đачkog čitanja, direktorka kraljevačke Osnovne škole „IV kraljevački bataljon”, Marina Vučinić, obratila se piscu Dejanu Aleksiću i književnoj kritičarki Ani Gvozdenović, zaposlenim u Narodnoj biblioteci „Stefan Prvovenčani” Kraljevo, sa željom da zajednički realizuju neku vrstu *književnog maratona*. Ispostavilo se da je ovo bio odličan izbor partnera jer je pomenuta škola, inače najstarija osnovna škola u gradu na Ibru (osnovana 1894), imala stručne i logističke kapacitete da iznese ovaj projekat, a kraljevačka biblioteka je u široj javnosti prepoznata upravo po svojoj izdavačkoj delatnosti i akcijama na promovisanju knjige i čitanja. Dakle, reč je o dve ustanove sa bogatom tradicijom i velikim iskustvom u organizovanju kulturno-obrazovnih aktivnosti širokog opsega. Školu pohađa 1155 učenika raspoređenih u 49 odeljenja, u njoj je 115 zaposlenih, od čega 85 u nastavi (među njima je 11 pedagoških savetnika). Škola je opremljena najsavremenijim kabinetima, poseduje izuzetan amfiteatar i što je najvažnije učenike i saradnike motivisane da realizuju vannastavne aktivnosti različitog spektra.²⁹ O tome svedoči i uključenost ove škole u brojne međunarodne projekte (svakako treba pomenuti saradnju sa dvojezičnom školom iz Almanse u Španiji kroz Etwinning projekte), ali i brojna priznanja stručne i šire javnosti (7. oktobra 2018. Škola dobija izuzetno značajno priznanje – *Nagradu Grada Kraljeva* za dugogodišnje zasluge u razvoju obrazovanja u gradu na Ibru).

S druge strane, Dejan Aleksić, afirmisani pisac, u najširoj javnosti prepoznat upravo po svom stvaralaštvu za decu, pesnik, romanopisac i dramski pisac, koji stoji iza brojnih projekata za decu i mlade, i Ana Gvozdenović, koja već 20 godina godina organizuje različite aktivnosti promocije knjiga, susreta sa piscima, takmičenja recitatora, literarnih konkursa, imali su šta da ponude motivisanim učenicima ove prestižne škole. Osmislili su manifestaciju u kojoj đaci tokom nekoliko meseci čitaju knjige savremenih srpskih pisaca, potom imaju organizovane susrete sa njima, a u završnici ovog *književnog maratona* takmiče se u poznavanju pročitanih dela i njihovom kreativnom prezentovanju. Samo takmičenje je podeljeno u tri dela, a takmičari su okupljeni u timovima, koji imaju svoja imena, ali i zaštitni znak (logo, zastavu, poster, bedž...). U prvom delu timovi predstavljaju jednu od pročitanih knjiga koristeći svoja umeća i talente iz domena vizualnih umetnosti (prave postere, ppt prezentacije, kratke video-radove), a u drugom delu naglasak je stavljen na kulturi govora, izražajnosti, scenskom nastupu pa je ovo prilika da se istaknu recitatori, glumci, budući novinari, profesori književnosti i književni kritičari. Kviz je prilika da proverimo i konkretna znanja iz književnosti i kako se obrasci naučeni u redovnoj nastavi mogu primeniti i na vannastavnim materijalima. Žiri čine kolege filolozi iz drugih škola, bibliotekari, glumci, ali i sami đaci, učenici završnog razreda (neki raniji članovi žirija danas su studenti Filološkog fakulteta, a učešće u *Maratonu* opisuju kao važno i inspirativno iskustvo). Kroz programe priređene u okviru Manifestacije gosti Škole i kraljevačke biblioteke bili su mnogi savremeni autori, od onih koji su već deo kanona i obaveznih lektira, do onih koji tek pronalaze svoj put do najmlađih čitalaca, ali i onih koji odlučuju o sadržaju školskih programa. Gostovanja Vlade Andrića i Uroša Petrovića događaji su o kojima se priča, a treba pomenuti i Stefana Tićmija, Srđana Tešina, Jovicu Tišmu, Aleksandru Jovanović i dr. Programi su osmišljeni kao razgovor sa piscem koji kroz autorsko čitanje upoznaje *maratonce* sa svojim opusom i odgovara na njihova pitanja. Potpisivanje knjiga i obavezan *selfi* sa piscem potvrđuju

²⁹ Da su vannastavnim i „neobaveznim” aktivnostima najviše posvećene upravo one škole koje najbolje obavljaju svoje „obavezne” zadatke, svedoči i primer OŠ „IV kraljevački bataljon”. Samo u 2022. godini ova škola je organizovala Republičko takmičenje iz matematike i Republičko takmičenje iz fizike, kao i okružna takmičenja iz hemije i srpkog jezika.

da i čitanje može biti popularno. Važno je napomenuti da je 2022. godine ovim programom bilo obuhvaćeno oko 350 učenika ove škole (približno 1/3), što je podatak vredan pažnje ako imamo na umu da je u pitanju vannastavna aktivnost, organizovana u školi koja iziskuje prilično vremena, ne mali trud i angažovanje.

Učenici prezentuju knjigu Jovice Tišme *Cile, razmaženo pile*.

O dešavanjima u Biblioteci i Školi izveštavaju mediji,³⁰ a svakako prija atmosfera koja se u gradu stvori kada mališani krenu u potragu za knjigama. Knjižari i bibliotekari poručuju nedostajuće primerke, a roditelji se raspituju o sadržaju i adekvatnosti preporučenih sadržaja.

Kako i dolikuje, nagrade za najbolje ne izostaju. Prve godine organizovanja ovog čitalačkog maratona, gost kraljevačke biblioteke, a potom i Škole, bio je tadašnji upravnik Narodne biblioteke Srbije Dejan Ristić, koji je kraljevačke mališane upoznao sa blagom koje se čuva u ovoj nacionalnoj ustanovi, a potom ih i pozvao da uzvrate posetu. Kada se prilika ukazala, oko 120 učenika OŠ „IV kraljevački bataljon” sa svojim nastavnicima i bibliotekarom kraljevačke biblioteka, posetila je Narodnu biblioteku Srbije. Za njih je tom prilikom organizovano posebno vođenje, a susret sa velikim i modernim čitaonicama bio je za njih pravi doživljaj. Posete Hramu Svetog Save i Muzeju iluzija upotpunile su ovu posetu prestonici.

Učenici OŠ „IV kraljevački bataljon” u poseti Narodnoj biblioteci Srbije

³⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=W53khNkIDWQ&t=10s>. Pristupljeno 12. 12. 2022. u 20.12.

Ove godine, na nagradno putovanje krenuli su članovi pobjedničkih timova i njihovi mentori, a odredište je bio Novi Sad, te Sremski Karlovci.

Kolika je važnost ovakvih projekata svedoči i podatak da je ova akcija prepoznata i u širim okvirima. Naime, predstavljena je u okviru Ipline poster sesije u Atini 2018. godine. Za grafičko rešenje postera *Reading Opens up New Worlds*³¹ bio je zadužen profesor kragujevačkog FILUM-a i dugogodišnji saradnik Izdavačke delatnosti Narodne biblioteke „Stefan Prvovenčani” – Dragan Pešić.

Kako trud dece ne bi ostao nevidljiv široj javnosti, u Biblioteci je organizovano nekoliko predstavljanja knjiga iz programa *Maratona*, u okviru kojih su predstavljeni i kreativni radovi *bataljonaca*. Tako je deo predstavljanja knjige našeg kolege bibliotekara Miloja Radovića bilo i nekoliko prezentacija koje su pripremili učenici nižih razreda ove škole. Deca u kostimima, bogato ukrašena scena, snimljeni intervju sa autorom, znak su velike čitalačke naklonosti, ali i angažovanja učitelja i roditelja. Osmesi zadovoljnih mališana siguran su garant da uz odabrane knjige stasavaju budući glumci, slikari, video-umetnici, novinari, zašto da ne i pisci i književni kritičari. Ima li bolje potvrde činjenici da su knjiga i čitanje svezremani od saznanja da je na maskenbalu, koji se u gradu na Ibru organizuje u okviru Dečje nedelje, dečak Relja bio, ni Supermen, ni Spajdermen, već pisac Dejan Aleksić!

Popularno je biti pisac!

Summary: *In the paper, the authors summarize the available data on the development of reading habits in children, based on research conducted in the recent period in the world and in Serbia.. The conclusions are devastating but expected: public libraries are not the ones that initiate the development and nurturing of reading habits, and instead of reading a book, children and young people spend more and more time in front of screens (telephones, tablets, computers...). However, screens are not a substitute for traditional forms of reading: those who read the most use digital tools very skillfully. Starting from the conclusion that the partnership between school and library is necessary to foster good reading habits, the National Library "Stefan Prvovenčani" in Kraljevo and "IV kraljevački Bataljon", a primary school in Kraljevo,*

³¹ *Public libraries and local community –partnerships in the promotion of education and contemporary literacy. Dostupno na: <https://library.ifla.org/id/eprint/2726>. Pristupljeno 12. 12. 2022. u 20.25.*

have been organizing a kind of literary marathon for the past four years, the event "Bataljonci Knjigoljupci" (The Book-loving Bataljonci).

Literatura:

1. Children's Reading Habits in a Digitized World, dostupno na: <https://www.fremtidensbiblioteker.dk/childrens-reading-habits-in-a-digitized-world>.
2. Ивковић, Магдалена М., „Прилог истраживању читалачких навика ученика млађих разреда”, *Узданица*, XIII/2 (2016) 189–204. Dostupno na: <https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2019/01/Магдалена-М.-Ивковић-Прилог-истраживању-читалачких-навика-ученика-млађих-разреда.pdf>
3. Vučković, Ž., Todorov, N., *Kultura čitanja u vremenu interneta*, Narodna biblioteka „Dr Đorđe Natošević”, Indija, 2010.

Јасмина ИВАНКОВИЋ, библиотекарка
Библиотека „Димитрије Туцовић“ Лазаревац
direktor@bibliotekalazarevac.org.rs

Драгана М. МАРИНКОВИЋ
виша библиотекарка
Библиотека „Димитрије Туцовић“ Лазаревац
dragana.marinkovic@bibliotekalazarevac.org.rs

БИБЛИОТЕКА ОШ „ВОЈИСЛАВ ВОКА САВИЋ“ ИЗ ЛАЗАРЕВЦА - ЧУВАР КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Сажетак: *На месту које се звало Каравезлије 1889. године основана је прва школа у Лазаревцу „Војислав Вока Савић“. У школској библиотеци „Ђачка радост“ радио је професор српског језика и библиотекар Александар Ј. Стефановић од 1977. до 1993. године и најзаслужнији је за окупљање литерарне дружине „Иво Андрић“ која је издала први штампани лист „Глас младих“, чији је био уредник, за оснивање Књижевног клуба и сарадњу са Библиотеком „Димитрије Туцовић“. Као истраживач прошлости, задужбина и знаменитих личности колубарског краја Александар Стефановић је, уз сагласност Српске академије наука и уметности, годинама сакупљао историјску грађу, документа, рукописе, аутентичне фотографије и затим их објављивао. Дигитализацијом ће ова документација бити доступна и видљива широј јавности, а у раду ће бити представљена сарадња, заједнички рад на очувању културног наслеђа и вредност сачуваног.*

Овај неуморни библиотекар прикупљао је завичајну грађу и старе фотографије који су и данас једно од ретких и вредних сведочанстава о прошлости нашега краја. У документацији коју је сакупио пронашли смо податке да сарадња Библиотеке ОШ „Војислав Вока Савић“ и Библиотеке „Димитрије Туцовић“ датира још од оснивања Књижевног клуба чији су се ствараоци окупљали у Матичној библиотеци.

И данас у овој школској библиотеци ради један библиотекар, али сарадњом доводимо до квалитативних промена како у њеном раду тако и у проширењу фонда. Ова библиотека похрањује огроман број података о нашем завичају и уступа нам их како бисмо обогатили завичајну збирку.

Кључне речи: *школска библиотека, библиотекар, сарадња, културно наслеђе, завичај, фонд.*

Увод

„Дигитализација омогућава: заштиту вредних и ретких примерака; лакшу доступност информација и знања; бољу дистрибуцију грађе; комерцијализацију пословања библиотека, архива и музеја; афирмацију националног културног блага у ширим оквирима.“³² Библиотека „Димитрије Туцовић“ из Лазаревца годинама дигитализује грађу која чува културне и историјске вредности нашег завичаја. Библиотека је у сарадњи са најстаријом школом на територији општине дошла до вредних докумената која дигитализујемо и чувамо од заборављања јер она представљају вредност која код људи подиже културолошку свест, помаже у

³² Вранеш А., *Од рукописа до библиотеке*, Филолошки факултет у Београду, Београд, 2006, 88 стр.

разумевању заједнице и чува традицију од заборава.

У фонду библиотеке Основне школе „Војислав Вока Савић“ нашли смо податке да је школа почела да ради 1. децембра 1889. године у Улици краља Петра Првог, на месту које се звало Каравезлије, а да су први учитељи били поп Марко Илић из Маркове цркве код Словца и учитељица Јелена, чије презиме није остало сачувано. Као четвороразредна школа радила је до 1955. године од када су ђаци Прогимназије, која је укинута, и остали основци формирали осмогодишњу школу која је добила тада данашње име. Име је добила по борцу из Народноослободилачких редова, Војиславу Воки Савићу који је рођен 23. марта 1909. године у Боговађи, а Основну школу је завршио у Лазаревцу. Радио је као учитељ у месту Петка, код Лазаревца, у Босни и у Румунији. У борби бива заробљен и стрељан крајем новембра 1941. године у Ваљеву. Дан Савићевог рођења се обележава као Дан школе, а 2019. године је обележено 130 година веома успешног рада ове установе. Најстарија основна школа у Лазаревцу је са својим ђацима минулих деценија и запосленима исписивала привредну, културну и спортску историју нашег града, а библиотека ове школе је чувар културног наслеђа Колубарског округа.

Први библиотекар

Од 1977. године када је основана школска библиотека „Ђачка радост“ радио је у њој професор српског језика и библиотекар Александар Ј. Стефановић све до 1993. године. Он је најзаслужни, како за успешан рад библиотеке тако и за окупљање литерарне дружине „Иво Андрић“ која је издавала први штампани лист „Глас младих“, чији је био и уредник, за оснивање Књижевног клуба и сарадњу са Библиотеком „Димитрије Туцовић“. „Литерарна дружина „Иво Андрић“ је основана септембра 1958. а у октобру је никла идеја да се ђачки радови штампају.“³³ За Дан Републике био је одштампан први број „Гласа младих“, први штампани лист у варошици. Захваљујући великом ентузијасту, библиотекар, публицисти, наставнику, дугогодишњем сакупљачу историографске грађе и документације, Александру Ј. Стефановићу, богатији смо за многа сазнања о колубарском крају. Он није рођен у Лазаревцу, али је живео у нашем граду више од четрдесет година неуморно радећи и прикупљајући завичајну грађу и старе фотографије које представљају и дан данас једно од верних и ретких сведочанстава о прошлости нашег краја. Када је давне, 1958. године почео да ради у ОШ „Војислав Вока Савић“ као наставник српског и руског језика, основао је књижевну секцију која је прерасла у Књижевни клуб и уједно покренуо и уређивао први лазаревачки лист за књижевност „Глас младих“. Др Гојко Десница у својој публикацији „Порекло становништва и историја Шумадијске Колубаре“ коју је издао 1988. године наводи: „Писци Лазаревца имају свој клуб књижевних стваралаца. Тај клуб настао је окупљањем аматера.“³⁴

У документацији коју је сакупио Стефановић пронашли смо податке да сарадња Библиотеке ОШ „Војислав Вока Савић“ и Библиотеке „Димитрије Туцовић“ датира још од оснивања Књижевног клуба чији су се ствараоци окупљали у Матичној библиотеци. Библиотека је тада имала само једну просторију која је била и књижница, и канцеларија и кутак за љубитеље

³³ Стефановић А., *Тридесет пет година плодног рада Основне школе „Војислав Вока Савић“ у Лазаревцу*, Матична библиотека, Лазаревац, 1995, 26 стр.

³⁴ Десница Г., *Порекло становништва и историја Шумадијске Колубаре*, ИПМ, Београд, 1988, 95 стр.

литерарног стваралаштва. У књизи „Тридесет пет година плодног рада Основне школе „Војислав Вока Савић“ у Лазаревцу“ коју је 1995. године објавио Стефановић налази се текст о Клубу књижевних стваралаца и пише да су се седамдесетих година прошлог века, чланови литерарне дружине „Иво Андрић“ ове основне школе окупљали у Матичној библиотеци и тамо одржавали, петнаестодневно, радне састанке које су називали „Пионирске књижевне суботе“. Ови сачувани подаци нам сведоче о културно-књижевном развоју наше локалне заједнице и чувају од заборава део културног наслеђа. Састанцима младих песника редовно су присуствовали и одрасли чланови, забележено је и документентовано када их је посетио Добрица Ерића, а када остали знаменити писци. „О том 30. марту 1960. се дуго у варошици причало. На позив редакције књижевног листа „Глас младих“ посетили су нас: Др Стева Јаковљевић, Бранко Ћопић и Десанка Максимовић. Сусрет са њима је био пријатан, угодан, користан и забаван.“³⁵ Иницијативу за оснивање „Пионирске књижевне суботе“ покренуо је Александар, а наишао је на велико разумевање и подршку Радојке Кеџман, управнице Библиотеке, која је како он сам пише у својој књизи била „права домаћица и сарадник члановима Клуба и ученицима“. Сарадња ове две институције датира од тада и траје непрекидно и дан данас. У документацији која је остала сачувана налазе се имена и презимена свих награђиваних ученика на школским, општинским, градским и републичким такмичењима, њихове ван школске награде, сачуване су песме које су биле објављиване у часописима и у зборницима, а све је то уредно поткрепљено и фотографијама.

Александар је за собом оставио доста необјављених рукописа везаних за прошлост, обичаје, културу и етнологију колубарског краја. Сви га памте са оловком и фотоапаратом у рукама. Зато се у његовој документацији може наћи мноштво фотографија које сведоче о одређеним манифестацијама, догађајима, такмичењима, као и свакодневном животу како школе, школске библиотеке, тако и о напретку Матичне библиотеке, Рударског басена Колубара, Центра за културу и самог града, као и околних села. Дигитализацијом ће ова документација бити доступнија и видљивија широј јавности, а заједнички рад на очувању културног наслеђа повећати свест о вредности сачуваног. Уредно поређане фотографије у рамовима ћемо извадити, скенирати и учинити их видљивијим.

Објављене публикације попуњавају завичајни фонд Библиотеке „Димитрије Туцовић“ и често су коришћена литература за писање семинарских, мастер и стручних радова везаних за колубарски крај. Завичајни фондови су „исходиште великог броја научних радова“ и неке од тих публикација сведоче о раду ових библиотека деведесетих година прошлог века. „У граду Лазаревцу постоји матична библиотека која руководи књижницама и читаоницама на подручју општине. Број књига је преко 55 000, а библиобуси сваких 15 дана до сваког радног места стижу са белетристичком и стручном литературом. У библиотеци и књижницама на подручју општине евидентирано је преко 7 000 редовних читалаца. Књижни фонд у библиотеци попуњава се сваке године новим издањима савременом, научном, техничком и другом литературом. Матична библиотека организује покретне библиотеке у селима и заселима општине. На тај начин омогућује да књига буде приступачна сваком ко жели да је чита. Организују

³⁵ Стефановић А., Тридесет пет година плодног рада Основне школе „Војислав Вока Савић“ у Лазаревцу, Матична библиотека, Лазаревац, 1995, 34 стр.

се изложбе књига и тако пропагира ширење књиге у народу.³⁶ О раду Библиотеке „Димитрије Туцовић“ податке је објавио Гојко Десница у књизи „Порекло становништва и историја Шумадијске Колубаре“, а Александар Стефановић је у књизи „Тридесет пет година плодног рада Основне школе „Војислав Вока Савић“ у Лазаревцу“ описао рад библиотеке „Ђачка радост“. „У школи постоји библиотека у којој је смештено десет хиљада књига: школске лектире и белетристике. Ту има веома скувих и ретких издања. Фонд се увећавао прилозима дародаваца: деце и одраслих. Библиотека нема читаоницу, а и овај простор од двадесетак квадрата је премали да стану новонабављене књиге а за њима се осећа потреба. И поред тога у овом малом простору постигнути су изванредни резултати: сачињено је преко десет књига, састајали су се љубитељи писане речи, јер се могла да осети књижевна топлина.“³⁷

Ови записи нам сведоче о прошлости нашег краја, о раду ових установа и ангажовању многих у напретку локалне заједнице. Сведочење о поседовању библиобуса у то време и његовом раду говори о културној прошлости нашег краја, а бројни необјављени списи ће нам бити од велике користи за расветљавање и боље разумевање прошлих времена. Слободно се може рећи да је ова школска библиотека од неколико десетина метара квадратних чувар културног наслеђа. „Грађа која се дигитализује може да има информациону, административну, уметничку, културолошку, научну, материјалну, биографско-библиографску, историјску вредност.“

Школска библиотека

Посвећен педагошки рад са децом и сарадњом са другим институцијама у граду и шире, начинили су од ове школе један од стубова образовања и васпитања младих Лазаревчана. „Лазаревчани су стварали своју културу укорак са новим социјалним променама и друштвеним токовима који су се одвијали у Лазаревцу.“³⁸

Школска библиотека је део васпитно-образовног система школе. „Стратегија развоја школске библиотеке има јасно дефинисане циљеве и приоритете у односу на наставни план. Остварење тих циљева постиже се добром развојном политиком, унапређењем службе, планираном набавком, осигурањем приступа информацијама, едукацијом ученика и наставника у коришћењу нових информационих технологија и стручним библиотечким особљем.“³⁹ У библиотеци ОШ „Војислав Вока Савић“ и данас ради један библиотекар. Радно време библиотеке је од 7,30 до 13,30 часова. Данас ова Библиотека има мали позајмни простор и малу читаоницу у којој су смештени речници, лексикони и енциклопедије, док је у већем делу смештен фонд намењен ученицима и наставницима. На око 30 квадратних метара смештено је око 14 000 монографских публикација тако што су књиге из обавезне школске лектире распоређене по разредима, а остали део фонда је смештен по систему УДК. Ученицима су на располагању сликовнице, белетристика намењена њиховом

³⁶ Десница Г., Порекло становништва и историја Шумадијске Колубаре, ИПМ, Београд, 1988, 99 стр.

³⁷ Стефановић А., Тридесет пет година плодног рада Основне школе „Војислав Вока Савић“ у Лазаревцу, Матична библиотека, Лазаревац, 1995, 167 стр.

³⁸ Вранеш А., Од рукописа до библиотеке, Филолошки факултет у Београду, Београд, 2006, 88 стр.

³⁹ Билбија Б., Основи библиотекарства, Глас српски, Бања Лука, 2004, 30 стр.

узрасту, популарна литература из различитих области, часописи, а наставници могу користити стручну литературу за поједине предмете, стручне часописе и белетристику. Школски библиотекар је одговоран за планирање и рад школске библиотеке, остварује сарадњу са наставницима, управом школе, администрацијом, родитељима и другим библиотекарима у школским и градским библиотекама.

У оквиру библиотеке се одржава и библиотекарска секција где се ученици упознају са радом – начином издавања књига, обрадом, заштитом књижног фонда, изработом паноа, помажу при организовању продајних изложби и изложби нових књига. У току прошле школске године у библиотеку се уписало 619 чланова, фонд је обновљен за 104 публикације, и редовно су пристизали часописи *Иновације у настави*, *Настава и васпитање*, *Педагогија*, *Књижевност и језик*, *Национална географија*.

У наредном периоду планира се проширење библиотечног простора, редовно обнављање фонда и дигитализација вредних докумената. „Поступак дигитализације обухвата: одабир грађе, саму дигитализацију, обраду и контролу квалитета, заштиту, чување, преглед и коришћење грађе.“⁴⁰

Закључак

Дугогодишњом сарадњом ове две библиотеке успели смо да сачувамо од заборава многе одржане програме, дружења деце с писцима, књижевне трибине, успешне изложбе ликовних и литерарних радова ученика... Због недостатка простора у школској библиотеци пригодне свечаности основаца су одржаване у простору Библиотеке „Димитрије Туцовић“, а о томе сведоче сачувани плакати и фотографије. Исписујемо историју нашег заједничког рада већ тридесет година и за време Фестивала хумора за децу, јер су библиотекар, учитељице и наставници са децом увек део те традиционалне манифестације, било да гостују на нашим програмима или увек радо угосте писце у школи. Публикацијом „На рингишпилу имена“ обогатили смо оба фонда. Деца су исписивала своје биографије, песникиња Елизабета Георгијев их је претакала у песме, девојчице ове школе их рецитовале на школским, општинским и градским такмичењима рецитатора, а Библиотека „Димитрије Туцовић“ била издавач ове дивне књиге поезије. То је само један од низа заједничких плодова који ће ускоро добити своје епилоге у виду трејлера, а уследиће и нови, занимљивији, удруженим снагама осмишљени пројекти.

„Јавна библиотека је све више усмерена на различите типове корисника и њихових потреба, а не само ка читаоцима.“⁴¹ Да бисмо задовољили потребе свих корисника, љубитеља прошлости и националног блага, пре свега, дигитализоваћемо прикупљени материјал и учинићемо га доступнијим широј јавности.

Једна од основних људских потреба је да понекад застане, погледа иза себе и види шта је све за собом оставио. Тако се и ми, запослени у ОШ „Војислав Вока Савић“ и Библиотеци „Димитрије Туцовић“, окрећемо за собом да саберемо плодове свог, заједничког, креативног, едукативног и маштовитог рада.

Успели смо да сачувамо пуно тога од заборава, а осмишљавањем будућих

⁴⁰ Вранеш А., *Од рукописа до библиотеке*, Филолошки факултет у Београду, Београд, 2006, 88 стр.

⁴¹ Нинков Ј., *Библиотеке XXI века*, Чигоја штампа Београд, 2010, 14 стр.

пројеката и креирајући садашње програме, исписујемо прошлост коју ћемо, надамо се и даље успевати да сачувамо како би била доступна новим поколењима. Неки од нас су били, а и данас су душом и срцем Вокинци!

Abstract: *The first school in Lazarevac, "Vojislav Voka Savić", was established at a place called Karavezlija in 1889. In the school library "Student Joy" was worked by Serbian language professor and librarian Alexander J. Stefanović from 1977 to 1993 who is the most responsible for the gathering of the literary society "Ivo Andrić", which endeavored to publish the first printed newspaper "Voice of the Youth", of which he was the editor, for the establishment of the Literary Club and cooperation with the Library "Dimitrije Tucović".*

As a researcher of the past, endowments and famous people of the Kolubara region, Aleksandar Stefanović, with the consent of the Serbian Academy of Sciences and Arts, collected historical materials, documents, manuscripts, authentic photographs for years and then published them. With the digitalization, this documentation will be available and visible to the general public, and the paper will present cooperation, joint work on the preservation of cultural heritage and the value of the preserved.

This tireless librarian was collecting native materials and old photographs that are still one of the rare and valuable testimonies of the past of our region. In the documentation he collected, we found information that the collaboration between the two libraries dates back to the founding of the Literary Club whose creators have been gathering at the Parent Library.

Even today there is one librarian working in this school library, but by working together we bring about qualitative changes both in the work of the school library and in the expansion of our fund. This small library holds big data about our homeland and makes it available to us to enrich our homeland collection.

Keywords: *school library, librarian, collaboration, cultural heritage, homeland, fund.*

Литература:

1. Билбија Б.: *Основи библиотекарства*, Бања Лука: Глас српски, 2004.
2. Вранеш А.: *Од рукописа до библиотеке*, Београд: Филолошки факултет у Београду, 2006.
3. Десница Г.: *Порекло становништва и историја Шумадијске Колубаре*, Београд: ИПМ, 1988.
4. Нинков Ј.: *Библиотеке XXI века*, Београд: Чигоја штампа, 2010.
5. Стефановић А.: *Тридесет пет година плодног рада Основне школе „Војислав Вока Савић“ у Лазаревцу*, Лазаревац : Матична библиотека, 1995.

Jelica ILIĆ MINIĆ, viša bibliotekarka,
Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet,
jelica.ilic@uf.bg.ac.rs

Vladimir BRBORIĆ, viši bibliotekar,
Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet,
vladimir.brboric@uf.bg.ac.rs

NITIMA PISANA PROŠLOST, SADAŠNJOST, BUDUĆNOST

Sažetak: *Biblioteka Učiteljskog fakulteta nastavlja da svojim radom usmerenim na podizanje svesti o čuvanju kulturne baštine, angažovanjem budućih učitelja i vaspitača, kao i mladih istraživača, doprinese očuvanju kuturnog nasleđa po uzoru na rad učiteljskih škola u prošlosti.*

Put razvoja svih nivoa školstva od 19. veka do danas mapiran je kroz nastavne planove. U njihovoj strukturi, jedan od zajedničkih predmeta je ručni rad kome treba posvetiti posebnu pažnju. Danas je ovaj predmet implementiran u projektnu nastavu različitih nivoa obrazovanja. Jedan segment ručnog rada je vez, koji će biti u fokusu ovog rada.

O lepoti veza u prošlosti govore putopisci i istoričari, srednjovekovno crkveno slikarstvo, retki sačuvani tekstilni primerci i narodna književnost. Iako je praćenje razvoja veza otežano, od kraja 18. veka, arhivska građa, pisani i štampani izvori, sami primerci, omogućavaju sagledavanje evolucije slovenskog vezilačkog umeća. Već krajem 19. veka napisani su prvi radovi o vezu i prvi udžbenici za osnovne škole, kao i učiteljske škole. Istovremeno, tek otvoreni muzeji formiraju etnološke zbirke kroz koje se može sagledati bogatstvo i raznovrsnost narodne tradicije, naročito izraženo u ornamentici veza.

Uvidom u fondove biblioteka, monografsku i serijsku građu o vezu, udžbeničku literaturu, virtuelne izložbe, na prvom mestu Pedagoškog muzeja, Etnografskog muzeja i Muzeja primenjene umetnosti u Beogradu, mogu se "čitati" različiti kulturni slojevi veza, religioznost, poetika... jer vez predstavlja mapu za one koji dolaze posle nas.

Ključne reči: *Biblioteka Učiteljskog fakulteta, učiteljske škole, obrazovanje, kulturna baština, vez, muzeji.*

Biblioteke su mesta razmene informacija i bibliotečke građe. Brz razvoj informacionih tehnologija omogućio je uvid da svi tipovi biblioteka, među njima i fakultetske, jesu mesta akumulacije kolektivne memorije. Zajednička misija biblioteka, arhiva i muzeja, očuvanje baštine, nalaže njihovo povezivanje i prevazilaženje institucionalnih podela. Takođe, „očuvanje kulturnog nasleđa je kulturni koncept i stanje svesti pripadnika jedne kulture, a ne formalna aktivnost bilo koje od institucija.“⁴² Dakle, neophodno je da sama zajednica ima razvijenu svest o vrednosti i značaju sopstvenog nasleđa, kao i da nasleđe bude sastavni deo načina života i razmišljanja zajednice, kako bi se ono sačuvalo.

Važno je istaći da pristup zaštiti supstance kulturnog identiteta treba biti integralan. U tom slučaju, materijalno i nematerijalno kulturno nasleđe ne sme se sagledavati odvojeno, već kao složeni sistem. Upravo takav metod treba imati prema

⁴² Matić M., Konceptualizacija kulture u heritološkoj paradigmi, u: *Antropologija*, god. 1, br. 11 (2011), str. 128.

tekstilnoj umetnosti, koja osim likovnih karakteristika sadrži i metaforička značenja i simboliku povezanu sa tradicijom.

Od samih početaka civilizacije, tekstil i njegovo ukrašavanje je bio deo istorije i tradicije. U svim kulturama on je svojom ulogom nadilazio utilitarni karakter i zalazio u sfere ritualnog i mitološkog. Tkaninu su u prošlosti mnogi narodi percipirali kao deo osobe koja je nosi. Samo tkanje je „simbol stvaranja i rađanja. Kad je tkanina dovršena, tkalja prereže niti i pri tom izgovara formulu blagoslova kakvu izovara babica prekidajući pupčanu vrpcu novorođenčeta. Sve se odvija kao da tkanje prenosi u neki jednostavni jezik tajnovitu anatomiju čoveka...“⁴³

Najstariji dekorativni element na svetu je ornament. Prisutan je od paleolita i neolita i prenošen je iz veka u vek. Nalazi se u gotovo svim vidovima umetničkog izražavanja: na predmetima, fasadi, u knjizi, na tkanini...

Potvrdu da su Stari Sloveni vladali veštinom tkanja i ukrašavanja tkanina nalazimo u jeziku, kao i u zapisima hroničara. Jedna od najboljih poznavalaca narodne tekstilne umetnosti, Jelica Belović-Bernadžikovska⁴⁴, navodi sačuvan zapis grčkog istoričara Priskusa (polovina 5. veka) koji je napisao „...kako je zapazio slovenske žene sa donjeg Dunava, gde je narodni vez tradicionalan već hiljadu godina, kako vezu šareni vez u fino, belo kao sneg, ručno tkano laneno platno, dok Grkinje u to vreme ovom radu nisu bile vične“.

Od prvobitnog srpskog kostima, staroslovenskog varvarskog, borealnog, pa do višedelnog, oblikovanog prema telu, na osnovu mnogih pisanih (književna dela i arhivska građa) i likovnih izvora (minijaturno i zidno slikarstvo), kao i sačuvanih tkanina i odevnih predmeta, primećuje se da su tipovi odevnih predmeta kod gotovo svih društvenih slojeva bili isti. Razlike se uočavaju u vrsti tkanine, njenoj vrednosti, broju i raskošu vezenih ili apliciranih ukrasa. U živopisu vez je ukras i odore vladara i vlastele i odeće seoskog stanovništva.⁴⁵

O značaju ukrašavanja tkanine vezom⁴⁶ govori činjenica da je u srednjem veku u Srbiji vez bio deo svakodnevnog života žena svih društvenih grupa. Naše srednjovekovne crkve i manastiri u unutrašnjosti bogato su ukrašavani različitim

⁴³ Milovanović, K.: *Rečnik simbola*, Narodno delo, Beograd 1994, str. 471.

⁴⁴ Pedagog, folklorist i književnica (1870-1946) Školovala se u Samostanskoj učiteljskoj školi u Zagrebu i na višoj pedagoškoj školi u Beču i Parizu. Govorila je devet jezika. ...posvećuje se proučavanju južnoslovenskog folkloru, posebno narodnog veza i uopšte narodne tekstilne umetnosti... Zaostavština se nalazi u Muzeju Vojvodine i u Rukopisnom odeljenju Matice srpske... Izuzetno je cenjena kao poznavalac narodnog veza. U svojim radovima izvršila je klasifikaciju veza, ukazala na njegov istorijski razvoj i prva se bavila simbolikom narodne ornamentike. Njen najzačajniji rad na ovom polju je *Građa za tehnološki riječnik ženskog ručnog rada*, obimno delo sa mnoštvom etnografskih podataka iz nestajuće narodne tekstilne umetnosti... Radove iz etnografije objavljivala je i na francuskom i na nemačkom na kojem je napisano njeno najobimnije delo *Die Sitten der Südslawen* (1927), kao i članci u časopisu *Antropopyteia... Srpski biografski rečnik. [Knj.]* 1, A-B - Novi Sad : Matica srpska, 2004, str 482-483.

⁴⁵ Iako je seosko stanovništvo u živopisu ređe predstavljano, žene mnogo ređe od muškaraca, valja istaći da vidljive delove ženske svečane košulje, naročito nevestinjske, krasio je vez, najčešće crvenim i crnim koncem. Devojke kao neveste se često prikazuju u sceni Svadba u Kani odevene kao mlade vlastelinke, u beloj tankoj košulji izvezenoj raznobojnim koncem i sa raskošnim oglavljem, kako to pokazuju primeri iz Gračanice i Dečana, slično mladoj vlastelinici sa zapadnog zida crkve u Staničenju ili pak u crvenoj košulji, kao u Kaleniću. *Privatni život u srpskim zemljama srednjeg veka*, Clio, Beograd 2004, str. 388.

⁴⁶ Srpski srednjovekovni kraljevi i kneževi imali su svoga posteljnika i ubrusara na dvoru. To su bili visoki, izuzetno cenjeni, dostojanstvenici, koji bi, u svečanim prilikama, u povorci nosili za kraljem bogato izvezen jastuk ili imali ulogu čuvara kraljevskih ubrusa. Belović, Bernadžikovska, J., „*Dragocenost naših narodnih vezova*“, u: Srpska vezilja, broj 12, Vršac (1904), 89-90.

tekstilnim umetničkim predmetima. Pretpostavlja se da su na dvorovima u Srbiji postojale radionice u kojima su ne samo prepisivane srednjovekovne knjige nego i izrađivani predmeti crkvenog i umetničkog veza. Crkvene vezene tkanine su najbrojnije, u okviru sačuvanog korpusa srpskog sredovekovnog veza, a među njima se značajem ističu Jefimijina pohvala (pokrov za mošti kneza Lazara) i mitra beogradskih mitropolita Kantakuzine Branković.⁴⁷ Sačuvane obrubne trake za različite komade odeće, svetovni su primerci veza i pokazuju najviši mogući raskoš vezilačke tehnike.

Sudeći po izvorima, na dvoru kraljice Jelene Anžijske postojala je škola veza u kojoj su siromašne devojke podučavane ovoj veštini. Najbolje i najveštije od njih postajale su i profesionalne vezilje i vezle su stvari za potrebe dvora. U vreme vladavine cara Dušana, ткачка i vezilačka radinost doživela je svoj procvat i dovedena je na razinu umetnosti.

Seosko stanovništvo je samo izrađivalo i ukrašavalo odeću, kao i ostale predmete potrebne domaćinstvu (posteljine, peškire...). „Seljanka je obavljala svu tehnologiju oko prerade lana i konoplje, prela vunu i kudeljku, plela, bojala tkanine, krojila i šila rublje i odelo. Kroz zanatlijske ruke prolazilo je samo odelo imućnijih. Ukrašavanje pojedinih haljetaka, vez u prvom redu, obavljale su ženske osobe, unoseći u to čitavo svoje umno biće koje se izražavalo u izvanrednim šarama i uvek toplim motivima. Vez se pojavljivao na okovratnicima košulja, po nedrima, rukavima i dnu haljetaka rađenih od platna ili vune. Bilo ga je takođe u izobilju na ubrusima, maramama, maramicama i čarapama. Tradicija se prenosila iz generacije u generaciju samo vizuelnim putem, bez crtanja i precrtavanja, sa uvek obogaćenim biljnim i geometrijskim šarama.“⁴⁸

Osmanska osvajanja donela su promene u odevanju i seoskog, a naročito gradskog stanovništva. Vremenom je jačao i uticaj na odevanje koji je dolazio iz srednje i zapadne Evrope.

Do 19. i 20. veka, sa premošćavanjem većih ili manjih perioda, moguće je pratiti razvoj odevnih predmeta i sela i grada, koji su se preobražavali, više ili manje, zavisno od sredine u kojoj su nastajali. Bez obzira na migraciona kretanja i uticaj različitih kultura, mnogi delovi narodnih nošnji i tehnike njihovog ukrašavanja koji potiču iz duboke starine očuvali su se do danas. Petar Vlahović navodi kao primere neke oblike ženskih i muških košulja, zatim zadnju pregaču sa resama, zubun, jelek (nastao transformacijom od zubuna u turskom periodu), pojas, kratki gunj, kabanicu...⁴⁹ Vezilačka tehnika i ornamentika, očuvala je nacionalne specifičnosti, vremenom postala element nacionalnog identiteta i jedna od etničkih odrednica.

Polovinom 19. postalo je neophodno naučno tumačenje i proučavanje narodne tekstilne ornamentike, tehnika obrade tekstila i nošnje. Počinje organizovano delovanje na prikupljanju, sistematizaciji, tumačenju i upotrebi raznih oblika ženskih ručnih radova i tekstilne ornamentike kod Južnih Slovena⁵⁰. Ovu pojavu Katarina Radisavljević je nazvala Pokret za istraživanje narodnih tekstilnih rukotvorina. Ženski

⁴⁷ Stojanović, D., *Umetnički vez u Srbiji od XIV do XIX veka*, Muzej primenjene umetnosti, Beograd 1959, str. 6-14.

⁴⁸ Vlahović, P., *Srbija zemlja, narod, običaji*, Stručna knjiga, Beograd 2002, str. 145-146.

⁴⁹ Vlahović, P., *Srbija zemlja, narod, običaji*, Stručna knjiga, Beograd 2002, str. 195-199.

⁵⁰ Prvi rad o narodnoj tekstilnoj umetnosti kod nas objavio je Vid Vuletić Vukasović u *Spomeniku SKA VIII*, 1891. godine, pod naslovom Srpski narodni vezovi. A u radovima Jelice Belović-Bernadžikovske i Savke Subotić nailazimo na prve pokušaje naučnog tumačenja narodne umetnosti.

ručni radovi dokazuju postojanje autohtone i, što je još važnije, originalne narodne kulture, koja čini samu osnovu jedne nacije, a njenu vizuelnu identifikaciju predstavlja ornament.⁵¹

Savka Subotić, uočava da je srpska vezilačka ornamentika evolutivno prešla dug put. Organski se razvijala iz narodnog života i prilagođavala kulturnim promenama⁵². Simbole na tkaninama klasifikuje u tri perioda: 1) mitološki, 2) hrišćanski (ili srednjovekovni) i 3) moderni. Zabeležila je nazive narodne ornamentike, njihovo značenje prema tumačenju vezilja, zatim pesme koje se odnose na naše narodne rukotvorine, ali su se ti zapisi, nažalost, izgubili u kutijama poslatim na izložbu u Peštu. Slušajući kazivanja starijih vezilja, shvatila je da naša narodna ornamentika ima simbolički značaj hijeroglifa.⁵³

Sličnu razvojnu periodizaciju ima i Jelica Belović Bernadžikovska. Ona razlikuje u razvoju srpske ornamentike pet važnih perioda: 1) mitološki 2) kršćanski, 3) turski, 4) klasični i 5) moderni. Ona razvija dalje neka načela Savke Subotić. Smatra da se srpski dekorativni stil razvijao organski iz narodnog života, da je vremenom menjao svoje motive, oblike, nazive, detalje i tehnike ali je svoj tipski karakter održao kroz sva vremena. Vezom jedinstvene lepote najbolje je iskazana slovenska duša.⁵⁴ Vez je i vrsta tajnog pisma, oblik magijskog teksta. "Srpska i hrvatska žena ispisala je obilne stranice slovenske kulturne istorije ... sitnom 'biljur-iglom' po prefinu svome platnu".⁵⁵

Obe autorke prikupljajući i analizirajući građu došle su do istog zaključka - da se kroz sve epohe prepoznaje karakterističan srpski narodni tip ornamenta. Slična stanovišta zastupaju i savremeni istraživači. "Ornamentalni ukras na keramici sa tla Srbije predstavlja dokaz kontinuiteta i istovetnosti motiva od praistorije do srednjovekovne umetnosti. Slično bi se moglo reći i o starom tekstilu."⁵⁶

Briga o očuvanju nacionalnog nasleđa i njegovom negovanju nije bila samo zadatak pojedinaca, već se osnivaju udruženja koja svojim delovanjem na humanitarnom, prosvetnom i nacionalnom polju čuvaju narodnu tradiciju. Prvo udruženje žena u Srbiji je Beogradsko žensko društvo⁵⁷ osnovano 1875. godine. Nešto kasnije, osnovano je 1903. godine Kolo srpskih sestara. U Vojvodini izuzetne rezultate sa Savkom Subotić na čelu ostvaruju Srpski narodni ženski savez i Zadruga Srpkinja Novosadkinja. Ova ženska društva zaslužna su za osnivanje mnogih zanatskih škola⁵⁸ za žensku decu kao i usavršavanje i popularizovanje narodnih rukotvorina.

⁵¹ Radisavljević, K., *Nastajanje narodne umetnosti : slučaj Pokreta za istraživanje narodnih tekstilnih rukotvorina kod Južnih Slovena (1870-1914)*, Muzej Vojvodine, Novi Sad; Etnografski muzej, Beograd 2017, str. 11.

⁵² Subotić, S., *O našim narodnim tkaninama i rukotvorinama*, Štamparija Srpske knjižare braće M. Popovića, Novi Sad 1904, str. 56.

⁵³ Marković, D.: *Vez po pismu – Pismo po vezu*, Muzej grada Novog Sada, Novi Sad 2010, str. 57.

⁵⁴ Belović-Bernadžikovska, J., *Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika*, Izdanje Matice srpske, Novi Sad 1907, str. 23.

⁵⁵ Isto, str. 85.

⁵⁶ Milovanović, D.: *Osvežavanje memorije: ornamenta srpskih srednjovekovnih fresaka*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 2013, str. 32.

⁵⁷Božinović, N., *Žensko pitanje u Srbiji – u XIX i XX veku*, "Devedesetčetvrti" : "Žene u crnom", Beograd, 1996, str. 70-74.

⁵⁸ Kao rezultat napora Beogradskog ženskog društva je osnivanje Radeničke škole kao i Pazara Beogradskog ženskog društva, koji je služio za prodaju proizvoda ženske narodne radinosti. U školi se uči izrada belog veza, veza u boji i veza zlatom. Uskoro su slične škole osnivane po celoj Srbiji. U

U školskom sistemu ručni rad je implementiran u sve nivoe obrazovanja ženske dece od osnivanja prvih škola u Srbiji u drugoj polovini 19. veka. Tokom šestogodišnjeg školovanja u okviru Ručnog rada učilo se pletenje, šivenje i vez.⁵⁹ U kasnije osnovanim, ne samo osnovnim, no i srednjim i višim školama, predmet ručni rad je postao posebno obeležje ženskih škola.

Ženska učiteljska škola počinje s radom 1900. godine. Na osnovu izveštaja o radu škole, koje čuva Biblioteka Učiteljskog fakulteta kao deo zasebnog fonda, predmet Ručni rad bio je propisan nastavnim planom od prvog do trećeg razreda. Učenice su učile krojenje i šivenje, kao i ukrašavanje odeće. Posebnu pažnju su posvećivale narodnim motivima koje su izrađivale različitim vezilačkim tehnikama. Postupno su se upoznavale s narodnim ornamentima i njihovom izradom. Kako su učenice bile poreklom iz različitih krajeva Kraljevine, dolazilo je do razmene tradicionalnih vezilačkih motiva. Motiv kosovski božur može se navesti kao primer šare koja je bila rasprostranjena i često primenjivana.⁶⁰

Za izvođenje nastave Ručnog rada, konkretno veza, od značaja su bili publikovani nacrti za vez i vrste priručnika⁶¹. Učenicama su svakako bili poznati časopisi koji su se bavili tematikom ženskog ručnog rada. U njima su se nalazile šeme za ručne radove, ali i uputstva za vez⁶².

Osim nacionalnih vrednosti, shvata se i ekonomski značaj i važnost ženskih rukotvorina, pa su učiteljice i u školi i u okviru ženskih društava radile na njihovom očuvanju i promovisanju, najviše putem izložbi. Na prostoru Srbije prva izložba ručnih radova iz sela i gradova širom Srbije, održana je u Kragujevcu 1870. godine. Prvi put izvan Srbije, ručni radovi Srпкиnja našli su se na izložbi koju je 1881. godine priredila

periodu posle Prvog svetskog rata briga za očuvanjem starih narodnih motiva u vezu izrodila je Kurs za izrađivanje narodnih motiva pri Produžnoj ženskoj zanatskoj školi, u okviru koga su narodni motivi vezeni na odevnim predmetima. U Višoj ženskoj zanatskoj školi učenice su izrađivale narodne vezove prema uzorcima koje je obezbeđivalo Ministarstvo trgovine i industrije (Stankov Ljiljana. *Ženske stručne škole, Vezak vezla moma mlada ... nastava ženskog ručnog rada*. Beograd: Pedagoški muzej, 2003. Str. 25). Žensko društvo je 1907. godine osnovalo i čilimarsku školu u Pirotu, jer je pirotski čilim ujedno bio i najznačajniji izvozni artikal Kraljevine Srbije kada su bile u pitanju narodne tekstilne rukotvorine. Na prelomu veka Kolo srpskih sestara formiranjem Sekcije za vez i osnivanjem ženskih zanatskih škola širom Srbije gde su postojali ogranci pomaže siromašnom seoskom stanovništvu. (Savić J.: *Kolo srpskih sestara – odgovor elite na žensko pitanje*. Glasnik Etnografskog muzeja 73. Beograd, 2009, str 121).

⁵⁹ Čuvanje i prenošenje motiva obavljalo se i pomoću više uzoraka vezenih na istoj tkanini, "početnici". Na njima su učenice vezle motive, pisana i štampana slova, brojeve... Služile su za učenje bodova i motiva, njihovo čuvanje i kasnije korišćenje, ali i za opismenjavanje. Kao podloga za početnice najčešće je korišćen tusor, uštirkano pamučno krupno tkano platno.

⁶⁰ Stankov, Lj.: *Ženske stručne škole, Vezak vezla moma mlada ... nastava ženskog ručnog rada*. Beograd: Pedagoški muzej, 2003, str. 38

⁶¹ Prvi takav album kod nas uradio je Vladislav Titelbah 1895. godine. Nacrti za album narodnih šara Dragutina Inkiostrija čuvaju se u Etnografskom muzeju u Beogradu. Tridesetih godina 20. veka odštampani su i albumi narodnih šara Marice Price i Radovana Kazimirović. Nažalost, albumi šara koje su sakupile i obradile Jelica Belović Bernadžikovska i Savka Subotić, u umetničkom smislu verovatno najvredniji, nisu sačuvani. Odobrenje za upotrebu u osnovnim, građanskim, srednjim i stručnim školama imala je zbirka motiva pod nazivom *Narodni motivi iz Jugoslavije – Album narodnih motiva iz zbirke Benson – Skopska Blatija* kao i *Album crteža ornamenata Zinaide Benson* 1930, koja sadrži rukom radene crteže u boji narodnih ornamenata iz Skopske Blatije – Blatski vez i sa Kosova – Kosovski vez, sa nazivima ornamenata, detaljnim crtežima na kojima se vide tehnike veza i boje.

⁶² Časopisi koji su izlazili na teritoriji današnje Srbije: *Ženski svet* (1886-1914), *Srpska vezilja* (1903-1906), *Ručni rad – list za muški i ženski rad u srpskoj školi* (1898-1901), *Ručni rad kao ženska umetnost*, 1927, *Žena* (1911- 1921).

Ugarska zemaljska zadruga. Zatim slede izložbe u Zagrebu 1882. godine, Zemaljska izložba u Budimpešti 1885. godine na kojoj Srbija izlaže svoj zlatan vez, srpsko platno i ćilime. Iste godine srpski vez se našao i na izložbi u Antverpenu u Holandiji. Na Svetskoj izložbi u Parizu 1889. godine eksponati iz Srbije su dobili veliki broj nagrada i pohvala i ocenjeni kao veoma odmereno i ukusno ornamentisani. U ovom gradu Kraljevina Srbija izlaže i naredne godine, kao i 1906. i 1925. godine.⁶³ U Petrogradu je 1903. godine održana Prva međunarodna izložba odela i gradiva na kojoj je svoje eksponate prikazao i tek osnovani Etnografski muzej u Beogradu⁶⁴. Izložba u Pragu „Srpska žena“ održana je 1910. godine, a organizovala ju je Jelica Belović-Bernadzikovska.

Slične izložbe, značajno manjeg obima, na kojima se prezentuju vezeni radovi nastali u okviru nastavnog predmeta Ručni rad, redovno organizuju gotovo sve ženske škole, kao i mnogobrojna ženska udruženja po manjim i većim mestima. Potvrdu nalazimo u fondu Biblioteke, u izveštajima Ženske učiteljske škole, koji su kontinuirano publikovani svake godine.

Danas se obnavlja interesovanje istraživača za problematiku narodne umetnosti i ornamentike. Koliko su važna znanja o izradi i tehnikama ukrašavanja tkanina možda kao najbolji primer treba navesti kosovski vez koji je upisan 2012. godine na listu nematerijalnog kulturnog nasleđa Republike Srbije.

“Duboko verujemo da će se u postistorijskoj epohi, u koju smo duboko zakoračili, svakako i vrednost ornamenta, u punom značenju, valorizovati i vraćati u upotrebu... Civilizacija u nastanku, sklona više zabavi nego umetnosti, više glamuru nego suštini, sklonija površnosti nego dubokoumlju, svakako će veoma pogodovati i vizuelnoj, ali i suštinskoj afirmaciji ovog veoma isprofanisanog i u mnogim nivoima rđavo tumačenog segmenta...Ukoliko, na kraju, prihvatimo mit kao sasvim realnu prostorno-vremensku zbilju, primetićemo da svuda oko nas, kao da lebdi kvantno-mehanički hologram, duboko usađen u našu svest, koji se lagano “materijalizuje” i iznosi na svetlo dana, kao vizuelna i mentalno-tehnološka predstava davno odigranih stanja i situacija. U tom svetlu, nadamo se, predstoji i reanimacija “ornamentalne stvarnosti”, odnosno dekodifikacija dubinskih značenja ornamentike.”⁶⁵

Iako savremeni čovek u nekom ornamentu ne vidi ono što su u njemu videli naši preci, početni stvaralački impuls koji je nastao nekada davno potrebno je sačuvati jer izvorna tradicija jeste povezivanje dve energije, energije stvaraoca iz prošlosti i energije današnjeg stvaraoca. Baštinske ustanove čine kariku koja povezuje ove dve energije.

Past, present and future written with treads

Abstract: Library of Teachers Education Faculty is going on with its work focused on raising awareness of cherishing cultural heritage, by engaging future teachers and educators, as

⁶³ Materijal za ove izložbe je pažljivo pripreman i kasnije je završavao u muzejskim zbirkama Tako su npr. zubuni koji su specijalno rađeni za izlaganje na Svetskoj izložbi poklonjeni Etnografskom muzeju. (Menković, M.: *Zubun: kolekcija Etnografskog muzeja u Beogradu iz XIX i prve polovine XX*, Beograd: Etnografski muzej, 2009.)

⁶⁴ Bižić-Omčikus, V.: *Na početku*, Beograd: Etnografski muzej Srbije, 2002;

⁶⁵ Milovanović, D.: *Osvežavanje memorije: ornamenta srpskih srednjevekovnih fresaka*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 2013, str. 42-43.

well as young researchers, and gives contribution to preserving cultural legacy by following the example of the work of teachers schools in the past.

The way of developing all levels of education from 19th century till today, is mapped through curriculums. In their structure, one of mutual subjects, is handicraft that should have special attention. Today, this subject is implemented in project teaching of different levels of education. One segment of handicraft is embroidery, which will be in focus of this work.

Travellers and historians, medieval church paintings, rare saved textile samples and folk literature, speak of the beauty of the embroidery in the past. Although, tracking of embroidery development is very difficult, from the end of 18th century, archival materials, written and printed sources, samples itself, enable perception of Slavic embroidery skill evolution. The first works about embroidery and the first books for primary and teachers schools were written at the end of 19th century. At the same time, just opened museums form ethnologic collection through which wealth and variety of folk tradition, especially expressed in ornamentic of embroidery, can be perceived.

Through accessing to the librarian funds, monographic and serial materials about embroidery textbooks literature, virtual exhibitions, in the first place Pedagogic museum, Ethnographic museum and The museum of applied art in Belgrade, different cultural layers of embroidery, can be "read", religiosity, poetics... because embroidery represents the map for the ones that come after us.

Key words: *UN Agenda 2030, Library of Teachers Education Faculty, teachers schools, education, heritage, embroidery, museums.*

Literatura:

1. Belović-Bernadžikovska, J.: *Dragocenost naših narodnih vezova*, u: Srpska vezilja, broj 12, Vršac (1904).
2. Belović-Bernadžikovska, J.: *Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika: originalna monografija na osnovu istorijskih dokumenata: sa 14 originalnih slika*, u Novom Sadu: Izdanje Matice srpske, 1907.
3. Bižić-Omčikus, V.: *Na početku*, Beograd: Etnografski muzej Srbije, 2002.
4. Božinović, N., *Žensko pitanje u Srbiji – u XIX i XX veku, "Devedesetčetvrti" : "Žene u crnom"*, Beograd, 1996.
5. Cvetković, M.: *Doprinos Savke Subotić proučavanju tradicionalne tekstilne radinosti*, u: Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu, Knj. 70, str. 271-289. Etnografski muzej u Beogradu, Beograd, 2006.
6. Fileki, Irena.: *Kosovski vez - društveni značaj*, Dostupno i na: <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/ee4a254ebeece48f981769ce10a42f378.pdf>.
7. Marković, D.: *Vez po pismu – Pismo po vezu*, Muzej grada Novog Sada, Novi Sad 2010.
8. Matić M., *"Konceptualizacija kulture u heritolškoj paradigmi"*, U: Antropologija, god. 1, br. 11, str. 117-142. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, Institut za etnologiju i antropologiju, Beograd 2011.
9. Menković, M.: *Zubun: kolekcija Etnografskog muzeja u Beogradu iz XIX i prve polovine XX*, Beograd: Etnografski muzej, 2009.
10. Milovanović, D.: *Osvežavanje memorije: ornamenti srpskih srednjevekovnih fresaka*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 2013.
11. Milovanović, K.: *Rečnik simbola*, Beograd, Narodno delo, 1994.
12. *Privatni život u srpskim zemljama srednjeg veka/ priredile Smilja Marjanović-Dušanić, Danica Popović*, Beograd: Clio, 2004.
13. Radisavljević, K.: *Nastajanje narodne umetnosti : slučaj Pokreta za istraživanje narodnih tekstilnih rukotvorina kod Južnih Slovena (1870-1914)*, Novi Sad: Muzej Vojvodine; Beograd: Etnografski muzej, 2017.
14. Savić J.: *Kolo srpskih sestara – odgovor elite na žensko pitanje*. Glasnik Etnografskog muzeja 73. Beograd, 2009.
15. *Srpski biografski rečnik. [Knj.] 1, A-B / [glavni urednici Mladen Leskovac, Aleksandar Forišković, Čedomir Popov ; urednici struka Zlata Bojović ... [i dr.]]*, Novi Sad: Matica srpska, 2004.

16. Stankov, Lj.: *Ženske stručne škole, Vezak vezla moma mlada ... nastava ženskog ručnog rada*. Beograd: Pedagoški muzej, 2003.
17. Stojanović, D.: *Umetnički vez u Srbiji od XIV do XIX veka*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1959.
18. Subotić, S.: *O našim narodnim tkaninama i rukotvorinama*, U Novom Sadu: Štamparija Srpske knjižare braće M. Popovića, 1904.
19. Vitković, Žikić, M.: *Umetnički vez u Srbiji 1804-1904*, Beograd: Prosveta: Muzej primenjene umetnosti 1994.
20. Vlahović, P.: *Srbija : zemlja, narod, život, običaji*, Beograd: Stručna knjiga, 2002.

Olga JEČMENICA, viša diplomirana bibliotekarka
Biblioteka "Milutin Bojić", Beograd, Srbija
olga.jecmenica@milutinbojic.org.rs

DIGITALNA KOLEKCIJA KAO INSTRUMENT OČUVANJA KULTURNE BAŠTINE

Sažetak: *Misija biblioteke da sadašnjim i budućim generacijama predstavi tekovine kulturne baštine realizuje se korišćenjem savremenih tehnologija i formiranjem digitalnih biblioteka. Nesumnjivi deo naše kulturne baštine predstavlja i časopis „Umetnički pregled“. Rad ima cilj da predstavi ovaj časopis koji se nalazi u digitalnom repozitorijumu Biblioteke „Milutin Bojić“. Dat je prikaz autora i tema koje su zastupljene u časopisu, sa posebnim osvrtom na urednika časopisa, dr Milana Kašanina, kao i zastupljenost Crne Gore i autora koji potiču sa njenog tla u ovoj jedinstvenoj publikaciji.*

Ključne reči: *biblioteka, kolekcija, kulturna baština, digitalizacija, „Umetnički pregled“.*

Uvod

Polazeći od stava da je jedan od zadataka biblioteke obezbeđivanje i publikovanje znanja sadašnjim i budućim generacijama, razvoj, bogaćenje i očuvanje kolekcija predstavlja jedan od glavnih izazova naše delatnosti. Kao mala opštinska biblioteka nismo u mogućnosti da upravljamo neograničenim brojem kolekcija već smo svoje interesovanje posvetili onima koje smo smatrali od ključne važnosti za našu kulturnu baštinu. U tom smislu kolekcije negujemo kroz sakupljanje retkih primeraka monografske građe, periodike i njihovu digitalizaciju. Ovom prilikom posebno želimo da istaknemo časopis „Umetnički pregled“ koji je predstavljao jedan od retkih primera periodike iz međuratnog perioda, na našem tlu, koji se bavio umetnošću.

„Umetnički pregled“ – koncept, autori, teme

Iako se još od 19. veka govorilo potrebi postojanja jednog časopisa specijalizovanog za pitanja umetnosti, ta ideja je realizovana tek sa pojavom „Umetničkog pregleda“. U svom uvodnom tekstu *Pro arte*⁶⁶ Milan Kašanić naglašava potrebu za pokretanjem jednog časopisa koji bi doprineo kulturnom uzdizanju celog jednog društva, jer stalna edukacija podstiče razumevanje umetnika i njegove okoline, razvijanje estetske misli. Da bi se to postiglo, kao i u ostalim oblastima, mora se raditi na negovanju i umetničkog ukusa i oka. Časopis se obraćao najširoj muzejskoj publici

⁶⁶https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000018 (pristupljeno 16.9.2022. u 14.30).

i imao prosvetiteljsku ulogu u skladu sa ulogom Muzeja, kao najviše državne, nacionalne i narodne ustanove kulture.⁶⁷

Časopis je izlazio od oktobra 1937. do aprila 1941. i objavljivao ga je Muzej Kneza Pavla, kasnije Narodni muzej, u Beogradu. U tom kratkom periodu izašlo je 36 brojeva u 31 svesci. Članci su bili vezani za aktivnost Muzeja – izložbe, kupovine, pokloni i posete. Osim toga praćen je likovni život prestonice i cele zemlje, evropskih centara, dati su prikazi značajnih izložbi u inostranstvu, arheoloških otkrića, pregledi knjiga.

Časopis je imao ugledne i brojne saradnike kao što su Isidora Sekulić, Ivo Andrić Jovan Dučić, Aleksandar Deroko, Milo Milunović...Obzirom da se nije bavio neevropskim temama doprinos slikara Jovana Radenkovića, koji je u časopisu prisutan sa svoja tri pisma iz SAD-a, je od velikog značaja jer pisma donose direktan uvid u dešavanja van Starog kontinenta i otvorenost ka drugim kulturama⁶⁸.

Autori stručnih radova, kritičkih osvrti, eseja i preglednih članaka imali su neograničenu slobodu u izboru tema iz oblasti svojih profesija. Broj arhitekata koji su pisali za časopis je značajno veći od autora iz ostalih oblasti tako da su članci o srednjovekovnoj, renesansnoj i baroknoj arhitekturi te urbanizmu, savremenom enterijeru, stanovanju, problemima simetrije i forme u arhitekturi doprineli raznolikosti i obogaćivanju sadržaja „Umetničkog pregleda“. Pored već pomenutog Deroka, autori priloga su bili najistaknutiji arhitekti međuratnog perioda Nikola Nestorović, Branislav Kojić Dragiša Brašovan i dr.

Milan Kašanin – urednik časopisa

Milan Kašanin predstavlja jednog od najistaknutijih intelektualaca iz plejade vrsnih stručnjaka u svojoj oblasti koji su stasavali u prvoj polovini 20. veka. Rođen je 1895. godine u Belom Manastiru. Studije istorije umetnosti i uporedne književnosti na Sorboni u Parizu završio je 1923. Uz posvećenost studijama posećuje muzeje, galerije, pozorišne i baletske predstave, koncerte i umetničke radionice. Upoznaje se sa stvaralaštvom Goje, Sezana, Betovena, Stravinskog, Prokofjeva... Sve će to uticati na formiranje njegove umetničke ličnosti. Njegov budući rad obeležiće i studentsko putovanje sa čuvenim vizantologom Gabrijelom Mijeom, koga je u leto 1924. godine pratio u obilasku srpskih manastira. Doktorsku disertaciju – „Bela crkva karanska“ će odbraniti 1928. godine. Ukazom od 11. aprila 1935. godine postavljen je za direktora Muzeja kneza Pavla koji je svečano otvoren 18. januara 1936. godine. Početkom oktobra 1937. godine, na inicijativu i pod budnim uredničkom okom Milana Kašanina, iz štampe izlazi prvi broj „Umetničkog pregleda“. On u časopisu nije ostavio samo svoj urednički pečat već je za njega i napisao brojne članke. Ne prestaje da radi ni tokom Drugog svetskog rata. Predano je čuvao povereno mu blago Muzeja. Posle nekoliko godina skrajnutosti iz javnog života, zahvaljujući svojoj nesumnjivoj stručnosti biva pozvan najpre da učestvuje u organizaciji velike izložbe jugoslovenskih fresaka u Parizu, da bi 1951. godine bio imenovan za direktora Galerije fresaka u Beogradu, koja je svečano otvorena 1953. godine. Kašaninovo kapitalno delo „Srpska književnost u srednjem veku“ objavljeno je 1975. godine. Autor je romana: „Pijana zemlja“ ,

⁶⁷ Bojić Z, „Pro arte“ dr Milana Kašanina: uvod u *Umetnički pregled*“, u: *Umetnost za čitanje – Časopis Umetnički pregled i njegov značaj* : zbornik radova (Beograd: Institut za književnost i umetnost u Beogradu : Radio-televizija Srbije), str. 15-31.

⁶⁸ Krstić V, „Ekonomska i ideološka pozadina “Pisama iz Amerike” Jovana Radenkovića iz časopisa *Umetnički pregled*“, u: *Umetnost za čitanje – Časopis Umetnički pregled i njegov značaj* : zbornik radova (Beograd: Institut za književnost i umetnost u Beogradu : Radio-televizija Srbije), str. 209-229.

„Trokošuljnik“, „Priviđenja“; zbirki pripovedaka: „Jutrenja i bdenja“, „Zaljubljenici“, „U senci slave“. Iz oblasti umetnosti i esejistike izdvajaju se naslovi: „Srpska umetnost u Vojvodini“, „L`art Yugoslaves“, „Dva veka srpskog slikarstva“, „Umetnost i umetnici“, „Savremeni beogradski umetnici“, „Pronađene stvari“, „Sudbine i ljudi“, „Susreti i pisma“, „Slučajna otkrića“, „Kamena otkrića“, „Pogledi i misli“. Preminuo je 21. novembra 1981. godine u Beogradu.

Crna Gora u „Umetničkom pregledu“

Pokrećući ovaj jedinstveni časopis na tlu nekada jedinstvene i mlade države uredništvo je pred sobom imalo cilj da svi njeni delovi budu podjednako zastupljeni kako po odabiru autora koji su za časopis pisali tako i po tematici koja je bila vezana za određeni kraj. Tako su svoje posebno mesto u časopisu imali Crna Gora i autori koji iz nje potiču.

Znameniti slikar sa Cetinja, Milo Milunović, u časopisu je zastupljen u tri tekststa. Milo Milunović je u Beogradu izlagao u okviru grupe autora koja je sebe nazivala *Dvanaestorica*. Ova grupa autora svoje radove je predstavila 1937.⁶⁹ i 1938.⁷⁰ godine. O obe izložbe značajne za domaću kulturnu scenu, piše Milan Kašanin. Rad Mila Milunovića biće predstavljen i u tekstu Ivana Zdravkovića koji donosi izveštaj sa 21. Venecijanskog bijenala održanog 1938.godine.⁷¹ Kraljevina Jugoslavija na ovoj manifestaciji učestvuje po prvi put i domaćini joj ukazuju posebnu pažnju. Među šest umetnika koji su, po izboru komesara izložbe Milana Kašanina, predstavljali svoju zemlju našao se i Milo Milunović kao najmlađi stvaralac. Svoj poseban pečat Milo Milunović će ostaviti u časopisu i kao autor tekstova iz oblasti slikarstva: „U čast Sezana“⁷², „O pokretu i drugim važnim činjenicama u likovnoj umetnosti“⁷³ i „Razmišljanja o slikarstvu“⁷⁴.

Stvaralaštvo Petra Lubarde je na svoj poseban poetski način u svom tekstu opisala, takoreći jedina žena autor, Isidora Sekulić. Njen tekst „Predeli Petra Lubarde“⁷⁵ predstavlja ne samo omaž ovom autoru, već i tlu sa koga dolazi.

Rad znamenitog vajara, Rista Stijovića, prisutan je u dva članka. Poseban tekst o njegovom stvaralaštvu napisao je muzeolog i arheolog Đorđe Mano Zisi – „Skulptura Riste Stijovića“⁷⁶. Milan Kašanin nam piše o 15. izložbi umetničke grupe „Oblik“ u okviru koje je svoje radove predstavio i Stijović.⁷⁷

⁶⁹ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000019 (pristupljeno 18.9.2022. u 15.00)

⁷⁰ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000028 (pristupljeno 18.9.2022. u 15.15)

⁷¹ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000025 (pristupljeno 18.9.2022. u 15.30)

⁷² https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000031 (pristupljeno 18.9.2022. u 15.45)

⁷³ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000039 (pristupljeno 18.9.2022. u 16.00)

⁷⁴ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000045 (pristupljeno 18.9.2022. u 16.15)

⁷⁵ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000021 (pristupljeno 18.9.2022. u 16.30)

⁷⁶ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000026 (pristupljeno 18.9.2022. u 16.45)

⁷⁷ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000030 (pristupljeno 18.9.2022. u 17.00)

O arheološkom nasleđu Crne Gore, pisao je arheolog Jozo Petrović. „Napomene o staklu“⁷⁸ nam donose informacije o poreklu staklenih sasuda iz Budve dok članak „Nekropola u Budvi“⁷⁹ donosi podatke o arheološkom lokalitetu koji je pronađen prilikom iskopavanja temelja za novi hotel.

Preslica kao predmet koji se koristio na svim područjima Balkana nije imao samo svoju upotrebnu vrednost, već je predstavljao dobar primer narodne umetnosti⁸⁰. O jednom od najstarijih pomagala, koje su uglavnom ukrašavali muškarci a koristile žene, piše istaknuti etnolog Borivoje Drobniaković. Kao lepe primere navodi preslice iz okoline Cetinja i Kolašina.

Folklorna umetnost ostavila je svoj trag i na području arhitekture⁸¹. Arhitekta Aleksandar Deroko daje izuzetno iscrpnu analizu narodnog graditeljstva iz svih krajeva države sa ilustracijama koje prikazuju kuće iz Kolašina, Plava i Gusinja.

Vekovni boravak osmanske vlasti na našim prostorima takođe je ostavio trag na narodnom graditeljstvu. Sa pozicije uglednog arhitekta o tome je pisao Milan Zloković. Divne primere uticaja istoka na folklornu arhitekturu on je pronašao u Ulcinju, Gusinju, Pljevljima, Kolašinu i Bijelom Polju.⁸²

Inženjer Đorđe Lazarević posvećen je jednom od najvećih čovekovih graditeljskih umeća – mostovima. O mostovima na našim prostorima on se bavi u dva članka. Kao primer značaja mostogradnje⁸³ u savremeno doba predstavlja most na Đurđevića Tari. Drugi članak se bavi gradnjom kamenih mostova⁸⁴. Zahtevi za izgradnju mostovi su, ipak, imali i svoje estetske domete. Most u Rijeci Crnojevića, mostovi u Podgorici – Nemanjin i Vezirov predstavljaju, prema Lazareviću, neprevaziđene primere mostogradnje na našem tlu.

Jedan od naših najboljih stručnjaka na polju urbanizma, Branko Maksimović, u svom članku⁸⁵ daje svoja opažanja urbanističkih rešenja pojedinih gradova naših prostora. Kao primer gde su pojedina rešenja dobro, a pojedina loše urađena daje grad Nikšić.

Zaključak

Posmatrajući časopis „Umetnički pregled“ možemo reći da su svi zajedno, i urednik i saradnici bili okupljeni na istom poslu i stremili zajedničkom cilju: da izvrše plemenit i težak zadatak koji je urednik, Milan Kašanin, pred sebe i svoje saradnike postavio u prvom broju lista – „da pridonesu poznavanju umetnosti i razvijanju senzibiliteta kod našeg čoveka“⁸⁶ (Zorica Hadžić).

⁷⁸ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000024 (pristupljeno 18.9.2022. u 17.15)

⁷⁹ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000034 (pristupljeno 19.9.2022. u 14.30)

⁸⁰ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000038 (pristupljeno 19.9.2022. u 14.45)

⁸¹ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000039 (pristupljeno 19.9.2022. u 15.00)

⁸² https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000043 (pristupljeno 19.9.2022. u 15.15)

⁸³ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000030 (pristupljeno 19.9.2022. u 15.30)

⁸⁴ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000044 (pristupljeno 19.9.2022. u 15.45)

⁸⁵ https://milutinbojic.digitalna.rs/jsp/RcWebImageMViewer.jsp?doc_id=839d939f-f265-494f-a11f-73c96eaf8b77/00000001/kasanin1/00000036 (pristupljeno 19.9.2022. u 16.00)

⁸⁶ Hadžić Z, “Iz arhive glavnog urednika : *Umetnički pregled* u prepisci Milana Kašanina”, u: *Umetnost za čitanje – Časopis Umetnički pregled i njegov značaj : zbornik radova* (Beograd: Institut za književnost i umetnost u Beogradu : Radio-televizija Srbije), str. 123-139

Sa svoje strane biblioteka se potrudila da ispuni tehničke uslove koji bi doprineli boljoj vidljivosti, a tako i većoj dostupnosti onoga što smatramo našom kulturnom baštinom. Kako bi pružili što lakši pristup ovoj građi omogućena je pretraga po ključnim rečima i pristup repozitorijumu preko mobilnih telefona, čime je mogućnost pronalazjenja potrebnih informacija daleko lakša i brža. Realizacijom ovog projekta učinili smo vidljivu izuzetno vrednu kolekciju, zaštitili kulturnu baštinu i pružili bogat materijal svim kategorijama korisnika, od naučnih istraživača do laika. Smatramo da smo na ovaj način potvrdili dinamičku ulogu biblioteke u njenom okruženju i ostvarivanju ciljeva iz Agende EU 2030.

Summary: *The library's mission to present cultural heritage to current and future generations is realized by using modern technologies and creating digital libraries. Undoubtedly part of our cultural heritage is represented by the magazine "Umetnički pregled". The aim of the work is to present this magazine, which is in the digital repository of the "Milutin Bojić" Library. There is an overview of the authors and topics represented in the magazine, with a special focus on the editor of the magazine, Dr. Milan Kašanin, as well as the representation of Montenegro and authors originating from its soil in this unique publication.*

Keywords: *library, collection, cultural heritage, digitization, „Umetnički pregled“.*

Literatura:

1. Bojić, Z., "Pro arte" dr Milana Kašanina: uvod u *Umetnički pregled*", u: Umetnost za čitanje – Časopis *Umetnički pregled* i njegov značaj : zbornik radova (Beograd: Institut za književnost i umetnost u Beogradu : Radio-televizija Srbije), str. 15-31. (na ćirilici)
2. Deroko, A., „Naša folklorna arhitektura“. *Umetnički pregled* god. 3, br. 3 (1940): 72-79. (na ćirilici)
3. Drobňaković, B., „Preslice kao predmet narodne umetnosti“. *Umetnički pregled* god. 3, br. 1-2 (1940): 48-51. (na ćirilici)
4. Hadžić, Z., "Iz arhive glavnog urednika : *Umetnički pregled* u prepisci Milana Kašanina", u: Umetnost za čitanje – Časopis *Umetnički pregled* i njegov značaj : zbornik radova (Beograd: Institut za književnost i umetnost u Beogradu : Radio-televizija Srbije), str. 123-139. (na ćirilici)
5. Kašanin, M., „Pro arte“. *Umetnički pregled* god. 1, br.1 (1937): 1-2. (na ćirilici)
6. Kašanin, M., „Izložba dvanaestorice“. *Umetnički pregled* god.1, br. 2 (1937): 58-61. (na ćirilici)
7. Kašanin, M., „Izložba dvanaestorice“. *Umetnički pregled* god. 1, br. 12 (1938): 376-379. (na ćirilici)
8. Kašanin, M., „15. izložba „Oblika““. *Umetnički pregled* god. 2, br. 1 (1939): 27-28. (na ćirilici)
9. Krstić, V., "Ekonomska i ideološka pozadina "Pisama iz Amerike" Jovana Radenkovića iz časopisa *Umetnički pregled*", u: Umetnost za čitanje – Časopis *Umetnički pregled* i njegov značaj : zbornik radova (Beograd: Institut za književnost i umetnost u Beogradu : Radio-televizija Srbije), str. 209-229. (na ćirilici)
10. Lazarević, Đ., „Nekoliko zapažanja o mostovima kod nas“. *Umetnički pregled* god.2, br. 1 (1939): 21-23. (na ćirilici)
11. Lazarević, Đ., „Naši kameni mostovi nekad i sad“. *Umetnički pregled* god. 3, br. 10 (1940): 313-316. (na ćirilici)
12. Mano-Zisi, Đ., „Skulptura Riste Stijovića“. *Umetnički pregled* god. 1, br. 10 (1938): 315-317. (na ćirilici)
13. Milunović, M., „U čast Sezana“. *Umetnički pregled* god. 2, br. 2 (1939): 33-37. (na ćirilici)
14. Milunović, M., „O pokretu i drugim važnim činjenicama u likovnoj umetnosti“. *Umetnički pregled* god. 3, br. 3 (1940): 65-71. (na ćirilici)
15. Milunović, M., „Razmišljanja o slikarstvu“. *Umetnički pregled* god. 4, br.1 (1941): 1-3. (na ćirilici)

16. Maksimović, B., „Problem forme u okviru urbanizma“. *Umetnički pregled* god. 2, br. 9 (1939): 278-283
17. Petrović, J., „Napomene o staklu“. *Umetnički pregled* god. 1, br.8 (1938): 238-241. (na ćirilici)
18. Petrović, J., „Nekropola u Budvi“. *Umetnički pregled* god. 2, br. 6 (1939): 168-172. (na ćirilici)
19. Sekulić, I., „Predeli Petra Lubarde“. *Umetnički pregled* god. 1, br. 4 (1938): 120-121. (na ćirilici)
20. Zdravković, I., „21. međunarodna izložba u Veneciji“. *Umetnički pregled* god. 1, br. 9 (1938): 285-287. (na ćirilici)
21. Zloković, M., „Uticao istoka na našu folklornu arhitekturu“. *Umetnički pregled* god. 3, br. 9 (1940): 261-262. (na ćirilici)

Biografija

Zaposlena je u Biblioteci "Milutin Bojić" od januara 1995. godine. U biblioteci je bila angažovana u svim segmentima bibliotečkog poslovanja: rad sa korisnicima, nabavka i obrada bibliotečke građe, vođenje centralnog i lokalnog kataloga, izrada godišnjih planova i izveštaja, vođenje radionica za decu. Od 2012. vodi i uređuje programe kulture i obrazovanja. Rukovodilac je mnogobrojnih projekata, učesnik je stručnih konferencija i seminara kako u Srbiji tako i u regionu. Objavljivala je radove u stručnoj periodici i zbornicima. Autor je izložbi: „Milutin Bojić 1892-1917 : 100 godina Plave grobnice“. „NIN-ova nagrada“, „Bojići od pera“ i „Reč u vremenu : Milan Kašanin 1895-1981“.

ПРЕДЕЛИ ПЕТРА ЛУБАРДЕ

Суви камен Црне Горе, невероватно обилно набациан и усталасан, држи неку средину између слике мора и слике пустиње. Једноликости има много, али уморности нимало. Иако је тај предео више пртеж него слика, ипак је пун пластичних облика и душе. А светлости упија црногорски камен више него ма које море. Загонетну лепоту тога предела прати још један редак атрибут, дубока озбиљност. Макоје узбуђење кренуо у нама предео црногорски, погођени смо увек и елементом тешке или поносите озбиљности. Увек има нешто од ноћи и ledenог мира. Бог се у Црној Гори није шалио. Озбиљни су тле и небо, пепела има у бојама, тешка је историја, горд језик, строг морал по којем узорити мртви важе као живи, а многи живи као мртви. Нека буде слободно навести један детаљ из културне историје у Црној Гори. За стотину година штампања и свакојаких алманаха, часописа и новина, кренут је један једини шаљиви лист, и тај је брзо угинуо.

У новије време, време тихог али јасног препорода у Црној Гори, велику озбиљност одаје и њено младо сликарство. Не шале се ни црногорски сликари, ма да међу њима постоји и један добар карикатурист. Најугледнији су сликари они од ловћенских страна, а Ловћен је једна строга, лепомична визија, строжа и суморнија још кад се на Ловћену ништа не дешава, него кад муње и громови бију. И Г. Лубарда је никако из катунске нахије, и то врло карактеристичан и оригиналан. Крш црногорски је пре свега светлосна лепота. Јака засињена светлост, као и јака осењеност, то је као чиста боја. А чиста боја уравније моделисаност. Шта ћемо, међутим, са пределом црногорским без моделисаности! Велики је дакле задатак, и технички и унутрашњи, сагледати тонал-

ПЕТАР ЛУБАРДА, ЖАБЉАК НА СКАДАРСКОМ ЈЕЗЕРУ

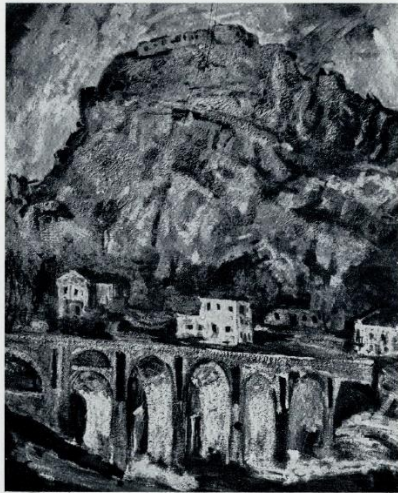
ПЕТАР ЛУБАРДА, СКАДАРСКО ЈЕЗЕРО

ности, и кроз њих вратити моделисаност. Г. Лубарда ради са тим сложеним проблемом, безмало скроз апстрактним, и зато слика предео без народних сцена, без људи и животиња. Овај сликар, буквално говорећи, има влажно, мирно око висинских птица, које гледају да би нашле и узеле. Г. Лубарда види не само оштро и строго, него гледа са нагоном да покори. У том сликару има много воље за моћју. Резачким зраком из чудних очију својих он разгребавља боју природну и боју палете, и тражи у тону тон, у колоритном тону симболични тон. Он хоће да надвлада природу у име тога што зна сликати баш природу. Његов предео зато стоји пред нама изазван, раздражен и агресиван, али освојен и савладан, као добро зауздан млад коњ. Црна Гора, која није досада много сликана, испада као лична снага Г. Лубарде.

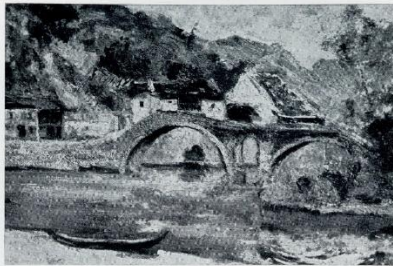
Предео Г. Лубарде једноставан је и јасан, зато што је сликару потпуно јасна идеја о крају који ради. Као што на сликама старих мајстора, који су имали чисту религиозну идеју, нема ањела, крилатих међустворова, тако у пределу Г. Лубарде нема ни-

каквог услађења природе. Он се гони за природом да је ухвати у оној чиме она баш бежи од човека истраживача, у зонама њених промена. Човек је начинио оно што има сталан облик и боју, али изнад човека и испод човека је оно што одувек, и сваки час, мења облик и боју: вода, облаци, земља; и баш то што се непрестано мења, то је стално, и има јако биће. Облак неки је пун мрака, па се дигне, и нарасте и обасјан је, и све што је под њим, човек и камен, улази у исто стање, има чежњу за обасјаношћу и величином. У тим променљивим стварима је карактер и душевна снага. Други неки облак је хтео да се разлије и распузи, и одједаред се у њему дигла моћ облика, и ено, стоји миран над провалијама. А она вода тамо, устајава се, али испушта невероватне количине боја. Г. Лубарда осећа у природи ону поезију која је давно пре створења људи започела, кад није било друго до сунце, вода, камен и облак, кад је сва земља била Црна Гора. То он воли. И сахрани по некад ваздан модерне и завидне технике у један митски примитиван предео. Тако је насликао Ријеку. Комад старог моста, комад старог зида, огледалне воде, то чува и затвара једну зелену боју у екстракту бојем од почетка света, као што се у добро зачепљеној фиоли чува неки отров.

Француски сликар Бонар волео је да ради „пределе који су нестали“, а Г. Лубарда оне који нестају.

ПЕТАР ЛУБАРДА, СПУЖ КОД ПОДГОРИЦЕ

ПЕТАР ЛУБАРДА, РИЈЕКА ЦРНОЈЕВИЋА

Али не по романтичности, него опет по даровитости ока свога, које крије и врсту научног чувства. То око гледа стари обрушени Жабљак, или један лист на грани, и види исто: материја је инертна и пасивна, и енергије јој дају трепет, покрет, раст, пад. Некад ветар, некада температура, некада енергије које се баш ничим не објављују чулима, и чија егзистенција остаје тајна. Али тај низ контактних акција и реакција чини резултате „предела“, и највише од тога крије се у предметима који су већ давно у једном давном пределу. А сликар предела осећа и страховите дубине порекла свега у природи, и осећа и оне енергије које се чулима не откривају. Зато привлачи стари Жабљак, над старим Скадарским језером, под облацима који су у покрету, и у близини неколико кућа у којима живи данашња Црна Гора. Та лепа слика Г. Лубарде плод је једног одабраног спиритуалног расположења према природи и крају, и једног јаког визуелног дара. Ничега релативног нема на тој слици, јер ничега дилетантског није било у инспирацији. Било је једно озбиљно узбуђење, и једно памћење ока у који се тон увукао као суза да једнако прелива зеницу. Тон резигниране, господствене и свесне суморности везује небо и земљу, али је у том једном тону свака појединост слике локализована особитим акцентом. Има, на једној од живих кућа, и акцент бледе пастел боје. Уздрхтало додиривање тога грацијалног трака са основним и свемоћним тоном, симбол је. То је једна мала сликарска радост, или смелост, у пределу који је већ постао део трагичне васелене.

Жабљак је отмена хладна лепота Црне Горе. Стари град је ту, кроз уметност, постао апстракција, утврђени лик једне стварности. Цео тај предео има оно што се ређе добија од предела: и дидактизам, са природном и људском историјом; и пуну поезију облика и боја у тајни времена. Другим речима, слило се ту, горко и јуначки, и оно што човек зна и оно што види.

Исидора Секулић

Jelena MANOJLOVIĆ, specijalista farmacije
Farmaceutski fakultet, Univerzitet u Beogradu
jmanojlovic@pharmacy.bg.ac.rs

MUZEJ ZA ISTORIJU FARMACIJE - NOVI PARTNER U PODIZANJU KULTUROLOŠKE SVESTI ZAJEDNICE

Sažetak: U savremenom digitalnom svetu, prezasićenom svakojakim informacijama, muzeji predstavljaju bezvremene oaze u kojima ljudi pronalaze mir i autentičnost. Broj muzeja širom sveta raste, a broj njihovih posetilaca se uvećava. Muzeji su postali masovni mediji koji stvaraju i predstavljaju kulturni identitet. U svetlu savremenih događaja, nastao je Muzej za istoriju farmacije u sastavu Farmaceutskog fakulteta u Beogradu.

Muzej za istoriju farmacije ima značajnu ulogu baštinjenja i očuvanja kompleksne građe koja kao prava riznica govori o razvoju farmacije kao struke i kao nauke na prostoru Balkana. Ukazuje na značajan uticaj apoteka – zdravstvenih ustanova iz kojih se razvijala ne samo zdravstvena kultura već i kultura u širem smislu. U prilog tome su materijalni dokazi koji potvrđuju da su apoteke često bile jedina mesta gde se upražnjavala književnost i muzika kao kulturni događaj.

Muzej kao deo naučno-obrazovne institucije i deo Univerziteta jedinstven po tim karakteristikama, osmelio se da od samog početka napravi velike korake i da ostvari plodonosnu saradnju sa nacionalnim muzejima i bibliotekom. Sa svoje tri velike celine: bibliotekom, arhivskom građom i predmetima koji su razvrstani u pet zbirki, daje značajne mogućnosti istraživačima iz različitih oblasti.

Ključne reči: istorija farmacije, muzej, kultura, biblioteka, arhivska građa, saradnja.

Muzej za istoriju farmacije ima značajnu ulogu baštinjenja i očuvanja kompleksne građe koja kao prava riznica govori o razvoju farmacije kao struke i kao nauke na prostoru Balkana. Ukazuje na značajan uticaj apoteka – zdravstvenih ustanova iz kojih se razvijala ne samo zdravstvena kultura već i kultura u širem smislu. U prilog tome su materijalni dokazi koji potvrđuju da su apoteke često bile jedina mesta gde se upražnjavala književnost i muzika kao kulturni događaj.

Farmakoistorijska zbirka našla se na Farmaceutskom fakultetu zahvaljujući Andriji Mirkoviću koji je poklonio deo svoje bogate kolekcije, čije je formiranje započeo između dva svetska rata⁸⁷. Taj čin potvrđuje pravilo da su medicinski muzeji i zbirke u Srbiji bili u sastavu zdravstvenih institucija, udruženja i medicinskih fakulteta. Jedan od retkih farmaceuta koji je istraživao na temu prošlosti medicinskih muzeja u Srbiji bio je Vojislav Marjanović (1955), najbliži saradnik Vladimira Stanojevića. Bavio se istraživanjem istorijskih izvora i muzejskog materijala. O farmaceutskim muzejima pisali su Andrija Mirković (1954) i Nićifor Jakševac (1957).⁸⁸

Iako je najveći deo sadašnjeg fonda stigao na Farmaceutski fakultet još 1952. godine i već tada imao status zaštićenog kulturnog dobra, bilo je potrebno čak deset godina da i sam Fakultet utvrdi da je Muzej značajni deo institucije. Savet fakulteta je

⁸⁷ Bulović G. „Istorijat nastanka Zbirke farmacije u Muzeju Grada Novog Sada“. Godišnjak Muzeja Grada Novog Sada, 3-4 (2007-2008), str. 124-127.

⁸⁸ Jovanović-Simi, J. Muzealizacija medicine – muzeji i zbirke u Srbiji. Beograd: Muzej nauke i tehnike, 2019, str. 14-15.

doneo odluku o osnivanju muzeja osnivačkim aktom br. 567/3 из 1962. године. То је био први корак до коначног правног решења статуса Музеја. Да би Музеј био formalnopravno prepoznat, bilo je neophodno rešenje nadležnog Ministarstva i tek tada postaje vidljiv na muzejskoj mapi Srbije⁸⁹ tj. postaje subjekt u kulturi. Sve potrebne radnje preduzimaju se tokom 2016, 2017 и 2018. године. Nakon svih koraka predviđenih u procesu osnivanja Muzeja, postupak rezultira Rešenjem br. 69-00-251/2018-02 od 17.09.2018. године, izdatom od strane Ministarstva kulture i informisanja kojim se utvrđuje da „Muzej za istoriju farmacije“ u sastavu Farmaceutskog fakulteta u Beogradu, ul. Vojvode Stepe 450, Beograd, ispunjava bliže uslove za početak rada i obavljanja delatnosti zaštite umetničko-istorijskih dela. Time je postao najmlađi muzej osnovan u Srbiji, jedini univerzitetski muzej u regionu i prvi muzej osnovan u Srbiji u 21. veku.

Predmeti su grupisani u pet zbirki:

1. Zbirka stojnica sa podzbirkom stojnica iz prve državne apoteke koja je poslovala od 1836 – 1859. године
2. Zbirka apotekarskog nameštaja
3. Zbirka mernih instrumenata
4. Zbirka specijaliteta (lekova)
5. Zbirka apotekarskog posuđa i pribora za izradu lekova

U Zbirci apotekarskog nameštaja nalazi se nameštaj iz četvrte vrsačke apoteke “Kod ugarskog kralja svetog Stefana”, čiji je prvi vlasnik bio Sebastijan Štrah. Apotekarski nameštaj je odlukom Sreskog komiteta za konfiskaciju V. br. 7113 od 29. juna 1946. године, ustupljen Farmaceutskom fakultetu u Beogradu. Sastoji se od centralne vitrine sa satom marke Herman Watzek, vitrine sa staklenim vratima, vitrine sa ogledalom, dve vitrine sa policama, pisaćeg stola i tri recepture. Izrađen je od drveta hrasta, a po kvalitetu izrade može se zaključiti da je posao u to vreme bio poveren vrhunskoj radionici za izradu nameštaja. To su sve potvrdili i rezultati međunarodnih projekata restauracije gde su jedan od rezultata bile izložbe sa radionicama koje su prikazale apoteku sa kraja 19. veka u punom sjaju.

Jedan od značajnih objekata je reljef Higije od kamena, autora Mihalja Kare iz Novog Sada. Izrađen je 1931. године, po porudžbini mr Andrije Mirkovića za njegovu apoteku koju je tada otvarao u Novom Sadu.

Muzej kao deo naučno – obrazovne institucije i deo Univerziteta jedinstven po tim karakteristikama, osmelio se da od samog početka napravi velike korake i da ostvari plodonosnu saradnju sa nacionalnim muzejima i bibliotekom. Rezultat takve saradnje su projekti i izložbe kojie su zavredele veliku pažnju javnosti i rezultirale gostovanjem u više gradova. Posebnost je međunarodna saradnja koja je višegodišnjeg karaktera.

Kao rezultat saradnje sa dve nacionalne institucije nastala je izložba *Usitnjavanje – priča o avanu*. Etnografski muzej u Beogradu i Muzej nauke i tehnike bili su ravnopravni partneri u realizaciji ovog projekta. Izložbom se istražuje, valorizuje i prezentuje do tada retko izlagan muzejski predmet – avan. Sa pravom se može posmatrati kao civilizacijska insignija – označitelj čovekovog prestanka preživljavanja i početka kulture ishrane. Kontinuirana upotreba u farmaciji svrstala ga je u alatku koja je simbol farmacije. Upravo zbog toga avan je jedinstveno kulturno nasleđe mnogih kultura sveta, a svakako i kulture na lokalnom prostoru. Stoga je na izložbi, kroz priču o avanu, prezentovan ne samo njegov kulturni značaj, već i širi kulturni kontekst

⁸⁹ Njegovan D, Mustedanagić L. *Vodič kroz muzeje Srbije*. Beograd : Muzejsko društvo Srbije, 2016, str. 199-201.

usitnjavanja hrane i drugih namirnica i materija, zapravo kulturološki značaj čovekove aktivnosti usitnjavanja⁹⁰.

Ciklus “Velikani u farmaciji” pokrenut je sa idejom da se javnosti predstave izuzetne ličnosti čiji doprinos ima istorijski značaj za razvoj farmacije u Srbiji I pominjanjem prošlosti sa sigurnošću gleda u budućnost. Izložbama u godini velikog jubileja Farmaceutskog fakulteta, muzej je iskoračio samostalno u javnost.

Izložba o životu i radu Momčila St. Mokranjca, imala je za cilj da osvetli i najširoj javnosti predstavi lik i značajno delo jednog izuzetnog hemičara, univerzitetskog profesora, oca srpske (i jugoslovenske) toksikologije i nadaleko poznatog naučnika čiji je istraživački rad nagrađen Lavoazjeovom medaljom⁹¹.

Izložba o akademikima Stevanu Jakovljeviću i Jovanu Tucakovu predstavila je profesionalni značaj Stevana Jakovljevića, poznatijeg kao književnika, akademika književnosti, koji je bio prvi starešina Farmaceutskog odseka i prvi profesor botanike na farmaciji, kao i Jovana Tucakova, osnivača Instituta “Josif Pančić”, akademika iz oblasti etno-medicine, prvog profesora farmakognozije na Farmaciji.

Profesor Jakovljević je bio sjajan profesor o čemu govori svedočenje njegovog studenta, kasnije kolege prof. Dr Milana Mirića:” Srećem prof. Jakovljevića, čoveka višeg rasta, blago povijenih leđa, besprekorno odevenog, koji predaje gradivo iz botanike bez podsetnika ispred sebe, ubedljivo i razumljivo, prodornim glasom sa izvanredno struktuiranom rečenicom. Svoja izlaganja dopunjavao je neposredno na tabli crtežima iz anatomije i morfologije biljaka“⁹².

Profesor Tucakov bio je zagrebački student i “francuski” doktor nauka. Vojni farmaceut, upućen u poslove kontrole namirnica, vode, lekova i sanitetskog materijala. Univerzitetski profesor širokog interesovanja i obrazovanja, odličan predavač, autor nekoliko udžbenika i praktikuma, posvećeni istraživač, neumoran “terenac” i večiti zaljubljenik prirode i poštovalac narodne kulture. Studenti su ga voleli i poštovali. Njegovi savremenici takođe. I danas je profesor Tucakov, u stručnoj i široj javnosti, najpoznatiji farmaceut.

Ideja je bila da se osveži sećanje starijih i upoznaju mlađe generacije sa velikanima kako bi njihovo oštroumlje, vedrina i optimizam, otvorenost i neposrednost, iskrenost, istrajnost i posvećenost ostali u sećanju i u mnogo čemu bili uzor⁹³.

Saradnja sa Narodnom bibliotekom rezultirala je konzervacijom i restauracijom najstarijih primeraka bibliotečke građe koji se nalaze u muzeju, a potiču iz XVI i XVII veka.

Kroz međunarodnu saradnju sa Ambasdom Mađarske preko Odeljenja za kulturu, realizovani su projekti restauracije i konzervacije nameštaja, digitalizacija jedne knjige iz kategorije stare i retke građe. U 2022. godini koja je proglašena za Međunarodnu godinu stakla, muzej se priključio stručnoj grupi za staklo i kroz niz aktivnosti doprineo obeležavanju godine. Posebno je istaknuta izložba “Pod staklenim zvonom” koja je otvorena takođe u saradnji sa Ambasdom Mađarske. Predstavljen je deo suštinske uloge stakla u društvu, prezentacijom jedinstvenih predmeta od stakla koji su se koristili u apotekama.

⁹⁰ Krajnović D, Manojlović J, Matić M, Pejović D. *Usitnjavanje: priča o avanu*. Beograd:Etnografski muzej, 2018:7-9.

⁹¹ D. Đukić-Ćosić, J. Manojlović, E. Petrović, N. Đorđević, S. Vukov, *Momčilo St. Mokranjac – hemičar, profesor, toksikolog*, Beograd: SANU, Farmaceutski fakultet, Muzej krajine Negotin, 2019, str. 9-10.

⁹² J. Manojlović, I. Spasović, *Tražim početak, sjaj i sate stale...*Beograd: Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, 2019, str. 3-7.

⁹³ *Ibid.*

Na svaki način, saradnjom sa veoma različitim institucijama, gotovo nespojivim na prvi pogled, muzej nastoji da učini dostupnim farmaceutsko kulturno nasleđe koje je važan deo kulturne baštine. Svojim radom podstiče i afirmiše kulturna dobra koja su retko dostupna javnosti, a zbog svoje malobrojnosti i osetljivosti retko zastupljena u zbirkama.

Muzej ima i edukativni značaj. Sa svoje tri velike celine: bibliotekom, arhivskom građom i predmetima koji su razvrstani u pet zbirki, daje značajne mogućnosti istraživačima iz različitih oblasti. Poznavanjem istorije sopstvene struke i nauke može se uticati na značaj i razvoj kako u sadašnjosti tako i u budućnosti.

Astract: *In the modern digital world, oversaturated with all kinds of information, museums represent timeless oases where people find peace and authenticity. The number of museums across the world is increasing, as are the numbers of their visitors. Museums have become mass media which create and represent cultural identity. In the light of modern events, the Museum for the History of Pharmacy was founded as part of the Faculty of Pharmacy in Belgrade.*

The Museum for the History of Pharmacy plays a significant role in documenting and preserving complex material which tells a rich story of the development of pharmacy as a profession and a science in the Balkans. It points to the considerable influence of pharmacies - health care institutions from which not only health culture evolved, but also culture in a broader sense. Material evidence confirms pharmacies were often the only places where literary and music events took place.

The Museum, as a scientific and educational institution and part of the University, has been unique since its inception, and immediately started making big strides in the form of successful collaborations with national museums and the National Library. With its three constituent parts: the library, archive material, and pieces sorted in five collections, it provides great opportunities to researchers of different backgrounds.

Keywords: *history of pharmacy, museum, culture, library, archive material, collaboration.*

Literatura:

1. Bulović G. Istorijat nastanka Zbirke farmacije u Muzeju Grada Novog Sada. *Godišnjak Muzeja Grada Novog Sada*, 3-4 (2007-2008).
2. Đukić-Ćosić D, Manojlović J, Petrović E, Đorđević N, Vukov S. Momčilo St. Mokranjac – hemičar, profesor, toksikolog. Beograd : SANU, Farmaceutski fakultet, Muzej krajine Negotin, 2019.
3. Jovanović-Simi, J. Muzealizacija medicine – muzeji i zbirke u Srbiji. Beograd : Muzej nauke i tehnike, 2019.
4. Krajnović D, Manojlović J, Matić M, Pejović D. Usitnjavanje: priča o avanu. Beograd: Etnografski muzej, 2018.
5. Manojlović J, Spasović I. Tražim početak, sjaj i sate stale... Beograd : Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, 2019.
6. Njegovan D, Mustedanagić L. Vodič kroz muzeje Srbije. Beograd : Muzejsko društvo Srbije, 2016.
7. Đukić-Ćosić D, Manojlović J, Petrović E, Đorđević N, Vukov S. Momčilo St. Mokranjac – hemičar, profesor, toksikolog. Beograd : SANU, Farmaceutski fakultet, Muzej krajine Negotin, 2019.

Biografija

Jelena Manojlović, rođena je 19.03.1972. godine u Beogradu. Studije farmacije završila je na Farmaceutskom fakultetu u Beogradu i time stekla zvanje diplomirani farmaceut. Završila je akademske specijalističke studije iz Farmaceutskog menadžmenta i marketinga, odbranom specijalističkog rada 2009. godine i stekla zvanje specijalista farmacije. Nakon dvadeset godina radnog iskustva u različitim oblastima farmaceutske delatnosti (regulativa, veleprodaja i marketing, apotekarska delatnost), zaposlila

se kao stručni saradnik na Katedri za socijalnu farmaciju i farmaceutsko zakonodavstvo Farmaceutskog fakulteta u Beogradu. Učestvovala je u izvođenju praktične nastave u okviru integrisanih akademskih studija na predmetima: Uvod u farmaciju, Farmaceutska praksa, Farmaceutsko zakonodavstvo i etika, Etika i zakonodavstvo, Osnove farmaceutskog menadžmenta. Od 2018. je na poziciji kustosa Muzeja za istoriju farmacije u sastavu Farmaceutskog fakulteta.

Učestvovala je u projektima Ministarstva kulture i informisanja iz oblasti kulturnog nasleđa u delu restauracija i konzervacija stare i retke knjige. Realizovala projekat restauracije i konzervacije umetničkog dela, dvodimenzionalnog prikaza Higije u kamenu iz 1933. godine, autora Mihalja Kare iz Novog Sada. U toku je druga faza međunarodnog projekta sa odeljenjem za kulturu Ambasade Mađarske za restauraciju i konzervaciju apotekarskog nameštaja.

Polaganjem stručnog ispita prema pravilniku o programu stručnog ispita u delatnosti zaštite kulturnih dobara, sa uspehom je 2016. položila stručni ispit i stekla pravo na stručno zvanje kustos.

SLUČAJ SERIJSKOG UBICE SA GRAHOVA 1887. GODINE

Sažetak: U periodu od 1881 do 1887. godine na Grahovu je nestalo sedam osoba i, pored zalaganja vlasti, nije se moglo otkriti što se sa svim tim ljudima desilo. Misterija njihovog nestanka riješena je zahvaljujući Krstinji Golubovoj Vujačić, koja je iz straha da ne doživi njihovu sudbinu, vlastima prijavila da je nestala lica na svirep i podmukao način lišio života njen đever Sava Jovanov Vujačić iz Draškoric.

Ubica je iz koristoljublja ubio četiri osobe i onda je, u strahu od posljedica, ubijao redom one koji su predstavljali opasnost po njega da će biti razotkriven.

Pod pritiskom dokaza i izjava svjedoka ubica je priznao da je počinio ubistvo sedam osoba i osuđen je na smrtnu kaznu.

Ključne riječi: Crna Gora, Grahovo, Draškoricica, Veliki sud, Danilov zakonik, ubistvo, smrtna kazna.

Grahovska oblast nalazi se između Banjana, Rudina nikšićkih, Cuca i Krivošija i zahvaljujući svom geografskom položaju predstavljala je za Crnu Goru neku vrstu „kapije“ za Hercegovinu, odnosno Boku Kotorsku. Ubrzo, poslije odluke grahovskog kneza Jakova Dakovića 1834. godine da oblast Grahova priključi Crnoj Gori, dvije godine kasnije, došlo je do sukoba crnogorske i turske vojske oko toga ko će imati kontrolu nad tom strateški veoma važnom teritorijom. Turska vojska je nanijela poraz crnogorskoj vojsci i zahvaljujući toj pobjedi održavala je neku vrstu krhke kontrole Grahovske oblasti sve do 1858. godine. Te godine u bici na Grahovcu crnogorska vojska nanosi težak poraz turskoj vojsci, čime *de facto* dobija potvrdu svoje nezavisnosti i do njenog razgraničenja sa Osmanskim carevinom. Crna Gora ostvaruje značajno teritorijalno proširenje, a između ostalog pripala joj je i oblast Grahova.⁹⁴

Grahovo se nalazilo na putnom pravcu koji je vodio od Nikšića i dijela Katunske nahije prema Boki Kotorskoj, odnosno Risnu i Kotoru i prema Hercegovini. Trgovina je tim putem vodila brojne ljude u Boku Kotorsku, ali i one koji su tražili posao. I kao što biva na svim važnim putevima gdje se roba i novac „vrte“ bilo je i onih crnogorskih podanika koji su, poput hajduka, krstarili tim područjem vrebajući priliku da izvrše neku prevaru, krađu ili pljačku, ne prezajući da ponekad svoje žrtve liše i života.⁹⁵

Danilov zakonik je propisivao rigorozne kazne za najteže krivično djelo - ubistvo, kao i za prikriivanje istog⁹⁶. Ipak, ubistva iz koristoljublja su se i pored zakonske prijetnje nerijetko dešavala.

⁹⁴ Branko Pavićević, *Knjaz Danilo*, Beograd, 1990, str 380-400.

Jagoš Jovanović, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, Cetinje, 1848, str. 286-287.

⁹⁵ DACG, Veliki sud, br. 222, f. 25, 1882. g., krađa u Orahovcu; DACG, Veliki sud, br. 2527, f. 37, 1883. g., ubistvo i krađa u Baošićima; DACG, Veliki sud, br. 33, 80, 179, 219, 230, 297, f. 42, 1884, br. 3013, 3045, f. 45, 1884. g., dvostruko ubistvo i pljačka u Dobroti.

⁹⁶ Jovan R. Bojović, *Zakonik knjaza Danila*, Titograd, 1982, str. 151.

U periodu od 1881 do 1887. godine na Grahovu je nestalo sedam osoba. I pored zalaganja vlasti nije se moglo otkriti što se sa svim tim ljudima desilo - nije im se moglo ući u trag. Misterija njihovog nestanka riješena je zahvaljujući Krstinji Golubovoj Vujačić, koja je iz straha da ne doživi njihovu sudbinu, vlastima prijavila da je „obestrvljena“ lica na svirep i podmukao način lišio života njen đever Sava Jovanov Vujačić iz Draškorice.

Ovi strašni zločini bili su djelo čovjeka koji je bio mještanim, naoko kao i svi drugi. I kada bi se dogodio zločin, pripisivao bi se neznanim prolaznicima. Nije se ni pomišljalo da je počinilac neko iz kraja.

Porodica Jovana Vujačića, supruga i pet sinova Sava (38), Milutin (32), Golub (22), Vaso (22) i Boriša (20) živjeli su u grahovskom selu Draškorica. Najmlađi Vaso i Boriša bili su neoženjeni i živjeli su u zajedničkom domaćinstvu sa majkom. Ostala braća bila su ubraku i živjela su u zasebnim domaćinstvima - Sava sa suprugom Marijom i troje djece, Milutin sa suprugom i dvoje djece, a Golub sa suprugom Krstinjom bez djece (umrlo im je dvoje djece).

Porodice braće Vujačić živjele su skromno ili bolje rečeno oskudno, kao i ogromna većina crnogorskih podanika, baveći se poljoprivredom i stočarstvom. Osim toga, najstariji Sava bavio se i trgovinom u ortakluku sa Stevanom Živkovim Bulajićem.⁹⁷

Kako bi na lak način stekao „bogatsvo“, došla mu je „na um“ sumanuta misao da ubija ljude i otpočinje seriju brutalnih ubistava kako bi od svojih žrtava opljačkao novac, a onda u strahu od posljedica ubijao je redom i druge ljude koji su predstavljali opasnost da će biti razotkriven.

Prva Savina žrtva bio je Stevan Andrijin Vuletić sa Graba - Cuce, koji se bavio trgovinom stoke.⁹⁸ Ubistvo je izvršio 1881. godine hicima iz „levora“ blizu Lazareva dola, na pola puta od njegove do Stevanove kuće. Kod žrtve je našao i uzeo 59 talira, struku i nož. Bojeći se da neko ne otkrije humku, leš nije zakopao već ga je sakrio u šumu. Poslije dva dana, u namjeri da leš baci u obližnju jamu Strmoglav, dovodi sa sobom brata Milutina, ne govoreći mu ništa. Milutin, vidjevši što je Sava uradio htio je da pobjegne, ali mu je poslije njegove prijetnje da će ga ubiti, pomogao da leš odnesu do jame i pobjegao. Sava je bacio Stevanov leš u jamu, kao i struku i nož koje je bio uzeo od žrtve.

Milutin se od tada klonio Save i u strahu od njega nikome nije govorio o ubistvu.⁹⁹

Porodica ubijenog Stevana Vuletića, kao i nadležne vlasti danima su ga bezuspješno tražile i raspitivale se o njemu. Posumnjalo se da je za Stevanov nestanak

član 27: *Da bi se mir i poredak i jedinstvo u narodu održalo i da nema međusobnog krvoprolića, za onoga zločinca, bio Crnogorac ili Brđanin, koji bez krivice i bez nužde, već od sile i opačine ubije brata Crnogorca ili Brđanina, takovi ubojica ne može se nikakvim blagom otkupiti, već ako se uhvati, da bude ognjem iz pušaka raznešen.*

član 28: *Ako li bi ubojica iz ove zemlje utekao, to se ima dio njegov od kuće i od baštine i od svega što na njegov dio dohodi, uzeti za zemaljsku globu, i sve novce od ove globe položiti u zemaljsku kasu.*

član 29: *Takovi ubojica i zemaljski neprijatelj i krvnik da nigda u našoj zemlji povratka imati ne može; koji li bi Crnogorac ili Brđanin toga zločinca primio ili branio ili tajio i ne uhvatio, pošto čuje i razumije zločinstvo što je učinio takovoga jednako čerati i kastigati kako i samog ubojicu, budući se njegov drug i branitelj pokazao. Ovakovim načinom zli ljudi, ne imajući branitelja, neće imati snage zlo činiti kako su se naučili, a branitelji neće zločinca braniti, kad za njih stanu plaćati i sudu odgovarati.*

⁹⁷ DACG, VS, br. 6290, f. 87, 1887. g., ispit Goluba Jovanova Vujačića.

⁹⁸ Isto, ispit Save Jovanova Vujačića.

⁹⁹ Isto, ispit Milutina Jovanova Vujačića; za ostala ubistva je rekao da za njih nije znao.

odgovoran Prediš, njegov ortak u trgovini, ali je ta sumnja otklonjena usljed nedostatka dokaza.¹⁰⁰ Ubrzo, njegov nestanak izvjesno vrijeme pada u zaborav.¹⁰¹

Sava Vujačić je nastavio sa svojim ortakom Stevanom Bulajićem trgovinu stokom. Njegova sljedeća žrtva, tri godine kasnije, bio je Ilija Maltez¹⁰², Ubljanin koji se, takođe, bavio prodajom stoke. U dogovoru sa Stevanom odlučuje da ubije Iliju, nadajući se da će kod njega naći novca. Ne sluteći da je isplanirano njegovo ubistvo Ilija odlazi u Draškoricu da bi im prodao koze. Sava koristi priliku i ostvaruje naum i ubija Iliju hicem iz ostraguše u glavu. Kod ubijenog, Sava i Stevan pronalaze 26 cvancika koje su podijelili, a leš su, ne skidajući ništa sa njega, bacili u jamu i otišli svako svojoj kući.

Sava saopštava snahi Krstinji Golubovoj da je ubio Iliju. Potom je uzeo džamadan koji je Ilija ostavio u njegovoj kući i otišao kod strica Miloša Gligova Vujačića. Dao mu je džamadan u zamjenu za listosjek i saopštio mu pred cijelom porodicom čiji je i što je uradio.¹⁰³ Kada je Miloš čuo da traže Iliju vratio je džamadan Savi, a on i njegova porodica su ćutali o ubistvu.¹⁰⁴

Nepunu godinu kasnije, novembra 1884. godine, iz straha da ga ne prijavi vlastima za ubistvo Ilije Malteza, Sava odlučuje da ubije i svoga ortaka Stevana Živkova Bulajića. Prilika da ostvari naum mu se pružila kada su zanoćili u kući njegovog brata Goluba, gdje je Sava trenutno živio, jer je njegova kuća bila mala i trošna.¹⁰⁵ Ubio ga je sa nekoliko udaraca sjekire dok su ukućani spavali. Sjutradan je njegov leš, bez pomoći ukućana, zakopao u zemljani pod *izbe* (štale).

S obzirom da je Stevanova žena Marija (rodom iz Broćanca¹⁰⁶) znala da je on otišao kod njega, Sava odlazi kući Bulajića i saopštava joj da je Stevan zove da mu donese novac jer se sprema da pođe u trgovinu do Kotora. Marija ne sluteći ništa odlazi sa Savom i kad su bili blizu jame on je ubija udarcem drveta po glavi. Sava od žrtve uzima 32 talira i baca njeno tijelo u jamu.

Po dolasku kući Sava saopštava snahi Krstinji da je ubio i Mariju Stevanovu.

Narednog dana odlazi ponovo kući Bulajića kako bi se riješio njihove sluškinje¹⁰⁷, potencijalne svjedokinje zločina koje je počinio. Sava je u ispitu datom sudu rekao za nju da su je zvali Bula, da je stara oko 17 godina i da je rodom iz Krivošija. Saopštio joj je da je Marija zove da dođe do Vujačića. Na putu do kuće Sava je ubija i baca u istu jamu gdje je bacio i Marijin leš.

Takođe, i za ovo novo počinjeno ubistvo je rekao snahi Krstinji, koja i dalje ćuti uplašena za svoj život.¹⁰⁸

Sava nastavlja sa ubistvima 1885. godine. Novu žrtvu, Stevana, rodom iz Cuca, poznatog kao Hercegovac¹⁰⁹ upoznao je u Risnu i pozvao ga je da pođe sa njim na

¹⁰⁰ Glas Crnogorca, XVI, br. 46, 1887, str. 2.

¹⁰¹ DACG, VS, br. 6290, f. 87, 1887. g., ispit Save Jovanova Vujačića.

¹⁰² Isto, izvještaj kapetana Akima Dakovića u kojem navodi da se Ubljanin Ilija Maltez preziva Lakonjić;

¹⁰³ Isto, ispit Save Jovanova Vujačića.

¹⁰⁴ Isto, Ispit Miloša Gligova Vujačića, koji je pred sudom kazao da mu je Sava rekao za ubistvo, ali je ćutao jer mu je to obećao; za ostala ubistva nije znao;

Isto, ispit Đorđija Spasojeva Vujačića, Savinog brata od strica, koji je potvrdio da je znao za ubistvo Ilije Malteza, ali ga nije prijavio vlastima jer mu ga je bilo žao; za ostala ubistva nije znao.

¹⁰⁵ Isto, ispit Krstinje Golubove Vujačić.

¹⁰⁶ Glas crnogorca, XVI, br. 46, 1887. g., str. 2.

¹⁰⁷ Isto, Bula, kćerka Pera Odalovića iz Krivošija.

¹⁰⁸ Isto, ispit Save Jovanova Vujačića;

Isto, ispit Krstinje Golubove Vujačić.

¹⁰⁹ Isto, ispit Save Jovanova Vujačića,

Grahovo, obećavši mu posao. Ubio ga je hicem iz ostraguše na Grabovoj glavici i ne našavši novca kod njega bacio ga je u obližnju jamu.

Došavši kući Sava je i za ovo počinjeno ubistvo rekao snahi Krstinji Golubovoj.¹¹⁰

Kada je sljedeći put otišao u Risan, neki Vuko¹¹¹ se raspitivao za Stevana Hercegovca. Sava mu je rekao da je „pošao u neku trgovinu“ i ponudio ga da pođe sa njim na Grahovo. Vuko je pristao i pošao sa njim i tom prilikom ga je Sava ubio u svojoj kući hicem u glavu iz ostraguše. Kod žrtve je pronašao tri šestice i potom ga je zakopao u gomili gnoja iza kuće, gdje je njegovo tijelo ležalo dok ga vlasti nijesu otkrile.¹¹²

Dvije posljednje Savine žrtve kretale su se na relaciji Kotor-Risan-Grahovo i po Hercegovini i njihov nestanak nikom nije padao u oči.¹¹³

Saslušanja – „Ispiti“ okrivljenog i svjedoka potvrđuju da je najuža porodica znala za neke zločine, odnosno da je on pobio nedužne ljude, ali je ćutala. Vrhunac porodične strahote i njegove beskrupuloznosti bila je kada je bratu Golubu predložio da ubije njegovu ženu Krstinju, jer nije mogla podići djecu (umirala su), govoreći mu da će mu naći drugu ženu, odnosno ponovo ga oženiti.¹¹⁴

Tek tada je prestravljena Krstinja Golubova Vujačić odlučila da ga prijavi. U strahu da ne doživi sudbinu Savinih žrtava, ona je pobjegla u Krivošije kod svog oca Sima Bojanića¹¹⁵ i sve mu ispričala. On je odmah sve prenio braći Stevana A, Vuletića, koja su se tajno spustila u jamu gdje ga je Sava bacio, pronašli njegove ostatke i prijavili kapetanskom sudu.

Sudske vlasti su brzo reagovale i zbog osnovane sumnje da je izvršio ubistvo sedam osoba uhapsile Savu Jovanova Vujačića. Pod pritiskom dokaza i iskaza svjedoka Sava je priznao da je počinio ubistva i saopštio u koje jame je bacao svoje žrtve, odnosno mjesta na kojima ih je zakopao.¹¹⁶

Na osnovu prikupljenih dokaza i priznanja okrivljenog, kao i svjedoka koji su prikivali zločine, Velik sud je donio presudu kojom je ubica Sava Jovanov Vujačić osuđen na smrt. Takođe, presuđeno je da se od njegove imovine naplate svi sudski troškovi, troškovi porodicama ubijenih nastalih prilikom njihove potrage za svojim nestalim članovima, kao i da im se nadoknadi novac otet od žrtava. Naređeno je kapetanu Akimu Dakoviću da porodici ubice ne ostavi ništa, tj, ni kuću ni ralo zemlje. Ukoliko se troškovi ne budu mogli namiriti od Savine imovine, da se ostatak namiri od imovine osuđenih svjedoka ubistava. Glavari grahovski bili su isključeni od dobijanja nadoknade za izvršene sudske radnje zbog nemarnosti u vršenju vlasti, jer su dozvolili da se ova brojna ubistva događaju „neprimjetno“ u njihovoj kapetaniji¹¹⁷

Isto, ispit Andrije Radova Popovića iz Cuca, koji je tvrdio da je u pitanju njegov polubrat po majci Milutin Dobov Popović.

¹¹⁰ Isto, ispit Save Jovanova Vujačića.

¹¹¹ Isto, ispit Marka Ilijina Popovića iz Lipe Cucke, koji je potvrdio da je ubijeni njegov brat Vuko star 24 godine.

¹¹² Isto, ispit Marije Savine Vujačić; kazala je da je pored ovog znala i za ubistvo Stevana Bulajića, a za ostala ubistva da nije znala; o ubistvima je ćutala zbog straha od Save.

¹¹³ Glas Crnogorca, XVI, br. 46, 1887. g., str. 2.

¹¹⁴ DACG, VS, br. 6290, f. 87, 1887. g., ispit Goluba Jovanova Vujačića.

¹¹⁵ Glas Crnogorca, XVI, br. 46, 1887. g., str. 2.

¹¹⁶ DACG, VS, br. 2291, f. 77, 1887. g., izvještaj kapetana Akima Dakovića da je Sava Jovanov Vujačić priznao da je počinio ubistva;

DACG, VS, br. 6290, f. 87, 1887. g., izvještaj kapetana Akima Dakovića da su pronađeni ostaci svih žrtava, izuzev Stevana Hercegovca, jer je jama na Grabovoj glavici u kojoj je bačen, isuviše duboka.

¹¹⁷ DACG, VS, br. 3010, f. 78, 1887. g.

Svjedoci ubistava, koje nijesu prijavili nadležnim vlastima, osuđeni su na vremenske kazne:

- Milutin Jovanov Vujačić na 5 godina robije na Grmožuru o svom trošku koji iznosi 456,75 fiorina;
- Miloš Gligov Vujačić, stric Savin, na 4 godine robije na Grmožuru o svom trošku koji iznosi 365,25 fiorina;
- Đorđe Spasojev Vujačić, Savin brat od strica, pošto je bio nepunoljetan u vrijeme ubistva Ilije Malteza, na 2 godine robije na Grmožuru o svom trošku koji iznosi 274 fiorina;
- Borika Spasojeva, Đorđeva majka, na 6 mjeseci zatvora na Grahovu;
- Golub Jovanov Vujačić, na 5 godina robije na Grmožuru kada ozdravi.

U naredbi komandiru Nikoli Andrijinu, Veliki sud precizira način izvršenja smrtno kazne nad Savom Jovanovijem Vujačićem:

G. Komandiru Nikoli Andrijinu Grahovo¹¹⁸

Šiljemo Savu Jovanova Vujačića da bude na Grahovo obješen. Najprije će se dogovoriti s glavarima na koje će te ga mjesto objesiti, jer na to isto mjesto mora biti i ukopan. Vješala neka budu jaka na kojima treba da stoji 24 ure pa da se okine kanap, da lešina pane u gotovu jamu i zatrpa. Prije no pristupite vješanju treba pop da ga ispovijeda i pričesti, pa onda ga dovedite pod vješala a pisar Kapetanov neka pročita proglas narodu kojeg s ovim pismom šiljemo. Treba označiti uru kad će se vješanje izvršiti i da bude što više naroda. Kod mrtva tijela neka stoje dva vojnika dokle god dođe ura da bude ukopan. Pazi da se ovo učini u potpunom redu kao što ti je naređeno.

Cet. 10 okt. 1887.

Iskupljenom Narodu¹¹⁹

Sava sin Jovana Vujačića iz Draškorica presuđen je da bude obješen.¹²⁰ Ova izvanredna kazna izabrata je za njega mimo svakog Crnogorca, prema njegovom izvanrednom zločinu što je učinio Sava na najgnusni način ubio je pet ljudi i dvije žene. Ubio je Stevana Cucu poradi srebroljubija s kojeg je uzeo 39 talira. Ubio je Iliju Malteza Ubljanina isto tako da para uzme šnjega, ubio je Stevana Bulaića da sakrije ubijstvo Ubljanina, ubio je ženu Stevanovu da sakrije ubijstvo što je nad Stevanom izvršio, ubio je sluškinju Stevanovu da sakrije ubijstvo žene Stevanove. On je tako ogrezao bio u ubijstva da se nije mogao zaustaviti na ovolika grozna ubijstva što je učinio već hodio u Boku i našao najprije Vuka Cucu pa ga je doveo u svoju kuću i ubio misleći da će na njega naći koju paru. Ubio je i nekog Stevana rodom Cucu ali je

¹¹⁸ DACG, VS, br. 2666, f. 78, 1887. g. Naredba je prenešena izvorno, bez pravopisne intervencije.

¹¹⁹ DACG, VS, br. 2665, f. 78, 1887. g. Proglas je prenešen izvorno, bez pravopisne intervencije.

¹²⁰ Sava Vujačić je osuđen na smrtnu kaznu vješanjem iako Zakonik knjaza Danila u članu 27 propisuje da se smrtna kazna izvršava mušketanjem, odnosno strijeljanjem, što se može protumačiti da on nije bio ni vrijedan metka.

Jovan R. Bojović, Zakonik knjaza Danila, Titograd, 1982. g., str. 151,

Član 27: *Da bi se mir i poredak i jedinstvo u narodu održalo i da nema međusobnog krvoprolića, za onoga zločinca, bio Crnogorac ili Brđanin, koji bez krivice i bez nužde, već od sile i opačine ubije brata Crnogorca ili Brđanina, takovi ubojica ne može se nikakvim blagom otkupiti, već ako se uhvati, da bude ognjem iz pušaka raznešen.*

poznat bio kao Hercegovac, misleći da će naći para na njega, ali se za oba ova poslednja slučaja prevario jer nije našao skoro ništa do tri šestice. Sve ove nevine žrtve njegovog krvološtva bacao je u jame, zakopavao u svoje kuće pa poslije u njima živio, hodio među ljude, hodio u crkvu i pričesćivao se, ali vječita Božija pravda učini te se otkri ova njegova paklena tajna i učini da zločinac primi zasluženu čašu gnusne smrti. Ovakvog zlog djela nije u našoj zemlji nikad bilo, a malo mu je ravna u cijelom svijetu. Zemaljski sud nije mogao izmisliti za ovog zločinca gnusnije kazne do vješala i neka se vas narod gnuša od ovog zla dijela i neka se straši od kazne koja se zločincu daje. Neka Bog pošlje anđele pravde i istine da bdije nad našim narodom, a zločincu neka bude prema njegovim djelima.

Cet. 10 okt. 1887

Poslije izvršenja smrtno kazne kapetan Akim Daković obavještava Veliki sud da se od Savine, ali i imovine njegove braće ne mogu pokriti svi troškovi oko isleđenja, traženja i vađenja žrtava iz jama, izvršenje kazne, svešteniku za opijelo ... Ujedno obavještava sud da niko ne želi kupiti njegovu kuću.¹²¹

Da bi se podmirili svi troškovi Veliki sud donosi naredbu da se ostatak troškova naplati od osuđenih svjedoka.¹²²

Tačku na ovaj nemili događaj, koji je izazvao zgražavanje crnogorske javnosti¹²³ zbog velikog broja ubijenih osoba na veoma brutalan i svirep način, Veliki sud je stavio svojim Izvještajem kojim je obavijestio Nj.V. Knjaza Gospodara o donesenoj presudi.¹²⁴

¹²¹ DACG, VS, br. 3051, f. 78, 1887. g.;

DACG, VS, br. 6185, f. 86, 1887. g.

¹²² DACG, VS, br. 3010, f. 78, 1887. g.

¹²³ Glas Crnogorca, XVI, broj 46, 1887. g., str. 2;

Glas Crnogorca, XVI, broj 47, 1887. g., str. 2;

Glas Crnogorca, XVI, broj 48, 1887. g., str. 2 (list je u tri broja informisao crnogorsku javnost o počinjenim ubistvima i donesenoj presudi).

¹²⁴ DACG, VS, br. 3298, f. 78, 1887. g.

Тамара МАЛЕШЕВ
Библиотека Матице српске, Нови Сад
tamara.tamarica.m@gmail.com

Оливера ТОПАЛОВ
Градска библиотека, Нови Сад
olivera.topalov@yahoo.com

Ирена ЗЕЧЕВИЋ, виши дипломирани библиотекар
Библиотека Матице српске, Нови Сад
irena.zecovic.bp@gmail.com

ОЧУВАЊЕ И ПРОМОЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ НА ПРИМЕРУ МОГУЋНОСТИ САРАДЊЕ УДРУЖЕЊА АДЛИГАТ И БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Сажетак: У овом раду је представљено Удружење грађана за културу, уметност и међународну сарадњу Адлигат из Београда и његови засебни огранци: Библиотека Лазић (од 1882), Музеј српске књижевности и Музеј књиге и путовања. Имајући у виду да је саставни део Удружења приватна библиотека, првенствено је представљен њен настанак, историја и обнављање рада. Чињеница да је Удружење по својој концепцији специфично, будући да га чине имузеј и библиотека, пружа се могућност за промоцију културне баштине у обе ове области.

Такође је стављен акценат на унапређење рада Библиотеке Лазић, у корак са библиотекарским окружењем (дигитализација, COBBIS). Указано је и на могућност међусобне сарадње Удружења Адлигат и његових делатности које се односе на књигу и Библиотеке Матице српске као националне библиотеке, у циљу промовисања и очувања културне баштине.

Кључне речи: Библиотека Матице српске, Удружење Адлигат, сарадња, Библиотека Лазић, Музеј књиге и путовања, Музеј српске књижевности, културна баштина.

Увод

Књига - јединствени производ тежње за чувањем и ширењем људске мисли и сазнања. Књига – чува најразличитије писане садржаје из историје, науке, уметности, мисли, дилеме, различита виђења... све их открива и нуди читаоцу-сазнатељу. Најпре, преписавана, стрпљиво и дуго, често, краснописом. Улепшавана вињетама, разнобојним илустрацијама, сликама. Украшавана, понекад, драгим камењем, кожом или оквирима. По потреби, чувана у посебно израђеним кутијама од најразличитијих материјала. Дељена, преношена из руке у руку, позајмљивана ... Касније штампана – опет, стрпљиво су слагана метална слова у речи, речи у реченице, редови и тако до последње тачке. Продавана или чувана углавном у библиотекама, али неретко и у музејима. Данас, слова на екрану различитих уређаја: мобилних телефона, лаптопова, таблета или читача. За њено настајање, мењање или слање потребно је пар кликова. Књига доступна у сваком кутку света. Историја писане речи у неколико цртица. Да би је, као познаваоца свеколике историје човечанства или боље речено - свега света,

цивилизације, презентоватовали и надаље додатно проучавали, потребно ју је сачувати. Библиотеке и музеји, друштва и удружења – пријатељи књиге. Позајмљивање или само чување. Дигитализација. Све су то актуелне теме, важне за будућност, како старе и ретке књиге, тако и најновијих издања. Библиотеке и музеји, баштинске су установе културе, места за чување писане речи путем библиотечке и музеолошке грађе, удружени у мисији очувања националног и верског идентитета.

Музеји у опису своје делатности, имају за циљ да: набављају, чувају, истражују, негују и презентују културна добра. Наравно да је излишно наглашавати, да се положај и начини рада музеја итекако мењао кроз време, али посебно брзо и радикално данас, развитком средстава комуникације. Музеји, који су у развоју информативних технологија, видели могућност „хватања корака“ са савременим тенденцијама, сада се у многоме разликују по свом начину рада и комуникацији од оних који то не могу из различитих разлога. Правилно осмишљен, реализован и добро вођен музеј је место где се стиче знање. Сам изложени музејски материјал сада је могуће допунити: холограмима, компјутерским анимацијама, симулацијама ситуација, интерактивним учешћем посетиоца, који престаје да бива само то – посетилац. Популарни су пројекти типа – радионица, који су прилагођени различитим циљним групама. Слепе и слабовиде особе имају прилику да упознају експонате који су изложени, тактичном методом, за посетиоце који имају проблеме са слухом, организују се водичи који познају знаковну азбуку...Делатност библиотека и музеја је, нарочито данас, снажно испреплетана.

Заједничка мисија библиотекâ и музеја огледа се у многострукости сарадње која може да буде успостављена нпр. приређивањем заједничких изложби или организовањем промоције рада музеја у просторијама библиотека. Специјалне, школске... библиотеке организују културне, просветне и педагошке програме са себи сличним установама попут „специјализованих“ музеја (музеја који чувају „део“ баштине...). И на крају, зар постављање изложби у библиотекама као и чување ретких примерака књига у музејима, није леп пример повезаности ове две институције?

Музеји се не баве предметима него људима.¹²⁵

Адлигат

Све претходно наведено, просто може да се слије у једном правцу – *Адлигату* : *удружењу за културу, уметност и међународну сарадњу*. Сама реч означава укоричено више различитих књига у једну. Јединствено је по томе што је замишљено као институција у константном настајању и ширењу, чији је приоритет спашавање књига и свих предмета значајних за културу. Удружење је основано 2012. године, са циљем да обједини бројне делатности, које према *Закону о култури*¹²⁶ обављају библиотеке и музеји у Србији. На елементима и музеја и библиотеке опстаје управо захваљујући чињеници да је јединствено на

¹²⁵ Klod Žilber. *prir. Muzeji i publika*, (Beograd, Narodni muzej, Clio, 2005) str. 6

¹²⁶ „Закон о култури“, Службени гласник РС бр. 30 (2016),

<http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-kulturi.pdf>, (preuzeto 12.1.2020).

овим просторима и да своја искуства базира на искуствима многих институција културе које су посетили.

Удружење *Адлигат* са седиштем у Београду регистровано је као удружење грађана, које се финансира из чланарина, донација оснивача и пријатеља, пројеката, имовине чланова која је дата на коришћење Удружењу и, наравно, из имовине саме породице Лазић.¹²⁷ Како истичу, велику подршку имају и у пројектном финансирању од Министарства културе и информисања. Спремност да се подрже активности показана је и од органа града Београда и осталих надлежних министарстава као и других државних органа, тако да се помоћ тек очекује и од њих. Конкретна и вредна спомена подршка претходних година добијана је од Фондације Маре и Холгера Касенса из Хамбурга, као и од других донатора из иностранства. У двогодишњем периоду 2018-2019. година државни органи Републике Србије били су на четвртом месту по одобреним средствима *Адлигату*, после институција (укључујући приватне фондације и фирме) из Немачке, Велике Британије и Индонезије.

Друштво чини више огранака, повезаних у једно, а то су:

- Библиотека Лазић (од 1882)
- Музеј српске књижевност
- Музеј књиге и путовања

Библиотека Лазић

Оснивање и почетак рада Удружења *Адлигат* везано је за породицу Лазић из Кумана и њену библиотеку. Михаило Лазић, православни свештеник из раног осамнаестог века, био је велики љубитељ књиге, што је и посведочио тиме што је и сам имао библиотеку која је настајала годинама и његовим трудом проширивана. У то време у кући Лазића окупљао се учен свет и поуздано се зна да је у колекцији књига био *Вечити календар* Захарија Орфелина и *Књига о грбовима*. Александар Лазић, пријатељ Лазе Телечког, који је део своје библиотеке оставио у аманет, 1882. године ју је први пут отворио за јавност. Библиотека је бројала неколико стотина књига и у својим почецима била најпре приватно читалиште у које се долазило из целе Војводине, Србије па и Будимпеште. Фонд су чиниле старије књиге, од пре 1800. године штампане на латинском, француском и немачком, и млађе, на руском, мађарском, чешком и наравно, српском. Очеу активност наставили су синови: Лука на културном плану, а Лазар водећи локалну уљару, обезбеђивао је финансијска средства. Лука је као учесник албанске голготе и боравећи на Крфу био у прилици да сакупља српска избегличка издања са којима се враћа у Војводину, када отвара књижару и новинарницу, а тиме и потпуно преузима управљање Библиотеком. Занимљив је принцип који се примењивао у пословању Библиотеке: по један примерак сваке штампане публикације или новина који се продавао остајао је као део библиотечког фонда. Услед недостатка финансијских средстава, Лука је био принуђен да сам коричи књиге помоћу материјала који је имао на располагању и тако су настали први адлигати...више различитих књига повезаних у једну. И тако до данашњег дана Библиотека је опстала, ширила се, мењала, усавршавала...

¹²⁷ Оливера Топалов, *Интервју Виктора Лазића*, Београд, 12.1.2020.

Данас је саставни део Удружења коме је основно обележје, првенствено љубав према култури и уметности, писаној речи и књизи, као и знању и несебичности у његовом ширењу.

Просторије Удружења се налазе у Београду на Бањици и у Кумодражу, где се поред музеја налази и одељење обраде са читаоницом. Омогућене су и стручне и туристичке посете заинтересованих. Тренутно располаже са око милион библиографских јединица, које су распоређене у 2.000 m² простора. Половину чини изложбено-библиотечки, а остало је магацински простор. Укупно има десет запослених и волонтера, а процењује се да је за нормално функционисање институције потребно 4.000 m² простора и двадесет запослених.

Адлигат је још увек у фази изградње свог фонда и у просеку дневно има прилив понекад и по хиљаду нових публикација. Посебно Одељење обраде чини тим од шесторо људи, чији је задатак пријем и класификација грађе. Део материјала је поклоњен библиотекама широм Србије, више од пола милиона књига у претходних пет година. Класификација се обавља по интерном принципу, мешавином UDC и тематске класификације и оваква концепција запосленима омогућава лакше сналажење. Религијска литература је на једном месту, издвојени су фондови о Првом светском рату, српске књиге пре 1800. године, затим архиве и библиотеке значајних личности које су иначе и приоритет у евиденцији.

Због недостатка простора и недовољног броја запослених, тренутно је целокупан фонд ограничено доступан, а као главни недостатак сматра се непостојање електронског каталога. Ограничена доступност подразумева да се књиге и предмети изнајмљују уколико се процени да су оправдани разлози упита (научни рад, докторат, истраживање, изложба...) и ако постоје само у фонду *Адлигата*. Пракса је да корисници погледају фонд у пратњи запослених и изаберу материјале који су им потребни. Уколико је могуће материјале обезбедити у другој институцији корисник се тамо и упућује. Поседовање само једног примерка публикације налаже њено коришћење искључиво у читаоници, а уколико постоје два или више примерака, могуће је коришћење и ван Удружења. Сви материјали чувају се у три примерка, а посебном одлуком Управног одбора дозвољено је да се други или трећи примерак отуђе једино уколико су потребни за фонд Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске или Библиотеке САНУ.

Поред две мале читаонице са већ постојећих десет места, у 2022. години очекује се проширење капацитета отварањем и читаонице са 60 места. Дугорочни циљ *Адлигата* је да целокупан фонд буде претражив на интернету у програму повезаном са мрежом библиотекама у Србији - COBISS-у или неком другом националном програму. За то тренутно Удружење нема ресурса и очекује се помоћ државе како за прелазак на други програм тако и, посебно, за огроман посао евиденције милион библиографских јединица.

У *Адлигату* тренутно функционише програм члана, Ђорђа Лазовића, програмера, који је овај посебан програм уступио на коришћење. У програм је унето нешто мање од 50.000 публикација. Управни одбор Удружења је сагледао неопходност његовог укључивања у процес дигитализације па је, уз пројектно финансирање Министарства културе и информисања, оформљено посебно одељење за дигитализацију. Досадашња дигитализација рађена је спорадично и у сарадњи са другим институцијама. Део фонда је дигитализован у оквиру пројекта „Угрожене архиве“ Британске библиотеке (углавном грађа из Првог светског

рата)¹³⁰, САНУ (архива Михаила Петровића Аласа), Универзитетске библиотеке „Светозар Мраковић“ (део периодике), итд.

Музеј српске књижевности

Музеј српске књижевности бави се сакупљањем и излагањем материјала о српским књижевницима, њиховим удружењима и књижевним делима, чиме се представља и богата српска културна баштина и целокупна национална историја, у чијем је средишту писана реч. Музеј српске књижевности формирао је и одељење за аутограме и потписе са преко 30.000 књига са посветама и потписима од којих посебно истичу посвете Лазе Костића, Симе Матавуља, Иве Андрића. Део заоставштине Уроша Предића и његова преписка са Лазом Костићем, Пајом Јовановићем, Стеваном Мокрањцем, Стеваном Сремцем, као и преписке Милоша Црњанског, Саве Шумановића, Исидоре Секулић које, такође, можете наћи у овом Музеју. Музеј чува Ћосића, рукопис романа “Бетон и свици” Оскара Давича за који је добио НИН-ову награду. Ту су и две књиге Јована Дучића са његовим потписом и печатом, као и књига Лазе Костића о Змају са потписом, прво издање „Аутобиографије“ са посветом Бранислава Нушића, потом књига из библиотеке краља Михаила Обреновића са печатом и први познати рукопис младог краља када је имао пет година. Оригинални штап Милана Обреновића, његове фотографије са краљицом Наталијом, као и фотографије Александра Обреновића и Драге Машин, део су вредних експоната овог Музеја.

Посебну целину чини 40 легата познатих српских писаца и јавних личности са ових простора. У овом Музеју могу се видети и књиге из библиотеке Николе Пашића, енциклопедије из кабинета Милутина Гарашанина и први број „Политикиног забавника“. Књижевник Петер Хандке, добитник Нобелове награде за књижевност 2019, велики је пријатељ Србије, а пријатељ је и *Адлигата*. У неколико наврата, за Музеј српске књижевности Хандке је потписао више од педесет својих књига, често са неколико речи на ћирилици. Верује се да је то највећа збирка његових књига са посветама.¹³¹

Можемо набрајати садржаје и експонате, обилазити и разгледати, увек ће се наћи нешто ново и интересантно за посетиоца или научног радника. Много је још материјала скривено у овим Музејима. Пристижу свакодневно, а њихова идентификација и инвентарисање изискује доста времена, те је помоћ сваке врсте потребна и пожељна.

Музеј књиге и путовања

Писац и светски путник Виктор Лазић, у својој породичној кући оснива и јединствени Музеј књиге и путовања. Међу оснивачима су и Љубивоје Ршумовић, Милован Данојлић, Павле и Мирјана Вуисић, а почасни чланови-оснивачи су Матија Бећковић, Перо Зубац, Емир Кустурица, Иво Тартаља. У Музеју се налазе резличити појавни облици књига из 90 земаља света чиме је, уједно, представљен развој штампане и писане речи. Првенствено путем књиге, али и других предмета, презентује се наша културна баштина и других друштава.

¹³⁰.Seecult, „Novi horizonti digitalizacije“, Udruženje građana SEecult, <http://www.seecult.org/vest-novi-horizonti-digitalizacije> (12.01.2020).

¹³¹Виктор Лазић, „Књижевник Петер Хандке...“, Фејсбук, 12.01.2020,

https://www.facebook.com/hashtag/adligatfriends?source=feed_text&epa=HASHTAG&tn=*NK-R

Тако се могу пронаћи књиге на штапићима од бамбуса, на свили, јестива књига направљена од пиринча, магијска књига индонежанског племена Батат са листовима од палминог лишћа и корицама од костију, књиге лепезе из Шри Ланке... Колекција минијатурних књига садржи више стотина примерака међу којима је инајмања на свету величине 3,5 mm. Књига од свиле Сун Цуа „Умеће ратовања“, такође се налази у овом Музеју, затим око 3.000 листова војничких дневника из Првог светског рата, део дневника Живојина Мишића, стенограми Николе Пашића...

Музеј има највећи фонд ратне литературе из I и II светског рата, у региону. Посебно се истиче колекција уџбеника за Србе, штампана у Бизерти 1918, где су наши војници боравили после Крфа. Ове изузетно ретке књиге, које су штампане у малим тиражима заштићене су као културно добро и као што смо рекли, део је дигитализован преко пројекта „Угрожене архиве“.

У оквиру колекције постоји и 400 примерака Библије и прва српска штампана Библија у Бечу. Ове књиге и небројено других експоната чува Удружење, искључиво захваљујући љубави и ентузијазму оснивача и грађана свесних вредности културног наслеђа, док држава слабо и недовољно препознаје овакве покушаје културног промовисања. Материјали Удружења омогућавају повезивање са музејима, архивима и библиотекама на истом путу промоције културне баштине наше земље и других земаља света.

Општи циљеви

-
- Промоција културе, уметности, науке и знања уопште, као врхунских вредности човечанства
 - Представљање Србије и српског народа путем духовног стваралаштва и уметничких, културних и научних вредности
 - Међународна сарадња са другим културама, државама и народима из целог света и њихово представљање у Србији
 - Промоција књиге и читања међу свим категоријама становништва, са посебним освртом на угрожене категорије
 - Очување и ширење духа толеранције и различитости
 - Развој позитивног односа према култури, уметности, науци и толеранцији различитости
 - Помоћ и организовање научног и стручног истраживања у области културе, уметности и науке
 - Изградња и очување свести о значају културе, науке и уметности
 - Очување и промоција писане речи и заштита ауторских права
 - Едукација и стручно усавршавање, организовање конгреса, семинара, радионица и предавања, уз учешће специјализованих стручњака
 - Подстицај образовања младих, а посебно деце угрожених или мањинских категорија становништва
 - Подстицање заштите и одрживог коришћења природе и културног наслеђа
 - Омасовљавање учешћа грађана у културним и уметничким активностима
 - Побољшање услова за бављење културом и уметношћу
 - Унапређење и очување културних и уметничких вредности и помоћ при њиховом стварању

- Промоција сазнајних путовања и културног туризма; промоција индивидуалних путовања, тзв. бекпекер-туризма
- Домаћа и међународна институционална сарадња са невладиним сектором, другим организацијама и јавним установама из области којима се бави Удружење (библиотеке, музеји, позоришта, уметничке галерије, итд.)
- Промоција одрживог развоја и еколошке свести становништва
- Друге активности, укључујући хуманитарни рад на другим пољима, које су у функцији остваривања основних циљева Удружења.

Посебни циљеви Удружења

- Очување Библиотеке Лазих (од 1882), њено унапређење, омогућавање јавног коришћења фондова и презентација фондова у јавности
- Стварање Музеја књиге и путовања, Музеја српске књижевности и/или музејских (изложбених) поставки у оквиру Библиотеке Лазих
- Стварање збирке библиотека-легата важних интелектуалаца или породица и чување тих колекција у њиховој целости за следеће генерације
- Стварање Музеја Новосадске рације у Новом Саду али и других музеја и библиотека широм Србије
- Помоћ другим библиотекама, музејима и сличним институцијама
- Стварање збирки стране књиге, публикација из свих земаља и свих култура света, представљање целокупне људске цивилизације, историје и културе путем пре свега књига, а затим и других предмета
- Стварање збирки угрожене литературе и предмета, а посебно старе и ретке књиге, литературе о мање познатим државама и народима, забрањене и цензурисане литературе, у оквиру Библиотеке Лазих
- Старање о повереним легатима, итд., у оквиру Библиотеке Лазих
- Очување и промоција српске културе
- Промоција словенског повезивања и стварање свесловенске библиотеке
- Очување сећања на важне личности из области културе, уметности и науке, посебно са територије Србије, које су на неки начин повезане са Удружењем, али и других важних личности из српске и светске историје
- Очување традиције сећања на породицу Лазих
- Осмишљавање ревитализације културолошке и туристичке понуде Србије и културолошка реафирмација Србије у међународним оквирима
- Промоција културних права и права на духовни развој угрожених категорија становништва (деца, тинејџери, студенти, пензионери, инвалиди, националне мањине, итд.).

Легати Адлигата

- Легат породице Бешевић
- Легат Петра Бингулца
- Легат Бранислава Вељковића
- Легат Мирјане и Павла Вуисића
- Легат Милована Данојлића
- Легат проф. мр Миодрага Живанова
- Легат Пере Зубца
- Легат Србе Игњатовића
- Библиотека Божидара Ковачевића
- Легат породице Леко

- Легат Драгана Мраовића
- Библиотека проф. Николе Медведева
- Легат др Милоша Немањића
- Легат Миодрага Павловића
- Легат проф. Богдана Терзића
- Библиотека Петра Урбана
- Легат проф. др Илеане Чуре Сазданић¹³²

Будући да су сакупљани по целом свету, фондови библиотеке подељени су по географском принципу: колекције – Србије, Европе, Азије, Аустралије, Океаније и Антарктика, Јужне и Северне Америке, Африке. Постоје и колекције старих и ретких књига, ратних издања, светских религија, комунизма, природних наука. Поред књига, постоје и фондови поштанских маркица, новца, грамофонских плоча и значака.

Пословна политика *Адлигата* налаже отвореност у сарадњи према свим научним институцијама, а како поседује и примерке који нису из различитих разлога достављене државним библиотекама, постаје још значајније место за научно истраживачки рад. Бројне културне и научне институције су сарадници Удружења, од којих су најзначајније: Матица српска, Народна Библиотека Србије, Српска академија наука и уметности, Српско књижевно друштво, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Правни факултет у Београду, Локална библиотека Изола (Словенија), Библиотека Горки у Тверу (Русија), *Vona Fide Studio* у Лондону (UK), *Association of Geneva* (Швајцарска), *American University of Cairo*, (Египт) и *National Library of Ethiopia* (Ethiopia).

Библиотека има и мисионарску улогу, јер користећи своје ресурсе, утицај и углед помаже многим школским, сеоским и библиотекама на Косову и Метохији, при обнављању фондова, свесни да ове то нису биле у могућности и по неколико деценија.

Могућности сарадње БМС и Библиотеке Лазић

Историјски гледано, формирању националних библиотека, готово по правилу, претходио је настанак приватних библиотека. Из љубави појединца према знању и читању, из радозналости, па чак и из жеље за поседовањем, формирале су се прве приватне библиотеке. Поменута љубав могла се развијати, касније у два правца: колекционарство (ретке књиге, издања малог тиража, специфичне по материјалу на коме су писане...) или читалишта (понудити их другима, учинити их доступнима). Када је друштво постајало довољно зрело да препозна значај чувања писане речи, поред библиотека при образовним установама, настајале су националне библиотеке и музеји. Временом, као да су ова два начина функционисања (јавни и приватни), једноставно постали и остајали супротстављени.

Данас, на примеру Библиотеке Лазић, видимо нове могућности сарадње која би употпунила недостатке великих, јавних, националних библиотека и тако помогла приватним библиотекама у њиховом напретку и укључивању у модерне токове развоја који често бивају немогући без учешћа државе. У свом фонду поседује значајан број легата јавних личности, као и известан број књига које

¹³²Adligat, „Adligat“, Википедија, <https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%90%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%82> (преузето 12.1.2020).

имају колекционарску вредност из земље и иностранства. Такође, велики број књига садржи потписе или посвете аутора или њихове забелешке. С друге стране, корисници БМС којима би таква врста литературе добродошла у њиховом раду били би, сигурно, задовољни уколико би међубиблиотечком сарадњом, били у могућности да дођу и до таквих примерака. Да би то било могуће остварити потребно је фонд Библиотеке Лазић стручно обради на начин да се база података *Адлигата* учини доступна јавности. Евентуалним преласком у систем COBISS корист би била обострана, чиме би БМС, будући да је корисник COBISS програма, својим учешћем била у могућности да том пројекту да свој допринос.

Виктор Лазић, председник Удружења, нас је у разговору информисао о фондовима *Адлигата* и нагласио да поседују изванредан број издања Матице српске. Истовремено, исказао је жељу да се сарадња успостави и унапреди прибављањем свих издања МС, чиме би се оформило још једно одељење за те публикације, што је по његовим речима, могуће и потребно остварити на обостану корист.

БМС, најстарија национална библиотека основана је у Пешти 1826. године, а данас је чини преко 4.000.000 публикација на српском и још 109 језика. Као прва јавна и научна библиотека у српској култури, препознала је дигитализацију као важан сегмент у процесу очувања културне и научне баштине и подизања културолошке свести. Своју дигиталну презентацију, под називом Дигитална БМС покренула је 2006. године, где корисници на линку <https://digital.bms.rs/biblioteka/collections> могу приступити претраживању збирки по различитим критеријумима. БМС је ухватила замајац у развијању и примени савремених технологија, те би својом техничком опремљеношћу, дугогодишњим искуством и кадровским потенцијалима могла помоћи у процесу дигитализације фонда Библиотеке Лазић. Помоћ би се огледала и у рестаурацији или прекоричавању појединих примерака публикација које имају велику историјску вредност.

И тако, јавни и приватни сектор, удружени, своје фондове би надопуњавали, богатали и чували на радост и корист корисника, допринели богаћењу књижног фонда земље, а самим тим и имали значајну улогу и у подизању свести друштва о значају улагања у културу, без обзира била она у јавном или приватном сектору.

Закључак

Заштита и презентација културне баштине једна је од најважнијих мисија културних установа у Србији и у иностранству, са циљем да наслеђе културе буде препознато као основа идентитета појединца и заједнице. Поменуте циљеве културног организовања деле Удружење *Адлигатиз* Београда и Библиотека Матице српске као депозитна библиотека у српском културном простору. Могућа сарадња две установе реализовала би се у више аспеката. Сарадња са Удружењем је неопходна. Помоћ сваке врсте је добродошла, било у обради, програму, дигитализацији, смештају, класификацији или стручном кадру. Само тако ће се, заједничким ангажовањем, на прави начин презентовати богатство садржаја *Адлигата* и његових огранака, утемељених на традиционалним вредностима. Удружење *Адлигат* и БМС усмерени су ка истом циљу – очувању и промовисању културне баштине и на тај начин дају свој допринос подизању културолошке

свести и разумевању заједнице, а ауторке рада су у уверењу да ће се сарадња ускоро реализовати, што би несумњиво био добар пример партнерства приватног и јавног сектора у култури.

Preservation and promotion of cultural heritage through the example of the possibility of cooperation between the Adligat Association and BMS

Abstract: *Preservation and promotion of cultural heritage through the example of the possibility of cooperation between the Adligat Association and BMS*

This paper presents the Citizens' Association for Culture, Arts and International Cooperation Adligat and its separate branches: Library Lazic (since 1882), Museum of Serbian Literature and Museum of Book and Travel. Considering that an integral part of the Association is a private library, its origin, history and restoration of its work are presented first and foremost. The fact that the Association is specific in its conception, since it is made up of both a museum and a library, provides an opportunity to promote cultural heritage in both these areas. Emphasis was also placed on improving the work of the Lazic Library, in step with the library environment (digitalization, COBBIS). The possibility of mutual cooperation between the Adligat Association and its activities related to the book and the Matica Srpska Library as a national library was also pointed out, in order to promote and preserve the cultural heritage.

Keywords: Matica Srpska Library, Adligat Association, Collaboration, Lazic Library, Museum of Book and Travel, Cultural Heritage.

Литература и извори:

1. Adligat. „Adligat“. Vikipedija. <https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%90%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%82> (преузето 12.1.2020).
2. Benjamin, Valter. *Raspakujem svoju biblioteku* (Beograd: Knjižarsko-idavačka zadruga Baraba, 2015) ćir.
3. *Biblioteka – čuvar večnosti*. Beograd: Adligat, 2014.
4. *Библиотека Матице српске : водич*. Нови Сад : Библиотека Матице српске, 1997.
5. Ninkov, Jasmina. *Biblioteke XXI veka* (Beograd: Čigoja, 2010) ćir
6. Drašković, Čedomir. *Bibliotekarstvo u Crnoj Gori – između tradicije i perspektive* (Cetinje: Centralna narodna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević", 2002) ćir.
7. Seecult. „Novi horizonti digitalizacije“. Udruženje građana SEEcult <http://www.seecult.org/vest/novi-horizonti-digitalizacije> (12.01.2020).
8. *Srbija među knjigama*. Beograd: Adligat, 2017.
9. Topalov, Olivera. *Intervju Viktora Lazića*. Beograd (12.1.2020).
10. „Zakon o kulturi“. *Službeni glasnik RS br. 30 (2016)*, <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-kulturi.pdf> (preuzeto 12.1.2020). (na ćirilici)
11. Lazić, Viktor. „Književnik Peter Handke...“. Fejsbuk, 12.1.2020. https://www.facebook.com/hashtag/adligatfriends?source=feed_text&epa=HASHTAG&tn=*NK-R
12. Лазић, Виктор и Дворанчић Александра. Србија међу књигама: историјат породичне Библиотеке Лазић (од 1882). *Траг* 9, св. 35 (2013): стр. 177-189.
13. Žilber, Klod, prir. *Muzej i publika*. Beograd: Clio, Narodni muzej, 2005.

Liljana STANIMIROVIĆ, viša bibliotekarka
Univerzitetska biblioteka u Kragujevcu
ljstanimirovic@gmail.com

STORYTELLING IN DIFFICULT TIMES

Baština za nadu i razumevanje

Sažetak: Kada je 2020. godine nastupila globalna kriza javnog zdravlja, Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija (IFLA), na svom blogu o bibliotečkoj politici i javnom zagovaranju, objavila je post o pripovedanju kao psihološkoj odbrani od pandemije Covid-19. Ovaj rad predstaviće biblioteke u ulozi zagovornika pripovedanja i deljenja priča, kao i primere različitih aspekata pripovedanja. Tradicionalo istorijsko pripovedanje bavi se temom imunizacije u Srbiji u 19. veku i borbom protiv širenja zaraznih bolesti.

Sa razvojem informacionih tehnologija i pripovedanje je doživelo evoluciju. Danas, u vremenu dominacije digitalnih medija, priče su prešle iz klasičnih medija u virtuelne prostore, što pokazuje i savremeni primer muzičkog pripovedanja Kongresne biblioteke u Vašingtonu.

Gljučne reči: pripovedanje, pandemija Covid-19, biblioteke, promotivne aktivnosti, digitalni mediji

Čovek je pripovedačko biće
Nil

Gejmen

Uvod

SARS-Cov-2 virus prouzrokovao je najveću pandemiju u poslednjih stotinu godina. Države su zatvorile svoje granice, zaustavljena je svetska privreda, zatvorene su škole, biblioteke, muzeji. Veliki broj zemalja proglasio je vanredno stanje i uveo stroga ograničenja. Pored higijensko-sanitarnih mera, uvedene su i stroge mere izolacije. Briga za očuvanje fizičkog zdravlja, samoizolacija i socijalno distanciranje izazvale su anksioznost, paniku i strah, kako kod pojedinaca tako i kod zajednice u celini.

U novonastaloj situaciji, institucije javnog zdravlja svu pažnju su usmerile na zaražene pacijente i osetljive grupe ljudi, kao i na zdravstvene radnike koji su bili u prvoj liniji. Visoka stopa zaražavanja, teško oboleli pacijenti i veliki broj smrtnih ishoda bili su glavni razlog što je u početnoj fazi epidemije zanemaren uticaj mera izolacije na mentalno zdravlje stanovništva, kao i potencijalna opasnost od epidemije mentalnih bolesti u postkovid eri.

Svesne činjenice da je ograničenje kretanja dramatično promenilo ljudske živote, biblioteke širom sveta preduzele su niz aktivnosti da animiraju svoje korisnike. Veoma brzo su se prilagodile uslovima rada u vanrednim okolnostima i prešle na poslovanje u digitalnom okruženju. Na svojim veb-stranicama pored osnovnih informacija o radu u vanrednom stanju, ponudile su raznovrsne sadržaje korisnicima - virtuelne izložbe, preporuke knjiga za čitanje, informacije iz kulture i umetnosti. Zbog povećanog interesovanja za knjigama koje obrađuju temu velikih epidemija kroz istoriju, digitalne zbirke su dopunjene publikacijama sa ovom tematikom. Takođe,

plasiranje tačnih i proverenih informacija za javnost i promovisanje zdravstvene pismenosti bile su deo redovnih bibliotečkih aktivnosti u prvom talasu epidemije.

Storytelling

U aprilu 2020. godine, dve nedelje nakon što je Svetska zdravstvena organizacija objavila pandemiju kovida 19, IFLA je na svom blogu o bibliotečkoj politici i javnom zagovaranju objavila post *Storytelling in Difficult Times: accessing the past during a pandemic*. Pričanje priča, pripovedanje, od davnina je svojstveno ljudima i predstavlja iskonsku ljudsku potrebu. Priče pomažu ljudima da saosećaju i razumeju jedni druge, oslobađaju od stresa i umanjuju osećaj usamljenosti.

Pozitivni efekti pripovedanja predmet su brojnih naučnih proučavanja. Ispitivanjem pljuvačke pokazano je da slušanje i čitanje priča dovodi do smanjenja nivoa kortizola - hormona stresa, i povećanog oslobađanja oksitocina, hormona koji je odgovoran za socijalne odnose i društveno ponašanje, posebno za brigu i empatiju.

Autorka pomenutog posta, Kler MakGuajr (Claire McGuire) zagovara pričanje priča iz prošlosti kao vid psihološke borbe protiv pandemije. U teškim, izazovnim vremenima veoma je važna veza sa prošlošću. Saznanje da su ljudi u prošlim vremenima bili izloženi istim problemima sa kojima smo i mi suočeni i da je čovečanstvo prebrodilo sve izazove, daje utehu. To saznanje nam pomaže da razumemo naše strahove, jer samo onda možemo da ih pobedimo. U tekstu se navodi jedna često ponavljana i parafrazirana izreka španskog filozofa Džordža Santajane: “Oni koji se ne sećaju prošlosti osuđeni su da je ponavljaju”.

Pouke iz prošlosti

Kroz istoriju krize su često bile katalizatori promena. Epidemija španskog gripa koja je izbila 1918. godine i odnela više života nego Prvi svetski rat, postavila je teren za stvaranje nacionalnih zdravstvenih službi u mnogim zemljama. Takođe, istakla je važnost međunarodne saradnje, uprkos zategnutim međunarodnim odnosima koji su bili posledica do tada najvećeg ratnog sukoba u istoriji. Saznanje da je krizu moguće prevladati samo zajedničkim naporima dovelo je do osnivanja zdravstvene organizacije pri Ligi naroda, koja je bila preteča današnje Svetske zdravstvene organizacije.

Nažalost, kriza može da pokaže i ružniju stranu čovečanstva. Crna smrt, koja je desetkovala stanovništvo u 14. veku, dovela je do nasilja i odmazde Jevreja. Osumnjičeni za širenje zaraze, Jevreji su stradali širom Evrope. Uništene su brojne jevrejske zajednice u većini evropskih gradova, što je dovelo do njihovog masovnog iseljavanja u Poljsku.

I nakon izbijanja španske groznice, bolest je dobila nacionalni predznak. U Poljskoj se bolest zvala “boljševička bolest”, a u Brazilu “nemački grip”. Pandemija je poznata pod današnjim nazivom zahvaljujući činjenici da je Španija, kao neutralna u ratu, bila zemlja koja je pandemiji pristupila s najvećom transparentnošću informacija. Zemlje učesnice su ograničile informacije strahujući da bi one mogle dodatno da uruše ionako poljuljani moral stanovništva.¹³³

Da je ksenofobija posledica velikih globalnih kriza pokazuje i najnovija pandemija, kada su građani azijskog porekla targetirani u pojedinim svetskim medijima

¹³³ <https://www.slobodnaevropa.org/a/historija-bolesti-zaraza-pandemija-kuga-kolera-grip/30478110.html> stranici pristupljeno 1.12.2022. u 22:00

kao prenosioci koronavirusa.¹³⁴ U moru dezinformacija i neistina koje su se širile masovnim medijima i društvenim mrežama, biblioteke su imale važnu ulogu u razumevanju, analiziranju i valorizaciji ponuđenih informacija. Pored brojnih aktivnosti, podstaknuti tekstom o pripovedanju na blogu IFLA-e, bibliotekari širom sveta su se angažovali da ispričaju svoje priče.

Baština za „nadu i razumevanje“ - o počecima imunizacije u Srbiji

Jedan od značajnih segmenata evropeizacije Kneževine Srbije bio je organizovanje saniteta i rad na zdravstvenom prosvetivanju stanovništva. Po okončanju drugog ustanka zdravstvene prilike u zemlji bile su na najnižem mogućem nivou. Pojmovi o lečenju bili su veoma primitivni. Umesto školovanih lekara narod su lečili berberi, ećimi¹³⁵, samouki lekari i narodni vidari. Prvi školovani lekar koji je stupio u srpsku službu bio je Grk Konstantin Aleksandridi. On je imao zvanje „doktor medicine i lekar knjaza srbskog“¹³⁶ i radio je u Kragujevcu od 1819. do 1821. godine. Po njegovom odlasku, u Srbiju je došao Napolitanac dr Vito Romita, koga je nasledio njegov zet dr Bartolomeo Silvester Kunibert.

Donošenjem drugog hatišerifa (1830) Srbija je stekla nezavisnost i dobila pravo da podiže bolnice i osniva škole. Sa izvojevanom autonomijom naglo su se poboljšale i zdravstvene prilike u zemlji. Pored toga, učestale epidemije kuge i kolere u Turskoj, sa kojom se Srbija graničila, prinudile su kneza Miloša da ubrza rad na tom polju. Broj školovanih lekara se povećao –1831. bilo je svega četiri, a 1837. godine osamnaest diplomiranih lekara, koji su raspoređeni po raznim zdravstvenim ustanovama u zemlji.¹³⁷ Do 1836. nije bila određena taksa za lekarske vizite, a tada je Sovjet propisao „da se doktorima za svako posešćanje, koje oni imućnome bolnome učine, po jedan cvanciger za trud njihov plati, a za to da oni budu dužni svakome siromahu besplatno posešćenija činiti“.¹³⁸

Unapređenju zdravstvenih prilika u zemlji značajno je doprinela imunizacija stanovništva. Kalemljenje boginja „srebrnom iglom sa dečijih krasta“ primenjivalo se u Srbiji pre pronalaska vakcine¹³⁹, a početkom treće decenije 19. veka otpočela je vakcinacija metodom engleskog lekara Edvarda Dženera. Prve pomene o kalemljenja boginja u Srbiji od strane lekara nalazimo već 1821. godine. Naredne godine (1822) u Brusnici je kalemljen Obren, sin kneževog brata Jovana Obrenovića. Za tu priliku iz Kragujevca je došao ećim Đorđe, koji je nakon obavljene vakcinacije govorio o njenom značaju i pozvao stanovništvo Brusnice da dovede decu na pelcovanje.¹⁴⁰

¹³⁴ <https://www.spiegel.de/ausland/coronavirus-jens-spahn-warnt-vor-ausgrenzung-von-infizierten-und-kontaktpersonen-a-> stranici pristupljeno 1.12.2022. u 22:30

¹³⁵ Ećimi su bili Grci i nazivali su se koljotari (dobri lekari). Lekarsko znanje su dobijali u porodici kao nasledenu tajnu iz starih vremena.

¹³⁶ Đorđević, T. *Iz Srbije kneza Miloša : kulturne prilike od 1815 do 1839 godine*, G. Kon, Beograd, 1922, str. 204.

¹³⁷ Ljušić R. *Kneževina Srbija: (1830-1839)*, SANU, Beograd, 1986, str. 418.

¹³⁸ Đorđević, T. *Iz Srbije kneza Miloša*, 205.

¹³⁹ Žujović, M. *Beleške Mladena Žujovića državnog savetnika*, Državna štamparija Kraljevine Srbije, 1902, str.5.

¹⁴⁰ Đorđević, T. *Iz Srbije kneza Miloša*, 215.

Prva osoba u Srbiji za koju se pouzdano zna da je vakcinisana od strane pravog lekara bio je trogodišnji knežević Mihailo Obrenović, budući srpski knez. Njega je 27. januara 1826. godine vakcinisao knežev lični lekar Vito Romita.¹⁴¹

To su bili pojedinačni primeri vakcinacije, a „zaštitno kalemljenje“ kako se tada govorilo, postepeno se uvodilo u narod u narednih deset godina. Veliko nepoverenje i otpor prema vakcinaciji uticali su na slab odziv i mali broj vakcinisanih osoba. Ovo ne čudi, s obzirom da je u razvijenim zapadnim zemljama došlo do stvaranja antivakcinalnih pokreta.¹⁴²

Zahvaljujući odlučnosti i pregalaštvu kneza Miloša, kalemljenje je bilo prihvaćeno od širokih narodnih masa. Kada je 1837. godine izbila epidemija velikih boginja, koju su doneli srpski vojni pitomci po povratku iz Rusije, knez je izdao naređenje da se krene u u borbu protiv ove velike narodne „morije“. Prva zvanična „Pravila o kalemljenju boginja“, tzv. Pacekov zakon¹⁴³, kojima je predviđeno vakcinisanje celokupnog stanovništva, doneta su 8. jula 1839. godine. U uvodu zakona naglašena je opasnost od zaraze i da se u „svrhu očuvanja blagostanja naroda“ uvodi najsavremeniji princip do tada, kalemljenje kravljim boginjama. U narodu rasprostranjeno „kalemljenje čovečjim boginjama“ bez nadzora, strogo je zabranjeno. Vakcinisanje su mogli da vrše samo okružni ili vojni lekari. Proces imunizacije sproveden je od aprila do oktobra, uz prisustvo okružnog načelnika ili sveštenika, koji su zajedno potpisivali vakcinalni protokol. Sveštenici su bili dužni da bar jednom u tri meseca za vreme službe opomenu narod na potrebu vakcinacije, kao i da sastavljaju protokol nevakcinisanih osoba i dostavljaju ga vlastima.¹⁴⁴

Kada su se 1842. godine pojavili novi slučajevi velikih boginja, vlast je morala ponovo da reaguje i pooštri ranije propise. „Uredbeni dodatak k pravilima za kalemljenje boginja“ nalagao je da se prvo vakcinišu deca državnih službenika i sveštenika, kao primer „prostom narodu“. Bilo je zabranjeno primanje mladića u gimnazije, Licej i Bogosloviju ako nisu vakcinisani. Takođe, nevakcinisani mladići nisu mogli da stupe u vojnu službu i gubili su pravo na državnu stipendiju. Majstori koji bi primili nevakcinisanog šegрта plaćali su globu, a sveštenici nisu smeli da venčaju nevakcinisane osobe. Zahvaljujući ovoj zakonskoj uredbi vakcinisano je preko sto hiljada ljudi.¹⁴⁵ Narednih godina vakcinisanje je u svim okruzima redovno sprovedeno, ali uprkos tome nije postignuta vakcinacija celokupnog stanovništva.

U drugoj polovini 19. veka, naročito posle Berlinskog kongresa (1878) i dobijanja nezavisnosti, Srbija je ubrzano radila na modernizaciji zdravstvenog sistema, u okviru koga je posebna pažnja posvećena imunizaciji stanovništva.

Projekat Bokačo

¹⁴¹ Ibid., 216.

¹⁴² Leovac D. „Vakcinacija u Srbiji 19. veka – između zakonskih okvira i primene“, *Suzbijanje epidemija u novovekovnoj Srbiji, institucionalni okviri i praktični dometi : zbornik radova / Suzana Rajić (urednica), Filozofski fakultet, Beograd, 2021, str. 112-113.*

¹⁴³ Dr Karlo Pacek, načelnik Sanitetskog odeljenja Popečiteljstva vnutrenih dela, napisao je „Pravilo za kalemljenje boginja“, poznato kao „Pacekov zakon“.

¹⁴⁴ Сборникъ закона и уредба и уредбены указа : изданы у Княжеству Србскомъ. 1, Одъ времена обнародованогъ устава земалскогъ (13. Февр. 1839 до Апр. мес. 1840). - У Београду : печатано у Кнѣгопечатнѣи Княжества Србскогъ, 1840, 69-70.

¹⁴⁵ Mihailović, V. *Iz istorije saniteta u obnovljenoj Srbiji: od 1804. do 1860*, Nučna knjiga, Beograd, 1951, str. 159-162.

Kao suštinski i osnovni oblik ljudske komunikacije pripovedanje je zastupljeno u različitim umetničkim sferama. Danas, u vremenu dominacije digitalnih medija priče su prešle iz klasičnih medija u virtuelne prostore. Novi mediji doneli su novine i u samo pripovedanje. Naspram tradicionalnom istorijskom pripovedanju stoji jedna savremena muzička priča, inspirisana delom koje je napisano u srednjem veku za vreme jedne od najvećih epidemija u istoriji.

Primer praktične primene inovativnog koncepta „transmedijskog pripovedanja“ u muzici je *Projekat Bokačo*, koji je na proleće 2020. pokrenula Kongresna biblioteka u Vašingtonu. Kustosi odseka za muziku i Dejvid Plirar, viši muzički specijalista i koncertni producent u Biblioteci, pokrenuli su projekat nazvan po italijanskom književniku Đovaniju Bokaču (1313-1375), autoru „Dekameron“. Dejvid Plirar je ideju za ovaj projekat razvijao čitavih dvadeset godina, od kada je prvi put pročitao Bokačov „Dekameron“. Napisano sredinom 14. veka, kada je epidemija kuge razorila Evropu i usmrtila trećinu evropske populacije, ovo delo je korespondiralo sa zdravstvenom krizom koja je početkom 21. veka zahvatila čitavu planetu. Dekameron je zbirka od 100 priča koje grupa od 10 naratora priča u jednoj vili u okolini Firence, gde su se sklonili od kuge koja je harala gradom.

Iako je ideja o projektu postojala čitav niz godina, upitno je da li bi uopšte bila realizovana da se serijal koncerata u Biblioteci 2020. odvijao prema planiranom rasporedu. Razmišljajući o tome kako da nastave misiju Biblioteke i naruče nova muzička dela¹⁴⁶ Plirar i kustosi muzičkog odseka razvili su *Projekat Bokačo*. Izabrali su deset parova kompozitora i izvođača da napišu i izvedu kratka solo dela kao odgovor na njihova iskustva tokom pandemije. Svako instrumentalno delo trajalo je kraće od pet minuta i praćeno je biografijama kompozitora i izvođača.

Projekat Bokačo dao je deset novih dela, pisanih za klavir, violinu, violu, violončelo, flautu i obou, koji su premijerno izvedeni u junu 2020. U toku dve nedelje, tokom 10 radnih dana, dnevno je prikazan po jedan komad na veb-sajtu Biblioteke i društvenim mrežama – Jutjubu, Fejsbuku i Tviteru.

I pored toga što je jedan događaj – globalna pandemija, inspirisao svih deset radova, muzički odgovori su se veoma razlikovali, odražavajući jedinstvene kreativne procese oblikovane ličnim iskustvom autora i međusobnom saradnjom umetničkih parova. Ovaj omaž u minijaturi prenosi književnu formu *Dekameron* na muziku – svih deset kompozicija su po rečima Dejvida Plirara „nenarativne kratke priče“ koje nude različite poglede na život tokom pandemije. Jedan od ciljeva projekta je da izvedeno delo slušaoci povežu sa svojim iskustvima tokom pandemije. Analiziranje video zapisa kao primarnih izvora i iščitavanje biografije umetnika i njihovih pisanih razmišljanja, može poslužiti kao inspiracija za stvaranje novih umetničkih dela.

Projekat Bokačo je arhiviran i zajedno sa drugim umetničkim delima inspiranim pandemijom, dokumentima i svedočenjima u realnom vremenu čini jedinstven istorijski zapis Biblioteke koji dokumentuje pandemiju COVID-19.

Zaključak

Okolnosti pod kojima biblioteke obavljaju svoju delatnost drastično su se promenile tokom pandemije korona virusa. Bibliotekari su pokazali veliku kreativnost

¹⁴⁶ Od 1925. godine Kongresna biblioteka u Vašingtonu je naručila oko 600 novih muzičkih dela.

brzim stvaranjem novog radnog okruženja, preispitivanjem prioriteta i angažovanjem u svojim zajednicama. Jedan od najvećih prioriteta biblioteka je raznovrsnost njihovog poslovanja. Akademske i javne biblioteke su se povezale sa svojim zajednicama i odgovorile na osnovu potreba i očekivanja svojih konzumenata.

U radu smo istakli važnost pripovedanja, koje je zajednički imenitelj velikog broja projekata koji su nastali tokom pandemije Covid-19.

Abstract: *When the global public health crisis hit in 2020, the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) published a post on its library policy and advocacy blog about storytelling as a psychological defense against the Covid-19 pandemic. This paper will present libraries as advocates of storytelling and story sharing, as well as examples of different aspects of storytelling. Traditional historical storytelling deals with the topic of immunization in Serbia in the 19th century and the fight against the spread of infectious diseases.*

With the development of information technologies, storytelling has also undergone an evolution. Today, in the era of digital media dominance, stories have moved from traditional media to virtual spaces, as shown by the contemporary example of musical storytelling by the Library of Congress in Washington.

Keywords: *storytelling, Covid-19 pandemic, libraries, promotional activities, digital media*

Literatura i izvori:

1. Dimitrijević, B. „Borba protiv velikih boginja u obnovljenoj Srbiji“ , *Timočki medicinski glasnik* 36, br. 2 (2011), 126-131.
2. Đorđević, T. *Iz Srbije kneza Miloša : kulturne prilike od 1815 do 1839 godine*, G. Kon, Beograd, 1922.
3. Đorđević, T. *Medicinske prilike u Srbiji za vreme vlade kneza Miloša Obrenovića*, Centralni higijenski zavod, Beograd, 1938.
4. Kunibert, B. S. *Srpski ustanaki prva vlada Miloša Obrenovića:1804-1850. Knj. 2*, Beograd : Prosveta, 1988
5. Ljušić, R. *Kneževina Srbija: (1830-1839)*, SANU, Beograd, 1986.
6. Mihailović, V. *Iz istorije saniteta u obnovljenoj Srbiji : 1804-1860*, Srpska akademija nauka, Beograd, 1986.
7. *Suzbijanje epidemija u novovekovnoj Srbiji : institucionalni okviri i praktični dometi: zbornik radova / Suzana Rajić (urednica)*, Beograd : Filozofski fakultet, 2021.
8. Žujović, M. *Beleške Mladena Žujovića državnog savetnika*, Državna štamparija Kraljevine Srbije, 1902.
9. <https://www.slobodnaevropa.org/a/historija-bolesti-zaraza-pandemija-kuga-kolera-grip/30478110.html> stranici pristupljeno 1.12.2022. u 22:00
10. <https://www.spiegel.de/ausland/coronavirus-jens-spahn-warnt-vor-ausgrenzung-von-infizierten-und-kontaktpersonen-a-> stranici pristupljeno 1.12.2022. u 22:30
11. <https://www.npr.org/2020/06/12/875325958/a-new-library-of-congress-project-commissions-music-of-the-coronavirus-pandemic> stranici pristupljeno 5.12.2022. u 23:15

Biografija

Ljiljana Stanimirović, viši diplomirani bibliotekar. Završila Filozofski fakultet u Beogradu, Odeak za istoriju umetnosti. Zaposlena u Univerzitetskoj biblioteci u Kragujevcu u Odeljenju za informacionu i referalnu delatnost. Član je Upravnog odbora Univerzitetske biblioteke u Kragujevcu, Nadzornog odbora Zajednice visokoškolskih biblioteka Srbije i Komisije za zaštitu bibliotečkog

materijala ZBUS-a. Objavljuje radove u domaćim i inostranim časopisima iz oblasti bibliotečko-informacione delatnosti i kulture. Učesnik je više konferencija u zemlji i inostranstvu. Autor je brojnih izložbi i pratećih kataloga.

Mr Jelena PETROVSKA, bibliotekarka savjetnica
NUUB "Sv. Kliment Ohridski" Bitola, Sjeverna Makedonija
jelena.petrovska@nuub.mk

KNJIŽNICA - MJESTO SUSRETA U "DNEVNOM BORAVKU" GRADA

Sažetak: *Većina istraživanja u području suvremenog knjižničarstva ukazuje da su korisnici knjižnica općenito širokog raspona dobnih i društvenih skupina, s različitim zanimanjima i interesima kada je u pitanju korištenje knjižnica kao mjesta informacije i razonode. Dok za neke, knjižnice pružaju sigurna i mirna mjesta, obrazovni prostor i motivaciju za učenje, za najmlađe je to mjesto igre, zabave i prve ljubavi prema pisanoj riječi. Knjižnicu poistovjećujemo s knjigama, ali ona je puno više. Ljudi se u knjižnicama osjećaju zaštićeno, znajući da su u ustanovi u kojoj se mogu osjećati kao kod kuće.*

Nacionalna ustanova Sveučilišna knjižnica „Sv. Kliment Ohridski je hibridna knjižnica u Bitoli i zato se njeni programi odnose na različite korisničke profile. Koncept "dnevnog boravka" nastao je prirodno zbog ograničenog prostora i nedostatka otvorene komunikacije s korisnicima. Rad se odnosi na suvremene trendove u radu knjižnica i na prilagodbu prostornih rješenja koja zadovoljavaju potrebe zajednice i onih kojima je prostor namijenjen. To uključuje i rad sa osobama s invaliditetom i marginaliziranim skupinama. Uređenje prostora i osmišljavanje inovativnih i kreativnih programa u "dnevnom boravku" grada Bitolja samo je prvi korak u definiranju biblioteke kao "srca" lokalne sredine, središnjeg mjesta djelovanja mnogih ljudi koji imaju mogućnost kreiranja knjižničkih programa. To je prostor u kojem se gradi i živi javna kultura te stoga potiče osjećaj privrženosti knjižnici i svom „osobnom“ knjižničaru.

Sve veći razvoj tehnologije i korištenje društvenih mreža neminovno je utjecao i na društvenu interakciju ljudi svih dobnih skupina, pa je ujedno i treći životni prostor poslije obitelji i profesionalnog zanimanja, gdje se družimo i okupljamo, to je mjesto kojem prirodno pripadamo.

Ključne riječi: *suvremeno knjižničarstvo, hibridna knjižnica, dnevni boravak grada.*

Uvod

Način organizacijske postavke današnjih knjižnica u globalnom svijetu informacija dio je velike slike razvoja ljudske misli i potrebe za akumulacijom raspoloživog znanja. U tom svjetlu suvremene knjižnice nisu pasivni otisak okoline, one su žive, dinamične institucije, proizvođači novih usluga i vrijednosti.

Kako bismo u potpunosti odgovorili na potrebe tzv. „tržište znanja“, potrebno je, uz punu kompetenciju knjižničarske struke, jasno definirati načine i metode unaprjeđenja knjižničkih usluga koje će predvidjeti novonastale situacije u razvoju društva znanja, no i predvidjeti situacije koje utječu na poslovanje knjižnica, kao što su to nepogode prirodnih stihija, ili one koje su uzrokovane pandemijom širih razmjera, kao što smo to nazočili ovih godina.

Prostorno rješene na suvremeni način, fleksibilne i inovativne u ponuđenim programima, knjižnice su suočene s izazovom organizacije i pohrane ogromnog broja knjižničke građe, sve zahtjevnijih repozitorija, navika i hobija stanovništva. Miguel

Figuroa, jedan od direktora Američke knjižničarske udruge i Centra za budućnost knjižnica, ističe "novu ulogu knjižnice usmjerenu na iskustva zajednice u kojoj ona djeluje, uključujući trendove u javnom angažmanu i pristupa mnogo širem nizu vještina, uzurpirajući čak i obrazovne procese, ali pri tome ne umanjujući važnost ljubavi prema knjigama u bilo kojem formatu. Uzimajući u obzir društveno poslanje knjižnica koje se mijenjalo prema potrebama vremena, proizlazi da osim brige o očuvanju kulturne baštine, knjižnice imaju važnu ulogu u društvenom razvoju i promicanju etičkih i moralnih vrijednosti. U okviru svojih mogućnosti, zainteresiranim korisnicima omogućen je pristup informacijskim resursima kao osnovi za stjecanje novih znanja, formiranju vlastitog mišljenja i osposobljavanje za aktivno sudjelovanje u društvu. Nije slučajno da je razvoj publike (korisnika) jedno od ključnih područja interesa u području kulture i središnja tema programa Europske unije za potporu projektima u području kulture."¹⁴⁷

Paralelno sa sve većim izazovima vezanim uz smještaj knjižnične građe, digitalizaciju, atraktivne i inovativne knjižnične programe, korisnik knjižnica se stavlja u poziciju odlučivanja i kreiranja vlastitog udjela u realizaciji tih programa, a tim više i u interaktivni odnos s knjižničarom. To je upravo zajednički „put“ posjedovanja vještina i sposobnosti kreiranja kvalitetnih programa same knjižnice. Stručna osposobljenost i vrhunska informacijska pismenost preduvjet su za uspješno korisničko okruženje. Upravo u tom svijetlu u Bitoljskoj biblioteci je u tijeku implementacija novog projekta otvorenog pristupa građanima preko koncepta „dnevnog boravka“, kao mjesta susreta i razmjene dobrih ideja.

Suvremeni trendovi u radu knjižnica

Knjižnica se u svom razvoju oslanjaju na razvoj kulturnih politika i otvorenost prema zajednici kroz dobro osmišljene, suvremene pristupe popularizaciji knjižničarskog rada, u skladu s visokim kriterijima koje postavljaju svjetska organizacija IFLA, brojne profesionalne udruge bibliotekara širom svijeta, UNESCO programi i pojedinačna uspješne bibliotečne priče.

Moderno koncipirana knjižnica nije samo jednostavan otisak sredine u kojoj djeluje. Prateći aktualne probleme i potrebe zajednice, predstavlja važan segment u društvu, logističku potporu obrazovnim i kulturnim zahtjevima ustanova. Kako bismo mogli odgovoriti tako složenoj misiji, potrebno je stalno preispitivati svoje usluge primajući povratne informacije od svojih korisnika. U biti se radi o odgovoru na dva pitanja: "Koliko je dobra knjižnica po kriterijumima svojih korisnika?" i "Koliko ispunjava očekivanja zajednice?" Jednostavno, kvaliteta se ne odnosi nužno na uspješnost i produktivnost knjižničnih procesa, trenutne rezultate i konačni rezultat, već i na prilagodljivosti knjižnice prije svega lokalnim sadržajima, no i njezinoj osjetljivost na potrebe okoline u kojoj djeluje. Međunarodna organizacija za standardizaciju osigurava standardni skup pokazatelja za uspješnost knjižnice putem standarda ISO 11620.¹⁴⁸

Proaktivne metode i agresivniji marketing u prezentaciji proizvoda postali su dio knjižnične stvarnosti. Stoga je od isključivog značenja koncept „izvan zidova knjižnice“ koji jasno ukazuje da knjižničari više ne čekaju da korisnici sami dođu, već poduzimaju niz aktivnosti u okruženju koje podržavaju programe lokalne sredine.

¹⁴⁷<https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/> stranici pristupljeno 25.9.2021 u 14.00.

¹⁴⁸ <https://www.iso.org/standard/56755.html> stranici pristupljeno 6.11.2022. u 13.00.

Otvara se prostor za zajedničko djelovanje, posebice za obrazovne, kulturne, socijalne, inkluzivne, ali i programe koji mijenjaju svakodnevni život građana.

Knjižnica bi trebala sustavno pokretati istraživanja vezana uz razvoj svojih kapaciteta i prepoznatljivosti u svojoj sredini. Kako bi održala svoje programe i aktivnosti aktualnima, mora pomno pratiti zahtjeve svojih korisnika, programe u drugim oblastima koja su po svojim ciljevima slična, no i najnovije trendove u poslovanju knjižnica.

Danas one evoluiraju kako bi išle u korak s vremenom koje se mijenja, istovremeno pružajući mjesto za učenje i izgradnju zajednice. Napredak u tehnologiji koji je nezaustavljiv, a ni globalna pandemija koja je još uvijek nepoznanica našeg vremena, nisu ugrozile njezin značaj u obrazovnom i kulturnom prostoru. Umjesto toga, takve promjene i izazovi samo su nadahnuli knjižnice da služe svojim zajednicama na nove načine. Najnoviji trendovi u knjižničnoj i informacijskoj znanosti uključuju napredak u upravljanju zbirkama, angažmanu korisnika, a rezultiraju novim prostornim rješenjima i programima. Značajna karakteristika novog vremena je njezina prepoznatljivost kao sigurnog mjesta boravka, mjesta gdje se dobro osjećamo.

Prijelaz na digitalne usluge i modele isporuke bibliotečne građe je promjenio njezin lik, ali stvara i obavezu kontinuirane promjene sadržaja. Dok knjižnice gledaju prema budućnosti pristup građi i uslugama je sve praktičniji za mnoge korisnike, a pomak prema digitalnoj cirkulaciji postaje dio stvarnosti mnogih knjižnica.

Današnja generacija 21. vijeka, poznata kao generacija Z, od nas očekuje prilagodbu prema parametrima karakterističnim za njihove potrebe. Rođeni oko 2000 g. pa nadalje kao "digitalni domoroci"¹⁴⁹ ona je i prva generacija koja nije iskusila život prije interneta. Upravo ta činjenica govori o promjenama koje su neminovne u radu knjižnica. Nadalje sama uzrasna dob, profil korisnika, njihovi fizički i psihički atributi doprinose iznalaženju novih puteva u knjižničarstvu. Bilo da se radi o prilagođenim i inovativnim rješenjima prostornih mogućnosti knjižnica, korišćenja boja i atraktivnog namještaja pa sve do ponude raznovrsnih sadržaja učenja, zabave, hobija, kreativnog stvaranja, pa zašto da ne i običnih susreta, moderni trendovi u knjižnicama prate razvoj svih ostalih djelatnosti čovjeka.

Knjižnice otvorenog pristupa i prijateljskih bibliotekara

Sociolog Ray Oldenburg uspješne društvene zajednice definiše preko koncepta "trećeg prostora"¹⁵⁰ koji se odnosi upravo na knjižnice, koje uz porodični dom i posao čine dio života svakog pojedinca. Skoro svi tipovi biblioteka ostaju skoro jedina mjesta susreta ljudi različitih interesa, dobi, socijalnog ili društvenog statusa.

Otvoreni pristup ne podrazumjeva samo pristup digitalnim sadržajima, on je mnogo više. Prije svega uključuje veliku angažiranost od strane knjižničara. Iako je navidum paradoksalno da bi knjižničari sa razvojem tehnologije mogli ostati bez posla, po svim pokazateljima uspješnosti današnjih knjižnica ključ je u samim zaposlenicima. Taj prisni, često lični odnos knjižničara i korisnika se kao najvažniji segment u radu suvremeno koncipiranih knjižnica pokazao kao faktor uspjeha.

¹⁴⁹ <https://www.outwardboundcroatia.com/blog/poucavanje-generacije-z/stranici> pristupljeno 5.09.2022. u 12.00.

¹⁵⁰ Lankes R.D., *Expect more*, USA, 2016, str. 18.

Svakako da je bibliotečni fond veoma važan, a pristup bazama podataka (open access) glavna alatka razvoja obrazovanja i nauke u cjelini. Upravo u tom dijelu važno je podizanje kompetencija za učenje i pomoć učenicima i studentima u njihovom školovanju.

Produžetak radnog i životnog vijeka rezultira i potrebom za aktivnošću u starijoj ljudskoj dobi, tako što su knjižnice mjesta koja to mogu ispuniti.

Zato trebamo očekivati više od knjižnica. One moraju odgovoriti na potrebe urbanog življenja. Promovirajući čitanje i obrazovanje pojedinca kao dostignuće civilizacije, svoju djelatnost trebaju usmjeriti na pronalaženje pravoga mjesta u životu svakog pojedinca. Pažljivo osmišljena bibliotečna građa koja odgovara lokalnoj sredini, prostor koji je motivirajući za sve uzraste, dajući mogućnost realizacije ideja koje su tehnički i financijski nedostupne većini građana je misija javnih knjižnica u sredini gdje djeluju. To je najbolje iskazao spomenuti autor Lankes:” Loše biblioteke samo grade zbirke. Dobre knjižnice grade usluge (a zbirka je samo jedna od puno). Sjajne knjižnice grade zajednice.”¹⁵¹

Koncept „dnevnog boravka“ u Bitoli

Knjižničari novog milenijuma su svjesni svoje uloge u razvoju društva i poboljšanju kvaliteta življenja, pristupa informacijama i kulturnom izazovu koji je pred njima. Oni znaju što zajednicu čini boljom, koja je njihova uloga u tom cilju, i da u budućnosti možemo očekivati da knjižnice oblikuju sebe i svoje usluge prema toj viziji bolje zajednice. Desetljećima smo razvijali svoje usluge i programe definirane korisničkim iskustvima. Danas znamo da naši članovi pomažu u oblikovanju same knjižnice.

Knjižnice se ponovno rađaju kao mjesta fizičkog okupljanja gdje građani mogu preuzeti vlasništvo nad svojim javnim prostorima. Knjižničari su to da osmisle raznoliku ponudu prostora za rad i boravak za sve uzraste.

Stanje knjižničarstva u Makedoniji pokazuje vrlo neujednačen i često vrlo spor napredak u sferi modernizacije poslovanja, uvođenja automatizacije knjižničnih procesa, korištenja baza podataka i slabe tehničko tehnološke opremljenosti, osobito u dijelu namijenjenom korisničkim potrebama. Knjižnice uglavnom raspolažu neadekvatnim prostorom, funkcionalno neupotrebljivim za realizaciju suvremenih knjižničnih tokova.

S tim u vezi, NUUB „Sv. Kliment Ohridski“, kao hibridna knjižnica koja obavlja poslove javne tipično gradske knjižnice i sveučilišne knjižnice, raspolaže s nedostatnim, zastarjelim i nefunkcionalnim prostorom koji korisnicima ne dozvoljava otvoreni pristap građi. Uspjeli smo tijekom proteklih godina otvoriti odjel za djecu i mladež, tako da se prirodno nametnulo pitanje otvaranja knjižnog fonda za odrasle. Odlučili smo se za koncept „dnevnog boravka“, uređenje prostora koji bi građanima omogućilo mjesto gdje bi se okupljali, istraživali, učili, provodili slobodno vrijeme i imali toliko potrebnu socijalnu interakciju u ovim pomalo čudnim vremenima nedostatka komunikacije i otuđenosti.

Jedan od najcitiranijih britanskih knjižničara, Brian Goodwin, vjeruje da je ljudski kontakt ono što će sačuvati knjižnice kao institucije budućnosti. „Moramo preispitati i afirmirati osnovnu vrijednost naše profesije želimo li se u vremenu

¹⁵¹ Lankes R.D., *Expect more*, USA, 2016, str. 31.

promjena nastaviti razvijati, zadržati fleksibilnost usluge koju pružamo pojedincu i društvu, što našu profesiju čini posebnom.¹⁵²

Zamišljen kao dnevni boravak grada prostor NU Univerzitetske Biblioteke „Sv. Kliment Ohridski“ u okviru prostornih, financijskih i kadrovskih mogućnosti planira programe koji bi animirali zajednicu. To su programi koje kreiraju i sami korisnici. Počevši od organizacije susreta i debatnih klubova različitog uzrasta pa sve do korišćenja prostora čitaonice, štampe, prigodnog materijala za kvalitetno korišćenje slobodnog vremena. S obzirom na nedostatak knjižničarskog kadra potrebno je pripremiti i volonterski program koji bi bio u funkciji realizacije predviđenih sadržaja u „dnevnom boravku“.

Govoreći od sadržajima animacije za malu djecu tu je mala biblioteka novih naslova, kutak namjenjen samo njima gdje se održavaju priče. Za stariju djecu, zona za mlade u opuštajućoj atmosferi „lazy bag“ fotelja i prigodne literature raznovrsnog sadržaja, kao i tehnološka podrška korišćenja interneta i odgovarajućih uvjeta za učenje i igru. Za odrasle pojam „dnevnog boravka“ uključuje uređen prostor s kutnom garniturom, diskretnom rasvjetom i mogućnošću druženja uz tople napitke, kao i igre za odrasle (šah, dama, križaljke, slagalice i hobi pribore). Za najstariju skupinu korisnika bit će organizirani tečajevi korištenja društvenih mreža i traženja korisnih internetskih sadržaja.

Planirano je da prostor omogući poduzetničke inkubatore i mjesta gdje bi nezaposlene osobe mogle pronaći potrebne informacije i podršku pri sastavljanju životopisa i dokumenata za zapošljavanje.

„Dnevni boravak“ knjižnice bi trebao biti nekomercijalni centar građanske i književne djelatnosti, oaza urbanog mira umjetnosti i obrta, mjesto susreta i pronalaženja dobre literature, no on je i mnogo više od toga.

Da bi u potpunosti odgovorio svojoj misiji potrebni su nositelji aktivnosti „dnevnog boravka“ a to su prije svega knjižničari. Oni su dužni uspostaviti učinkovite protokole i prirodnu simbiozu posjetitelja i knjižničara, stvarajući uvijek proaktivnu ulogu jednih prema drugima.

Društvo se oslanja na kreativne i inovativne pojedince iz svih područja ljudske spoznaje. U tom svjetlu djelatnici knjižnice su posrednici u pronalaženju traženih sadržaja koji zbog razvoja globalne mreže i mogućnosti posredovanja krajnjim korisnicima štedi vrijeme i daje sigurnost mjesta kome prirodno pripadaju.

Umjesto zaključka

Razumijevanje potreba korisnika knjižnice neovisno o njihovoj životnoj dobi ili profesionalnom angažmanu, znanstveno-istraživačkom radu ili korištenju slobodnog vremena definira pojam zajedničkog prostora po mjeri građana. To je svojevidni „hot spot“¹⁵³ knjižničnih aktivnosti, ujedno je i soba za animaciju (makerspace) i multifunkcionalni prostor za različite aktivnosti.

Knjižnice kombiniraju individualni pristup i povjerenja „trećeg mjesta“ s ulogom središta u zajednici – koristeći partnerstva s drugim institucijama za

¹⁵² Gorman, Michael, *Postojana knjižnica: tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*, HKD, 2006, str. 83.

¹⁵³ Žarište, važno mjesto

povezivanje ljudi sa njihovim potrebama. Mnogo je izazova u ostvarivanju te uloge. Potrebe zajednice i zahtjevi posjetitelja sve više definiraju knjižnične fondove; i iako mnoge knjižnice prekvalificiraju osoblje, teško je postići odgovarajuću kombinaciju vještina.¹⁵⁴

Zato je vrlo važno jasno uočiti smjer u razvoju suvremenih knjižnica kao hibridnih knjižnica novoga doba, koje realizacijom kreativnih i nadasve inovativnih programa postaju moćni partneri u zadovoljavanju potreba zajednice.

Današnje knjižnice mogu ponuditi široku paletu animacije stanovništvu, kako iz područja interesa korisnika, tako i iz obrazovnih, kulturnih i društveno angažiranih tema, a one su dio animacijskog prostora koncepta "living room of the community" ili „dnevni boravak“ grada. Inovativni projekti koje knjižnična i društvena javnost ističe kao primjere dobre prakse moraju biti dostupni i dio dobro osmišljenih knjižničnih programa, posebice javnih knjižnica.

Građanski koncept knjižnice doživljavamo kao važan element društvene zajednice, mjesto susreta, mjesto učenja, igre, opuštanja, prostor u koji se građani svakodnevno rado vraćaju, osjećaju ga svojim, bliskim, to je u stvari mjesto koje im pripada. Taj novi koncept fokus svog djelovanja prebacuje s knjige na korisnika.

Promjena "čipa" dugotrajan je proces, no višegodišnje iskustvo pokazuje prednosti organiziranja knjižnica kao multifunkcionalnih središta s većim sudjelovanjem korisnika u kreiranju nabavne politike i aktivnosti, što rezultira povećanjem ugleda knjižnica kako u obrazovnom, tako i u rekreativnom smislu.

Knjižnice imaju veliki potencijal. Svaka lokalna zajednica jedinstvena je na svoj način. Dobro organizirane knjižnice ne boje se pokazati da same uče; ne boje se učiti od drugih. Svojim djelovanjem podupiru napredne demokratske ideje, mijenjaju stereotipe i unapređuju društvo znanja.

Kako bi ispunila svoju misiju, knjižnice novog milenijuma u središte stavljaju korisnika. Taj međusobni odnos i vidljivost korisnika u zajednici knjižnica ostvaruje ne samo popisom svojih aktivnosti, usluga, zbirki, statistikama i strateškim planovima, već dijalogom i podrškom u međusobnoj komunikaciji s čitateljima.

Nacionalna ustanova univerzitetska biblioteka „Sv. Kliment Ohridski" u svojoj primarnoj zadaći da bude prepoznatljivi i nezaobilazan dio sredine, svoje programe gradi na stvarnim potrebama svojih korisnika. Projekt knjižnice kriranja „dnevnog boravka“ će pružiti novi prostor svojim građanima, mjesto koje će biti mjesto susreta, novih iskustava, i dobre knjige, i zato je osnovna zadaća knjižničara da svojim kreativnim i inovativnim pristupom taj prostor učine omiljenim, radoposjećenim mjestom u gradu.

Abstract: *Most research in the field of contemporary librarianship indicates library users as generally wide range age and social groups, with different occupations and interests, talking about using libraries as a place of information and entertainment. While for some, libraries provide safe and quiet places, educational space and motivation for learning, for the youngest it is a place of play, fun and first love for the written word. We identify the library*

¹⁵⁴ <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2017/03/30/how-public-libraries-help-build-healthy-communities/>23.08.2022.u 13.00.

with books, but it is much more. People feel protected in libraries, knowing that they are at institution where they can feel like home.

National Institution University Library "St. Kliment Ohridski is a hybrid library in Bitola and that is why its programs relate to different user profiles. The concept of "living room" arose naturally due to limited space and lack of open communication with users. The article is referring to contemporary trends in the work of libraries and adaptation of spatial solutions that meet the needs of the community for those whom the space is intended. This includes working with people with disabilities and marginalized groups. Arranging space and designing innovative and creative programs in the "living room" of the city of Bitola is only the first step defining the library as the "heart" of the local environment, the central place of activity for many people who have the opportunity to create library programs. It is a space where public culture is built and lived, and therefore encourages a feeling of attachment to the library and to one's "personal" librarian.

The increasing development of technology and the use of social networks has inevitably affected the social interaction of people of all age groups, so it is also the third living space after family and professional occupation, where we are socialized and gathered, it is the place where we naturally belong.

Keywords: *contemporary librarianship, hybrid library, living room of the city.*

Literatura:

1. Gorman M.; *Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*, HKD, Zagreb, 2006.
2. <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2017/03/30/how-public-libraries-help-build-healthy-communities>.
3. <https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>.
4. Lankes R.D.: *Expect more*, USA, 2016.
5. <https://www.iso.org/standard/56755.html>.
6. <https://www.outwardboundcroatia.com/blog/poucavanje-generacije-z/>.

Biografija

Rođena 1961. u Zagrebu, Republika Hrvatska. Školovala se i živjela u Herceg Novom, a završava studij pedagogije na Filozofskom fakultetu u Skoplju. Kraće vrijeme radila je u struci, a od 1994. godine do danas zaposlena je u NUUB „Sv. Kliment Ohridski“ Bitola, gdje dobija licencu za rad u knjižničarstvu, obavljajući dužnost knjižničara u nekoliko odjela, kao i funkciju knjižničara u dva navrata.

Magistrirala je na Odsjeku za obrazovni menadžment Sveučilišta „Sv. Kliment Ohridski“ u Bitoli s temom: „Sveučilišne knjižnice u procesu implementacije Bolonjskog procesa“. Vodila je značajne programe u knjižnici i brojne projekte u zemlji i inozemstvu. Od značajnijih učestvovala je u radu Prvog i drugog foruma knjižnične unije Kina-CEEC i zemalja srednje i istočne Europe (Hangzhou i Skopje).

U području menadžmenta knjižničnog poslovanja organizator je više radionica i seminara za unapređenje kvalitete knjižničnog rada i član stručnih tijela Ministarstva kulture. Dio je tima koji je implementirao program za automatizaciju knjižničnih podataka COBISS i sudionik u uspostavi VBM centra (Virtualne knjižnice u Republici Makedoniji) i izradi kataloga u matičnoj knjižnici. Učesnik je konferencija u zemlji i inozemstvu sa poster prezentacijama, stručnim radovima, kao predavač i moderator. Nositelj je projekta razvoja hortikulturnih knjižnica za Makedoniju.

Ivana PEŠIĆ
pesic.jagodina@gmail.com

Suzana TANASIJEVIĆ
suzanatanasijevic@gmail.com

dr Marko BOJIĆ
marko.bojic2705@gmail.com
Narodna biblioteka „Radislav Nikčević“ Jagodina

NOVA PERSPEKTIVA JAVNE BIBLIOTEKE U SAVREMENOM BIBLIOTEKARSTVU – KREIRAJTE SVOJ DIGITALNI SVET

Sažetak: *Biblioteka je mesto gde se znanje prikuplja, čuva, stiče, deli i zato je bitan faktor u procesu doživotnog učenja svakog pojedinca. Biblioteke su najznačajnija podrška institucijama formalnog obrazovanja a u savremenom društvu predstavljaju najvažnije ustanove za očuvanje kulturne baštine, promociju kulture čitanja, slobodnog pristupa znanju i informacijama. Visoki zahtevi koje pred nas stavljaju korisnici, motivišu bibliotekare da budu otvoreni za neprekidno usvajanje novih znanja i veština. Tako biblioteka postaje celoživotna učionica a edukacija bibliotekara biva sve važnija, kao i permanentno stručno usavršavanje.*

U radu će biti predstavljen seminar za bibliotekare sa aspekta dopune formalnog obrazovanja gde je akcenat stavljen na usvajanje inovativnih znanja i veština kreativnog mišljenja koja doprinose razvoju bibliotečko – informacione delatnosti i omogućavaju da se biblioteke izbore sa novim izazovima digitalnog doba. Kreirajte svoj digitalni svet predstavlja novu edukativnu opremu: micro:bit, uradi sam setove, 3D štampač, digitalne alate poput open source softvera i moodle platforme za učenje na daljinu. Svi ovi programi veoma su korisni za unapređenje rada bibliotekara a većina ih je dostupna na internetu potpuno besplatno. Realizacijom ovih programa Biblioteka direktno participira u realizaciji cilja 4 SDGs (UN Agende 2030) – Obezbediti inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost celoživotnog učenja za sve.

Cilj je motivacija bibliotekara da izađu „izvan kutije“, da se kreativno izražavaju i svojim korisnicima pruže usluge u digitalnom okruženju. Edukacijom budućih edukatora širimo znanja koja bi bibliotekari kasnije u svojim bibliotekama primenjivali, organizovali radionice i tako postali prepoznatljivi faktori promena u svojoj lokalnoj zajednici.

Ključne reči: *Digitalno-inkluzivni programi, edukativna oprema i alati, edukacija edukatora.*

Uvod

Biblioteke su u savremenoj civilizaciji prepoznate kao najvažnije ustanove za popularizaciju čitanja, univerzalnu dostupnost knjiga, informacija i ostale građe potrebne za formalno i neformalno obrazovanje. Biblioteke imaju ogroman potencijal da osvajaju nove prostore u oblasti edukacije, budu partneri obrazovnom sistemu jer se brže i lakše prilagođavaju promenama, jer nisu opterećene strogim kurikulumima. Da bi odgovorile na visoke zahteve korisnika 21. veka i bile spremne da ispune IT obrazovne potrebe stanovništva, biblioteke i bibliotekari i sami moraju biti otvoreni za neprekidno usavršavanje i učenje novih veština. Sa takvim početnim „kapitalom“, sa bibliotekarima spremnim da budu „out of the box“ odnosno da napuste svoju zonu komfora, biblioteke postaju najfleksibilnije obrazovne ustanove u usvajanju novih

znanja i veština. Digitalna era nameće imperativ transformacije tradicionalnog-pasivnog bibliotekara (koji samo pozajmljuje knjige korisniku na čitanje) u bibliotekara digitalnog edukatora, spremnog da se potpuno uklopi u digitalno integrisani svet i ide u korak sa svetskim trendovima u bibliotekarstvu. Takva transformacija je neminovna i neophodna inače će biblioteke nestati sa kulturne društvene mape kao oblik koji je zastareo i prevaziđen.

Digitalna pismenost – pismenost 21. veka

Digitalna pismenost je sposobnost korišćenja informacionih i komunikacionih tehnologija u pronalaženju, vrednovanju, kreiranju i prenosu informacija. Oslanjajući se na saznavne i tehničke veštine, digitalna pismenost je neophodna svakom savremenom čoveku za učenje, rad, uspeh i napredovanje u digitalnom društvu. Da bi bibliotekar postao informisan i stručan korisnik digitalnih tehnologija, mora imati pristup takvim tehnologijama. Sledeći korak je da stekne veštine za ovladavanje ovim tehnologijama u kontekstu realnog sveta. Postoji više načina kako javne biblioteke mogu da promovišu digitalnu pismenost u svojim zajednicama. Neki od njih su sledeći:

1. Slobodan pristup računarima, tablet uređajima ili drugim hardverskim tehnologijama i internetu;
2. Obezbeđivanje neformalne edukacije korisnicima kroz IT radionice;
3. Obezbeđivanje prostora za sastanke tehničkih stručnjaka i korisnika;
4. Obezbeđivanje formalnih programa za učenje novih tehnologija;
5. Pružanje obuke u seoskim zajednicama (bibliotekama) ;
6. Organizovanje događaja koji promovišu digitalnu kreativnost.

Kako tehnologija postaje sveprisutni aspekt modernog rada i zabave, postoji sve veće interesovanje među decom, tinejdžerima, poslovnim ljudima i tehnološki znatiželjnim ljudima za učenjem kompjuterskog jezika. Stoga, sve veći broj javnih biblioteka počinje u svoje redovne usluge da uvodi obuke i kurseve za kompjutersko programiranje, s posebnim osvrtom na edukaciju dece i mladih. Metodika nastave je interaktivna i zabavna i programiranjem se kroz igru stimulišu mašta, kreativnost, individualnost i timski duh a kroz stvaranje vizuelnih, interaktivnih i multimedijalnih sadržaja kod dece se razvijaju kritičko mišljenje i logičke sposobnosti. Tako decu podstičemo da kompjutere i internet koriste za sticanje novih znanja i veština koje će im u budućnosti koristiti za lični i profesionalni razvoj, a ne samo za zabavu. Bibliotekar 21. veka treba da usmeri decu da budu aktivni i odgovorni korisnici novih tehnologija.

Počeci programiranja u Narodnoj biblioteci „Radislav Nikčević“ vezuju se za zimski raspust 2016. godine kada je organizovana prva besplatna školica programiranja za učenike od 4. do 8. razreda. Uz pomoć platforme CODE (<https://code.org/>) deca su učila osnove logike programiranja kroz vizuelne komponente i približen im je algoritamski način razmišljanja. Cilj nam je bio da deca nauče programiranje na lak i zabavan način kroz igru. Takođe i da se deca motivišu da nastave da se samostalno bave programiranjem i nakon završetka radionica u Biblioteci. Veliko interesovanje dece motivisalo je Biblioteku da 2017. godine nastavi sa organizovanjem radionica programiranja. Tokom zimskog raspusta u Biblioteci se okupio veliki broj učenika željnih znanja iz oblasti savremenih tehnologija. Ovog puta učenici uzrasta od 10. do 15. godine učili su da prave sajtove.

Narodna biblioteka u Jagodini nastavlja da prati potrebe svojih korisnika rođenih u digitalnoj eri učešćem u regionalnom projektu *Digitalni građanin*, pokrenutom od strane Instituta za razvoj i inovativnost mladih (IRIM) iz Zagreba i

Fonda B92 (Bitka za znanje) koordinatora za Srbiju. Projekat je finansijski podržan od strane kompanije Google sa ciljem da transformiše javne biblioteke u regionu u digitalne, inovativne i obrazovne centre koji doprinose razvoju digitalno naprednog društva. Jagodinska biblioteka je jedna od dvadeset nagrađenih biblioteka iz Srbije koja je postala deo regionalne mreže projekta *Digitalni građanin* i koja je svojim korisnicima ponudila micro:bit računare, BOSON setove, a jedna od pet srpskih biblioteka koja ima 3D štampač dostupan za korisnike Biblioteke. U okviru radionica, uz pomoć bibliotekara, donirane opreme i softvera otvorenog koda, deca su učila da pišu kompjuterske kodove za pokrete robota, rešavaju problemske zadatke vizuelnim komponentama, kreiraju web aplikacije. Cilj projekta je osnaživanje lokalnih zajednica u pripremi stanovništva za sve izazovnije tržišta rada koje zahteva nova znanja i digitalne kompetencije a javne biblioteke su prepoznate kao spona u prevladavanju otklona prema savremenim tehnologijama.

Sprovođenjem aktivnosti u realizaciji projekta *Digitalni građanin* Biblioteka direktno participira u ostvarenju Globalnih ciljeva održivog razvoja (UN Agenda 2030) i to u ovom konkretnom slučaju „Cilj 4 - Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti celoživotnog učenja“¹⁵⁵, sa akcentom na „podcilj 4.4 - Do kraja 2030. znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne, za zaposlenje, pristojne poslove i preduzetništvo.“¹⁵⁶ Povećanje broja mladih i odraslih sa relevantnim veštinama od izuzetne je važnosti za Srbiju zbog neusklađenosti kvalifikacija radne snage sa potrebama tržišta rada. „U toku je uvođenje koncepta Nacionalnog modela dualnog i preduzetničkog obrazovanja kojima bi učenici srednjih škola imali intenzivnu praktičnu pripremu u preduzećima u kojima bi se kasnije i zaposlili. U okviru pilot programa dualnog obrazovanja već je uključeno 1000 učenika i 62 kompanije od kojih određeni broj čine i mala i srednja preduzeća na lokalnom nivou. S tim u vezi, biblioteke su i do sada bile mesta za sve koji su posvećeni celoživotnom učenju ali sada i sa jasnom nacionalnom strategijom za ostvarenje zadatog cilja.“¹⁵⁷

Digitalno građanstvo uči mlade kako da se angažuju i učestvuju u odgovornim načinima korišćenja tehnologije, kako bi se zaštitili od opasnosti na internetu i poštovali ljudska prava jedni drugih. Prema Savetu Evrope, digitalno građanstvo se može definisati kao „Kompetentno i pozitivno bavljenje digitalnim tehnologijama (kreiranje, rad, deljenje, druženje, istraživanje, igranje, komunikacija i učenje); aktivno i odgovorno učešće (vrednosti, veštine, stavovi, znanje) u zajednicama (lokalnim, nacionalnim, globalnim) na svim nivoima (političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom i interkulturalnom); biti uključeni u dvostruki proces doživotnog učenja (u formalnom i neformalnom okruženju) i kontinuirano braniti ljudsko dostojanstvo.“¹⁵⁸ „Digitalni građani se mogu opisati kao pojedinci koji mogu da koriste digitalne alate za kreiranje, konzumiranje, komunikaciju i pozitivno i odgovorno angažovanje sa drugima.“¹⁵⁹

¹⁵⁵ <http://www.unicef.rs/files/pdf/cilj-4.pdf>

¹⁵⁶ <http://www.unicef.rs/files/pdf/cilj-4.pdf>

¹⁵⁷ Pešić, I. „Biblioteka kao centar neformalnog obrazovanja za generaciju novog doba – Digitalni urođenici“ u: Montenegro – Libraries, Archives and Museums – LAM 2019, Zbornik radova sa Druge međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa održane na Cetinju 16-17.05.2019. godine, NBCG, Cetinje 2019, str. 183.

¹⁵⁸ <https://usidhr.org/what-is-digital-citizenship-and-why-is-it-important/>

¹⁵⁹ <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/digital-citizenship>

Kreirajte svoj digitalni svet

Osnovna ideja projekta Digitalni građanin koji realizuje Biblioteka u Jagodini je stvaranje nove subkulture korisnika biblioteke – IT stručnjaka, obučenih za programiranje. Ciljnu grupu čine deca u osnovnim i srednjim školama. Sprovodeći projekat u jagodinskim osnovnim i srednjim školama stekli smo saznanje da su deca veoma zainteresovana za programiranje ali i da im u školama nije dostupna savremena edukativna oprema poput one koju je Biblioteka dobila za realizaciju projekta Digitalni građanin. U kooperaciji sa jagodinskim školama, Biblioteka je pružila podršku sistemu formalnog obrazovanja realizujući radionice u okviru časova informatike i računarstva uz pomoć donirane elektronske opreme. Sa ovako modernom opremom deca jagodinskih škola prvi put su se upoznala preko Biblioteke. Nešto kasnije i škole u Srbiji su dobile sličnu opremu, tako da je tim koji u Biblioteci realizuje projekat došao na ideju da akredituje seminar za edukaciju bibliotekara na temu „Kreirajte svoj digitalni svet“. Akreditacijom seminara za stalno stručno usavršavanje bibliotekara za 2020. i 2021. godinu, materijalizovali smo stečeno teoretsko iskustvo na stručnim edukacijama i praktično iskustvo kroz rad na projektu. Cilj je bio edukacija bibliotekara – budućih edukatora za kreiranje i osmišljavanje programa na temu učenja dece programiranju. Kroz seminar, podeljen na tri tematske celine, upoznali smo polaznike o važnim segmentima digitalne pismenosti i učenja na daljinu.

Prvi deo bio je posvećen industrijskoj revoluciji 4.0, informacionoj i digitalnoj pismenosti sa posebnim osvrtom na Lionsku deklaraciju i Ciljeve održivog razvoja. Bibliotekare smo upoznali i sa svim digitalno – inkluzivnim projektima naše biblioteke koji nas pored završene edukacije, kvalifikuju da kompetentno govorimo o ovoj oblasti. Poseban deo posvećen je projektu Digitalni građanin, kojim je digitalna kompetencija Narodne biblioteke nastavljena uhodanim stazama. STEM¹⁶⁰ revolucija, Word press, slobodan ili otvoren softver (Open source software) i trendovi u bibliotekarstvu su segmenti drugog dela izlaganja, koje osim teorijskog sadrži i praktičan rad. Naše kolegice i kolege učili smo osnovama programiranja, algoritamskom načinu razmišljanja, upoznavali ih sa sajtovima i platformama za učenje na daljinu i pružali pomoć prilikom otvaranja naloga na platformi Tinkercad www.tinkercad.com koja je potrebna za 3D modelovanje i moodle platformi posebno kreiranoj za potrebe ovog seminara. Treći deo je u potpunosti posvećen praktičnom radu. Prvo su se polaznici upoznavali sa izgledom opreme, njenim sastavnim delovima, čemu služe i šta se može njima raditi. Zatim, svaki polaznik uz asistenciju mentora učio je osnove programiranja uz pomoć Micro:bit računara, pomeranjem ikonica i blokova i njihovim ređanjem kao Lego kocke. Polaznici su pod rukovodstvom voditelja radionice uz praćenje uputstava, izrađivali prve programe koji su se prikazivali na mikrobitu u vidu slika, animacija, teksta, brojeva. Kasnije se pristupalo složenijem radu sa uključivanjem ekstenzionih komponenti iz „uradi sam“ kompleta. U završnici na kraju seminara, polaznici su u realnom vremenu mogli da se upoznaju sa radom na 3D štampaču, 3D modelovanjem prvo kroz platformu Tinkercad, gde se vrši digitalno dizajniranje predmeta koji se želi odštampati. Tako dizajniran objekat se mora konvertovati u .obj format koji je pripremljen za štampanje u realnom prostoru. Za štampanje predmeta koristi se biorazgradiva plastika a štampani oblik je opipljiv i ima sve 3 dimenzije. Tokom

¹⁶⁰ STEM je akronim koji se odnosi na nekoliko akademskih disciplina: Science (nauka), Technology (tehnologija), Engineering (inženjerstvo) i Mathematics (matematika).

trajanja trećeg bloka radionice, neophodno je bilo ulogovanje na moodle platformu *Digitalni svet* koja služi kao potpora za sve zadatke koji se izrađuju na seminaru. Platforma je tako i kreirana da prati izlaganje predavača i sve što se na seminaru govori i praktično radi, nalazi se na platformi. Cilj je da polaznici nakon završenog seminara mogu samostalno da pristupaju i utvrđuju znanje, da nešto što su slabije savladali ponovo prođu i da mogu u svakom trenutku da imaju podršku.

Edukacija edukatora

Primarna ideja bila je da edukujemo buduće edukatore koji bi u svojim bibliotekama organizovali slične radionice, sledeći naš primer. Takođe, radionice je moguće organizovati i u školama, svako u svojoj lokalnoj zajednici. Većina biblioteka u Srbiji ima dobru saradnju sa školama, pa su sva stečena znanja na seminaru primenjiva u praksi. Primena ovako stečenih znanja nije nužno vezana za fizičko posedovanje opreme. Moguće je organizovati radionice upotrebom posebno kreirane platforme www.makecode.microbit.org i moodle platforme www.digitalnisvet.obrazovniportal.rs koje je za potrebe organizovanja seminara kreirao naš kolega Ivica Lazarević. Pristup moodle platformi omogućen je samo polaznicima seminara. Stalno stručno usavršavanje bibliotekara sa aspekta dopune formalnom obrazovanju prednost daje inovativnim znanjima koja doprinose razvoju bibliotečke struke i omogućavaju da se biblioteke uklope u nove izazove i omoguće razvoj delatnosti svako u svojoj sredini.

Polaznici su nakon završetka programa ovladali tehnikom programiranja na Micro:bitu, naučili kako da na kreativan način rešavaju probleme, na koji način se programira i izrađuje predmet na 3D štampaču, šta sve može da se izrađuje 3D štampačem i koje oblasti života i rada već imaju u primeni ovu modernu tehnologiju.

Seminar je održan u bibliotekama u Čačku, Zaječaru, Despotovcu, Svilajncu, Čupriji, Jagodini i u Biblioteci grada Beograda. Ukupno je 81 bibliotekar obučen za rad sa ovom opremom a statistički podaci nam pokazuju da je 77% polaznika ocenilo seminar najvišom ocenom.

Zaključak

Ovim radom nameravali smo da ukažemo na činjenicu da je neophodno da bibliotekari izađu iz svojih tradicionalnih okvira, da ovladaju novim veštinama, prilagode se zahtevima korisnika i osmisle usluge namenjene njima. Biblioteke treba da budu centri za razvoj i usavršavanje digitalnih veština kako bi pratili razvoj celokupnog društva koje teži digitalnom. Bibliotekari treba da nauče da koriste nove digitalne alate, platforme za učenje na daljinu kako bi se pripremili za sve zahtevnije korisnike. Jedino stvaranjem interaktivnog odnosa između tehnologije i bibliotekara postajemo ne samo zagovornici već i učesnici kreiranja društva znanja i informacija.

A NEW PERSPECTIVE OF THE PUBLIC LIBRARY IN MODERN LIBRARIANSHIP - CREATE YOUR DIGITAL WORLD

Summary: *The library is a place where knowledge is collected, stored, acquired, shared, and that is why it is an important factor in the lifelong learning process of every individual. Libraries are the most important support for institutions of formal education, and in modern society they represent the most important institutions for the preservation of cultural*

heritage, promotion of reading culture, free access to knowledge and information. High demands placed before us by users motivate librarians to be open to continuous acquisition of new knowledge and skills. Thus, the library becomes a lifelong classroom, and the education of librarians becomes more and more important, as well as permanent professional development.

The paper will present a seminar for librarians from the aspect of supplementing formal education, where the emphasis is placed on the acquisition of innovative knowledge and creative thinking skills that contribute to the development of library and information activities and enable libraries to cope with the new challenges of the digital age. Create your digital world presents new educational equipment: micro:bit, DIY kits, 3D printer, digital tools like open source software and moodle distance learning platform. All these programs are very useful for improving the work of librarians, and most of them are available on the Internet completely free of charge. By implementing these programs, the Library directly participates in the realization of goal 4 of the SDGs (UN Agenda 2030) - Provide inclusive and fair quality education and promote the possibility of lifelong learning for everyone.

The aim is to motivate librarians to go "outside the box", to express themselves creatively and provide services to their users in a digital environment. By educating future educators, we spread knowledge that librarians would later apply in their libraries, organize workshops and thus become recognizable factors of change in their local community.

Keywords: *Digital-inclusive programs, educational equipment and tools, education of educators.*

Literatura:

1. Pešić, Ivana. „Biblioteka kao centar neformalnog obrazovanja za generaciju novog doba – Digitalni urođenici“ u: *Montenegro – Libraries, Archives and Museums – LAM 2019: Zbornik radova sa Druge međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa održane na Cetinju 16-17.05.2019. godine*, urednica Dragana Marković, Cetinje: NBCG, 177-184.
2. Savet Evrope, www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/digital-citizenship (pristupljeno 12.12.2022. u 15:40)
3. www.unicef.rs/files/pdf/cilj-4.pdf (preuzeto 04.09.2019. u 14:00)
4. www.usidhr.org/what-is-digital-citizenship-and-why-is-it-important (pristupljeno 04.12.2022. u 10:25)

Biografije

Ivana Pešić je diplomirala na Poljoprivrednom fakultetu u Zemunu. U Narodnoj biblioteci „Radislav Nikčević“ u Jagodini radi od 2010. godine, prvo u Internet centru sa fondom strane knjige, Matičnom odeljenju i danas u Odeljenju za nabavku i projektno finansiranje. Više stručno zvanje stekla je 2019. godine. Predstavljala je rad Biblioteke na brojnim stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Koautor je tri seminara za bibliotekare o informacionoj, medijskoj pismenosti, trendovima u bibliotekarstvu, programiranju kao i seminara za informatičku obuku poljoprivrednika. Član je Bibliotekarskog društva Srbije od 2015. godine.

Suzana Tanasijević diplomirala je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu Univerziteta u Beogradu, 1983-1988. Zaposlena u Narodnoj biblioteci “Radislav Nikčević” u Jagodini od 2000. na Odeljenju za odrasle korisnike, a od 2006. u Matičnom odeljenju. Stručni ispit za bibliotekare položila je 2003. godine. Viša stručna bibliotečka zvanja stekla je: 2017. viši diplomirani bibliotekar i 2022. diplomirani bibliotekar savetnik. Predstavljala je stručne bibliotečke radove na brojnim stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Autor je značajnog broja uspešno realizovanih razvojnih bibliotečkih projekata.

Dr Marko Bojić osnovne akademske studije završio je 2011. na Fakultetu za preduzetnički biznis, Univerzitet „Union - Nikola Tesla“, master akademske studije 2013. na Univerzitetu u Novom Sadu, a doktorske akademske studije na Fakultetu za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije u Beogradu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu 2018. Tokom 2012. godine radio je kao saradnik u nastavi, a 2013. kao asistent na Visokoj poslovnoj školi strukovnih studija “Čačak” iz Beograda, za uže naučne oblasti ekonomija, marketing i menadžment. U 2018. godini imenovan je za direktora Narodne biblioteke “Radislav Nikčević” u Jagodini.

Аница ГЛИГОРОВА МИЛЕВА, библиотекарка-савјетница
ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ – Струмица
Република Северна Македонија, a.mileva@yahoo.com

„БИБЛИОТЕКИТЕ И ОБРАЗОВАНИЕТО“

Апстракт: Библиотекарството е современа, тековна, динамична и интересна професија, чии почетоци датираат уште од антиката. Библиотекарството под дејство на технологијата денес се менува и тоа главно се должи на фактот дека сè повеќе информации се достапни во дигитална форма. Денес од библиотекарите се очекува да поседуваат покрај традиционалното знаење и дополнителни вештини, потребни за работа во светот на дигиталните информации, односно библиотекарите ја прифатија максимата за доживотно учење. Тимската работа на библиотекарите и професорите овозможува поврзување на предметите, поврзаност и интеграција на наставните содржини во планирањето и спроведувањето на работниот план. Денес, библиотекарите не се занимаваат само со речници, туку и со електронски публикации. Функцијата на библиотеката за поддршка на учењето може да се состои во обезбедување на информативни услуги и во поддршка на информативната писменост. На овој начин, библиотекарот презема важна едукативна задача, а со тоа и одговорност за квалитетот на образовниот процес. Тој ја дели својата одговорност со наставниците и учениците. Затоа, библиотекарите не само што треба да бидат компетентни за пребарување и складирање информации, туку треба да бидат и компјутерски описменети и квалификувани во користењето апликации кои ги нудат модерните технологии.

Клучни зборови: библиотека, образование, професионална обука, информациска писменост, доживотно учење, андрагогија.

Зачетоците на библиотекарството се сврзани со настанувањето на писмото. Книгата е најмоќното орудије за ширење на знаењето која му пркоси на времето. Негувајќи ја писменоста, го негуваме своето културното наследство и ја обезбедуваме сопствената иднина и иднината на нашите деца. Наједноставниот начин да се осигураме дека ќе воспитаеме и одгледаеме писмени деца е да ги научиме да читаат и да им покажеме дека читањето е пријатна активност. Книгите секогаш ќе останат во мода, а добрата книга има непроценлива вредност и бесконечен век на траење. Сета мудрост што е содржана во книгите служи како сведоштво за едно време, наследство оставено на следните генерации. Библиотеката низ вековите била еден од темелите на секое цивилизирано општество - место каде што на организиран начин можело да се дојде до вредни знаења и информации.

Меѓутоа, во дигиталната ера светот забрзано се менува под влијание на сè поголемата достапност на информациите во електронска форма, а со тоа се менуваат и библиотеките кои седиштето на своето внимание од збогатување на фондовите го насочуваат кон обезбедување на отворен пристап до информациите. Дигитализацијата им помага на библиотеките да ја зголемат видливоста на своите фондови и услуги во општеството, што е воедно и една од нејзините задачи. Библиотечниот и виртуелниот простор не се натпреваруваат тие се една целина, неразделна спона што се поврзува со еден заеднички именител - книгата. Мисијата на библиотеката е да го поврзе минатото со

сегашноста и да помогне во обликувањето на иднината со зачувување на записите за човековата култура, без оглед на формата на информациите. Факт е дека библиотеките постепено ја менуваат својата форма: од тврдини на знаење полека прераснуваат во информативни океани.

Традиционалните начини за користење на услуги во библиотеките минуваат низ големи и забрзани промени за да бидат подготвени за доаѓањето на новите генерации корисници со сите нивни барања. Кога зборуваме за технологија, неизбежно е да се зборува за иднината на библиотеките како креативни простори за учење, дизајнирани да создаваат знаење во дигиталното време. Денешните библиотеки продолжуваат да функционираат како храмови на знаењето, но во 21 век средствата за пренесување на знаењето и информациите се префрлија да бидат електронски. Луѓето никогаш не престанале да бараат знаење. Со напредокот на технологијата, фокусот на интерес за библиотеките расте. Занимливо е мислењето на граѓаните за улогата и значењето на книгата во „дигиталното“ време. Поголемиот дел од повозрасните корисници мислат дека е-книгата не може да биде достојна замена за оригиналната „хартиена“ книга, дека ерата на дигитализација не ги опфаќа сите генерации, социјални категории и етникуми, па затоа книжната граѓа складирана на библиотечните полици уште долго, ќе биде предмет на интерес и начин на комуникација. Од друга страна, помладите корисници изјавуваат дека ги користат услугите на online библиотеките, каде што можат да симнуваат книги за учење од интернет. Функцијата на библиотеката за поддршка на учењето може да се состои во обезбедување информациски услуги и во поддршка на информатичката писменост. Информатичката писменост е способност за користење на компјутерот и неговите програми, додека информациската писменост претставува согледување на потребите за информации и поседување знаење како да се дојде до нив, нивно вреднување и нивно искористување.

Информациската писменост вклучува разбирање и употреба на информации не само од класичните извори туку и оние со посредство на современата технологија. На овој начин, библиотеката презема важна едукативна задача, а со тоа и одговорност за квалитетот на образовниот процес. Таа ја дели својата одговорност со професорите и учениците. Тимската работа на библиотекарите и професорите е неизбежна затоа што тие се главни носители и двигатели на сите современи текови и тенденции во образованието преку поврзување на предметите, планирањето и спроведувањето на индивидуално учење и доживотно учење. Библиотеките се меморија на човештвото и без нив секоја генерација ќе мора да започне со стекнување на знаењата одново, а модерната информатичка технологија овозможува интерактивност на знаењето на нов, побрз и покомплексен начин. Библиотекарството неопходно се менува денес и тоа главно се должи на фактот дека сè повеќе информации се достапни во дигитална форма. Денес од библиотекарите се очекува да поседуваат покрај традиционалното знаење и дополнителни вештини потребни за работа во светот на дигиталните информации. Директната работа со учениците, освен стручно-библиотекарски компетенции, бара истовремено познавање и на педагошките и комуникациските вештини.

Стручно-информациското работење на библиотекарот бара концентрација, професионална обука и континуиран професионален развој, а културно-јавната активност на библиотеката ги отвора вратите за двонасочна

комуникација и овозможува организирање културни и други манифестации кои од библиотекарите бараат и менаџерски способности. Сите овие активности се да се развие и да се зајакне свеста кај учениците и корисниците дека библиотеката е извор на знаење, учење и простор во кој можат да ги покажат и пласираат сопствените знаења и вештини преку игри поврзани со книгата и читањето, истражувачки проекти, литературни средби со писатели, уметници или да презентираат свои дела. Задачата на современиот образовен процес е да ги оспособи учениците за самостојна работа, самообразование и подготовка за перманентно учење во текот на животот.

Преку различните облици на работа со учениците, библиотеката им овозможува проширување на знаењето, постепено ги оспособува за самостојно учење и самостојно пронаоѓање извори на информации, ги поттикнува на творечко и критичко мислење при пронаоѓање, селектирање, вреднување и примена на информациите, критички да пристапат на содржините пронајдени на интернет, бидејќи многу од тие информации можат да се стават под знак прашалник. Многу од нив се непотполни и неvistинити и можат штетно да влијаат во обликувањето на ставовите и однесувањето на децата и младите кои преку интернетот можат да бидат изложени и на непримерни содржини. Библиотекарите можат да им помогнат на учениците да развијат критичко мислење, способност за анализа и заклучување како клучни способности за доживотно учење. Со промените во образованието, се менува и функцијата на библиотеките. Свесни сме за фактот дека треба иновативност или редизајн на нашите услуги, но исто така и менување на пристапот и едукација на вработените во институциите.

Библиотеките треба да размислуваат за вметнување на нови услуги како доживотното учење преку поддршка на концептот за неформално образование за возрасни. Учеството на возрасните во процесите на доживотно учење во Република Северна Македонија изнесува 3,4 отсто, а треба да биде најмалку 15 отсто. Поради тоа нашата земја ќе треба да вложи голем напор за подобрување на овој процент во наредниот период, а основната цел е подеднаква можност на сите за стекнување на соодветно квалитетно образование и оспособување со нови знаења, вештини и компетенции. Андрагогијата претставува наука која ги проучува можностите, проблемите, методите и техниките за систематско образование и учење на возрасните. Во услови на брзо застарување на знаењата и брзата динамика на технолошкиот развој, долгорочната невработеност претставува сериозен проблем кај повозрасната популација бидејќи немаат соодветни компетенции потребни за 21 век. Библиотеките треба да се вклучат во креирање и остварување на образованието за возрасни преку промоција и развој на концептот за доживотно учење или неформалното образование и разбирање на возрасниот како продукт на историскиот и социокултурниот контекст и развојните можности и бариери во возрасниот период. Евалуацијата и точната употребата на информациите е од најголемо значење за сите поединци во заедницата. Потенцијалот за образование во општеството, за жал, сè уште е недоволно искористен и затоа треба да се вклучат и институциите како што се библиотеките, архивите и музеите.

***Abstract:** Librarianship is a modern, current, dynamic, and interesting profession, the beginnings of which date back to antiquity. Librarianship today is changing under the influence*

of technology and this is mainly due to the fact that more and more information is available in digital form. Today, librarians are expected to possess, in addition to traditional knowledge, additional skills needed to work in the world of digital information, that is, librarians have accepted the maxim of lifelong learning. The teamwork of librarians and professors enables the connection of subjects, connection, and the integration of teaching content in the planning and implementation of the work plan. Today, librarians deal not only with dictionaries but also with electronic publications. The function of the library to support learning may consist of providing information services and supporting information literacy. In this way, the librarian takes on an important educational task, and with it responsibility for the quality of the educational process. He shares his responsibility with teachers and students. Therefore, librarians should not only be competent in searching and storing information but should be computer literate and skilled in using the applications offered by modern technologies.

Keywords: library, education, professional training, information literacy, lifelong learning, andragogy.

Литература:

1. Ангелоска-Галевска, Н.: Квалитативни истражувања во воспитанието и образованието, Битола, Киро Дандаро, 1998.
2. Андоновски А., Петровски П., Бошевски М.: Минимум стандарди за училишните библиотечно-информативни центри во СР Македонија; Библиотекарство: зборник на материјали, Скопје: Народна и универзитетска библиотека „Климент Охридски“, 1986.
3. Клејтон П.: Управување со изворите на информации во библиотеките: управување со фондовите во теорија и пракса, Скопје, Нампрес, (2009).
4. Модерни концепти за градење на добра услуга, илустрирани преку односите меѓу библиотеката/библиотекарот и клиентите: прирачник за сите оние кои сакаат да понудат добра и ефикасна услуга; Програма за развој на Обединетите Нации-УНДП, Скопје, 2007.
5. Петровски, Д.: Трансформација на библиотеките во Р. Македонија, Друштво за наука и уметност, Битола, 1996.
6. Самоловчев, Б., Основи на андрагогијата, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 1981.
7. Закон за образование на возрасните, Службен весник на Република Македонија, бр. 7/08, 2008.

Биографија

Мр Аница Глигорова Милева родена на 10.12.1977 год. во Струмица, Р С Македонија. Во 2002 г. дипломира на Филолошки факултет „Блаже Конески“ – УКИМ. Магистрирала на Институтот за македонска литература при УКИМ во 2011 година. Во 2013 година од Министерството за култура на Р С Македонија добив звање виш библиотекар, а во 2018 звање библиотекар-советник. Од 2003 па сè до денес вработена во ЛУБ „Благој Јанков Мучето“-Струмица. Објавени стручни трудови во списанието „Библиотекарство“ - 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2021 2022 година. Објавени стручни трудови во меѓународни публикации – 2019, 2020 година. Семинари и обуки за програмата COBISS – 2006, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 и 2017. Учество на работилници од областа на библиотекарството во РСМ и во странство – 2004, 2005, 2008, 2009, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2021 и 2022 година. Учество на годишни собранија организирани од БЗМ во 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 и 2021 година. Учество на меѓународни конференции со стручен труд 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 и 2022 година.

Член на комисији и координатор на работилници за деца во библиотеката. Национално признание „Павлина Цунева Маказлиева“ за библиотекар на годината, 2021 година. ПОФАЛНИЦА за вложување во личниот професионален раст и развој во областа на библиотекарството, категорија - јавни библиотеки. Член на Комисијата за доделување на највисоката наградата од областа на библиотекарството „Климентова повелба“ за животното дело 2020-2022 година. Од Министерството за култура на Република Северна Македонија одобрени и финансирани проект од национален интерес во културата за 2019, 2020, 2021 и 2022 година. Коавтор во монографија „75 години постоење на Библиотеката во Струмица“.

Драгана ПЕТРИЋ, виша дипломирана библиотекарка
Завичајно одељење, Народна библиотека „Вељко Петровић“
Бачка Паланка bibl.zavicajno@gmail.com

Душанка ПАПИЋ, виша дипломирана библиотекарка
Одељење библиотечких огранака,
Народна библиотека „Вељко Петровић“
Бачка Паланка dudapapic@gmail.com

БИБЛИОТЕКА КАО ПОДСТИЦАЈ И ПОДРШКА У ОБРАЗОВАЊУ ДЕЦЕ И МЛАДИХ

Сажетак: Библиотеке у све већој мери преузимају активну улогу у процесу прилагођавања потребама младих корисника, а у циљу промовисања културе читања, унапређивању информационе писмености, подстицању стваралаштва и интересовања за културне садржаје.

Циљ овог рада је да покажемо колико је Библиотека из Бачке Паланке својим разноврсним активностима намењеним деци и младима успела да изгради посебан однос са овом групом корисника. Она није више само „кућа књига”, него добија значај у враћању поверења најмлађих корисника, закупља њихову пажњу, постаје идеално место на коме ће провести слободно време. При томе демонстрира библиотечке ресурсе и чини их образовно привлачним за велики број младих корисника.

Као специфична група корисника млади имају другачије образовне и информационе потребе, па су и нове активности НБ “Вељко Петровић”, дефинисане са намером да се библиотеци промени досадашња позиција у друштву. Културно богатство у виду језика, музике, историјског наслеђа, била је квалитетна полазна основа за окупљања и рад са младима, јер свако у свом завичају тражи место за себе и ту оставља свој траг.

Библиотека “Вељко Петровић” је организовањем и реализацијом разноврсних програма: радионице, промоције, часови, секције, конкурси, трибине, изложбе, предавања и сл. остварила циљ, а то је да постаје подршка и помоћ у васпитању и образовању. У циљу реализовања квалитетних активности сарађује се са бројним спољним сарадницима - основним и средњим школама, сродним установама културе и различитим организацијама из владиног и невладиног сектора.

У светлу новонасталих догађања која су повезана са епидемијом COVIDA 19, Библиотека се полако прилагођава новим начинима рада са корисницима. Поштујући све мере безбедности, а у складу са техничким и организационим могућностима, настојаће да омогући задовољење свих културних потреба овој корисничкој групи.

Кључне речи: библиотека, програми, активности, образовање, деца и млади.

Почеци библиотекарства и савремене платформе деловања

Библиотекарство у Бачкој Паланци има дугу традицију. Историја књижевства и читалаштва у нашем граду, започиње и тече паралелно са настанком и развојем занатства и трговине старе Паланке. Прва Читаоница је основана 1869. године, а век и по је било потребно да са својих првих забележених 257 публикација прерасте у установу која данас у својим фондовима баштини

Данас је Народна библиотека “Вељко Петровић”, са атрибутом “институције од посебног друштвеног интереса” веома значајна културна институција у Јужнобачком округу. Њен књижни фонд сваке године се увећа за 6500 књига. Број корисника такође је у сталном порасту, а протекле године је 11000 чланова користило услуге наше Библиотеке. У централној згради смештени су: Одељење за одрасле, Дечје одељење, Завичајна збирка, Набавно-обрадно одељење и Књиговезница, а библиотечку мрежу чини и тринаест огранака у насељеним местима општине.

Тренутно је на различитим пословима запослено 22 радника, од тога: пет дипломираних библиотекара и једанаест књижничара, који са посебном вољом, ентузијазмом и знањем спроводе њену мисију кроз образовно, информациону, научну и културну активност.

Од идеје до реализације

Раду са младима претходи припрема и примена широког спектра активности које подразумевају истраживање узрока слабијег интересовања за књигу и читање, а самим тим и посете библиотеци. Уз разговор, посматрањем, анкетањем и бележењем статистичких података о посећености, закључили смо да је број чланова те узрасне групе у сталном опадању, као и интересовање за садржаје које им је библиотека до сада нудила. Истражујући узроке, могли смо да дефинишемо проблем, као и да осмислимо низ практичних идеја како да реализујемо будуће активности:

1. искористити локацију Библиотеке која се налази у близини све три средње и једне основне школе;
2. креирати посебне програме само за ову категорију корисника узимајући у обзир њихову посебну културу, схватања и размишљања;
3. подржавати самосталне активности појединаца и група младих људи, обезбеђујући им простор, техничку и кадровску подршку;
4. ангажовати младе како би њихово познавање информационих технологија усмерили у добром правцу;
5. подстицати способности, креативност, знања и интересовања младих како би постали покретачка снага и партнери у свим нашим активностима;
6. омогућити да Библиотека прошири партнерске контакте са новим сарадницима.

Библиотека „надохват руке“

„Адолесценти захтевају нарочиту пажњу, јер многи од њих у овом периоду живота запостављају добровољно читање. Библиотекари и други који су упознати са њиховим психолошким и емотивним развојем треба да подстичу увођење адолесцената у широки спектар књига које су у сагласју са њиховим промењеним интересовањима.“¹⁶¹

У тинејџерском узрасту налази се прекретница која се односи на формирање читалачких навика и односа према књизи уопште.

Близина Библиотеке школским установама само је олакшала контакт и омогућила библиотекарима да се посматрањем, кроз разговор, креирањем анкета (у школи, путем интернета, порука преко сајта, фејсбука, инстаграма) упознају са потребама, жељама и могућностима представника ове циљне групе.

Почетком школске године уприличили смо прве састанке на позајмном одељењу

¹⁶¹ *Смернице за библиотечке услуге за младе*, Секција библиотека за децу и младе, стр. 212.

са намером да се „разбију“ почетне предрасуде и створи слика о библиотеци као атрактивном месту где се време може проводити и корисно и забавно. Да би библиотека успела да одговори овим изазовима мора да обрати посебну пажњу на едукацију и образовање библиотекара. Водећи се знањем, али и интуицијом, библиотекарима треба да мотивишу младе, да сачувају читалачку публику и изграде правилан однос тинејџера према библиотеци.

Како бисмо видели какав је однос младих према књизи и да ли су и колико задовољни услугама које пружа наша Библиотека, направили смо упитник који су попунили ученици свих средњих школа. Упитник је био анониман, тако да смо имали пред собом праве и искрене одговоре и корисне сугестије. Већи део младих у упитнику је навео да чита јер то мора и то углавном само лектиру. Други део испитаних воли и жели да чита. Такође, од младих смо сазнали да би желели да сами и уз помоћ стручних лица организују различите активности управо у Библиотеци. И тако смо се упустили у авантуру...

Програми за младе

Приликом креирања програма за тинејџере пошли смо од чињеница да млади имају своју посебну културу, схватања и размишљања.

То је покренуло библиотекарима да специјално за ову категорије корисника организује креативне радионице, часове, предавања, промоције, трибине и друге програме чији су актери (организатори, сарадници и учесници) управо припадници ове циљне групе. Корист од овако реализованих активности је постала обострана: за Библиотеку је значила популаризацију, већу посећеност и искориштеност књижног фонда, а за тинејџере помоћ у суочавању са изазовима одрастања, адолесценције и одраслог доба.

Идеја нам је била да окупимо што више младих у Библиотеку и да оформимо неку врсту читалачког клуба. Позивнице смо упутили свим школама и професорима, а да бисмо привукли већу пажњу будућих читалаца, по школама смо поставили занимљиве и провокативне плакате.

Дружења библиотекара са ученицима и њиховим професорима реализована су у пријатној и опуштеној атмосфери. Поред размене различитих мишљења и искустава о прочитаном, упоређивали смо књижевне текстове са другим друштвеним, креативним и уметничким активностима. На крају сваког окупљања, заказивано је следеће са новом темом и новим књигама за читање. Прихватајући сугестије младих, Библиотека је обогатила своје фондове књигама и литературом која задовољава потребе и критеријуме ових корисника. Оваквим окупљањем смо подстакли младе људе да читају, размишљају, разговарају, али и да уживају у свему томе.

С обзиром да је култура младих врло променљива, библиотеке морају бити изузетно обазриве према новим темама и трендовима. У договору са младима организовали смо низ едукативно-креативних радионица: летње, ликовне, еколошке, литерарне, историјске, филмске, музичке и слично. Циљ оваквих радионица је не само да едукују и подстичу на креативност, већ и да социјално описмењују. Радионичким радом инсистира се на заједничком деловању, сарадњи и интеракцији свих учесника, али и индивидуалности сваке младе особе.

Младима дајемо прилику да се баве другачијим активностима, да се опробају у неким за њих непознатим темама и „завиру“ у неке нове области и садржаје.

Током година реализоване су радионице: *Разгледнице из библиотеке, Пријатељство, Енергетска ефикасност, Место где станује знање, Млади амбасадори, Старе фотографије Бачке Паланке, Мапирање града...* Многе од одржаних радионица

биле су повод за учешће на ликовно-литерарним конкурсима на којима су ученици остваривали запажене резултате.

Библиотека „Вељко Петровић“ је организовала и низ радионица чији је циљ био враћање класицима на модеран начин: *Десанкине визије, Пет до дванаест за књигу, Читајмо гласно, Књиге су у моди, Чаробне моћи књига, Андрићеви знакови, Вељкова голубица...* Наставници верске наставе и грађанског васпитања са својим ученицима након обрађених наставних јединица проширују знања и информације користећи референсну збирку наше Библиотеке.

Самосталне активности

Следећи корак у реализовању програма Библиотеке подразумевао је укључивање младих као волонтера и сарадника у организовању самосталних активности. Посао око организације промоција књига, концерата, изложби, предавања, трибина и других активности преузимају сами тинејџери-волонтери, креирајући програме у складу са личним жељама, али и захтевима највећег броја посетилаца. Млади најбоље знају шта њиховим вршњацима треба, како размишљају, шта су им приоритети, као и савремене начине за презентацију садржаја. Библиотека младима уступа простор, техничку подршку, стручну и саветодавну помоћ библиотекара и њихових сарадника, а млади организују културне програме којима се представља њихово стваралаштво.

Акцент је стављен на промовисање младих литерарних и ликовних стваралаца из наше средине, што доприноси да се открију скривени таленти и подстакну стваралачки потенцијали и склоности појединаца.

Такође, музички концерти који се одржавају у Галерији и Летњој башти Библиотеке, а чији су актери и организатори млади, одлично су посећени од стране њихових вршњака и паланачке публике.

Приликом реализације оваквих активности, млади се осећају корисно, стичу искуствена и практична знања и осећају задовољство што су своје слободно време искористили за добробит друштвене заједнице.

Да би изашла у сусрет младима у реализацији предвиђених програма, Библиотека је изместила део својих активности и реализовала их ван свог физичког простора. Наиме, млади су понекад део својих активности (трибине, промоције, предавања, изложбе) организовали у школској библиотеци, дворишту, учионици, простору испред школе или Библиотеке, али и у центру града. Учинити видљивијим активности младих, пренети визуелну поруку, показати креативност, знање, залагање, лични уметнички доживљај, наметнути и образложити свој став најширем кругу корисника, једна је од новина коју су са задовољством прихватили сви становници нашег града.

Млади на вебу

Тинејџери одрастају уз рачунаре, паметне телефоне, видео игрице, дигиталне апарате и њима су информације у сваком тренутку доступне. Оно што библиотеке и библиотекари настоје да им омогуће је осећање безбедности, удобности, дружење са вршњацима, остваривање властитих идеја, развијање критичког мишљења." Чак и када млади предност дају веб збиркама, мрежи МУСрасе, блоговима и интерактивним играма пре него књигама, њима је потребна социјализација и прича коју пружа библиотека као место, и не само због популарних штампаних збирки и интернет приступа електронским

књигама, већ и због тога што је библиотека део друштвеног миљеа."¹⁶²

Рад са тинејџерима изискује велику пожртвованост, јер они брзо мењају мишљење, а још лакше одустају од њега. Млади комуницирају преко интернета, друштвених мрежа, што је нама послужило да искористимо различите форуме да рекламирамо новости из Библиотеке, манифестације, дешавања, нове књиге и др. Ко би боље промовисао младима занимљиву тему из било које области од њихових вршњака?

Младе смо привукли управо применом нових технологија и увођењем савремених медија у библиотечке стандарде рада и деловања. Међутим, млади се морају усмерити да критички приступе садржајима, одаберу истински вредне и корисне информације и да их на адекватан начин примене. Да ли ће млади бити усмерени на правилан начин зависи од библиотекара, њихове стручности, креативности и од атрактивности програма саме библиотеке.

Резултат оваквих активности је покретање фесбук странице *Старе фотографије Бачке Паланке*, чији су администратори управо били ученици паланачке Гимназије.

Пројекат којим су млади истраживали живот националних мањина Словака, Немаца и Јевреја, користећи грађу библиотечких фондова Завичајне збирке, завршницу је добио у филмском облику за представљање пред вршњацима, али и свим заинтересованим суграђанима у оквиру програма *Ноћ музеја*. Такође, наши млади чланови су редовни учесници фото-конкурса у организацији библиотека широм Србије.

Библиотека – место сарадње и креативног стваралаштва

Библиотеке одувек поклањају посебну пажњу промоцији читања и реализацији различитих културних дешавања, тражећи нове начине да заинтересују публику. Сви механизми привлачења корисника, поготово млађе популације су добри уколико су оригинални, иновативни и са циљем да представе библиотеку као “кул” место.

Библиотека је координатор, а млади покретачи и учесници више програма који су остварени у заједничкој сарадњи. Као амбасадори свога града, у оквиру пројекта *Мултипликација-живети заједно* угостили су вршњаке из региона. Користећи завичајни материјал наше Библиотеке, уз менторство библиотекара и стручних сарадника, креирали су видео презентације које показују сврху и потребу заједничког суживота свих грађана.

Млади су традиционално учесници на међународној манифестацији „Дан Дунава“ коју Библиотека реализује у сарадњи са Туристичком организацијом града.

Библиотека је са радошћу подржала манифестацију „Месец отворених врата“ за децу са сметњама у развоју уступајући простор „Вељкове баште“, као и подршку у извођењу радионица, музичких, креативних и психолошких дружења. За младе са посебним потребама редовно организујемо посете Библиотеци. Реализовањем едукативних радионица намењених овој групи младих корисника превазилазимо и смањујемо постојеће разлике. Уз заједничку сарадњу са стручњацима из других професија помажемо њихову социјализацију, негујемо и подржавамо посебност сваког младог човека.

Сваке године Књижевни клуб „Дис“ и Библиотека расписују конкурс за најлепшу љубавну песму. Право учешћа имају средњошколци и ученици осмих разреда, а најбоље песме по избору библиотекара и професора, штампају се у зборнику.

Током *Месеца књиге* реализујемо активност намењену пре свега тинејџерима са

¹⁶² Хигинс, Сузан: *Јавне библиотеке и службе за младе*, Београд, Народна библиотека Србије, 23 стр. (2009).

циљем да подстакнемо младе људе да им читање постане навика.

Изазов за библиотекарe и њихове младе сараднике представља и креативност у примени већ постојећих идеја, примера добре праксе из окружења. Идеја је реализована по узору на активности библиотека у Великој Британији „Have a blind date with a book“ („Не суди о књизи према корицама“). Замисао нам је била да књиге по избору наших сарадника средњошколаца, умотамо у стару хартију и тако понудимо њиховим другарима као „књигу изненађења“. Ова активност је са симпатијама прихваћена међу овом корисничком групом. О самој активности обавештење је прослеђено на фејсбук Библиотеке и друге медије (штампане и електронске), а плакати постављени у холу школе и Библиотеке позивали су младе да се прикључе овој занимљивој читалачкој акцији.

Закључак

Како би се благовремено могло реаговати на промене које се дешавају у свету који нас окружује, библиотека мора пронаћи нове моделе рада, померити тежите од традиционалног ка стварању нових садржаја.

Библиотечке услуге за младе данас су део свакодневних услуга и подразумевају активну улогу у процесу прилагођавања потребама те групе корисника. Улога библиотеке као места личног развоја младих остварује се покретањем разноврсних пројеката, програма и нових активности. Циљ библиотечког деловања је промовисања културе читања, унапређивање информационе писмености, подстицање стваралаштва и интересовања за културне садржаје. То је пут којим ће Библиотека постати институција увек отворена за сваку врсту сарадње и креативног стваралаштва младих.

LIBRARY AS INCENTIVE AND SUPPORT IN THE EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH

Abstract: *Libraries are increasingly taking an active role in the process of adapting to the needs of young users, in order to promote a culture of reading, improve information literacy, encourage creativity and interest in cultural content.*

The aim of this paper is to show how much the Library from Backa Palanka, with its various activities intended for children and youth, has managed to build a special relationship with this group of users. It is no longer just a "house of books", but it has gained importance in restoring the trust of the youngest users, captures their attention, and becomes an ideal place where they will spend their free time. In doing so, it demonstrates library resources and makes them educationally attractive to a large number of young users.

As a specific group of users, young people have different educational and information needs, so the new activities of the National Library "Veljko Petrovic" are defined with the intention to change the library's current position in society. Cultural wealth in the form of language, music, historical heritage, was a quality starting point for gatherings and working with young people, because everyone in their homeland is looking for a place for themselves and leaves their mark.

The library "Veljko Petrović" is by organizing and carrying out various programs: workshops, promotions, classes, variety of clubs, forums, exhibitions, lectures, etc. achieved its goal, which is to become support and assistance in upbringing and education. In order to implement quality activities, it cooperates with numerous external associates - primary and secondary schools, related cultural institutions and various organizations from the governmental and non-governmental sector.

In light of the new developments related to the COVID 19 pandemic, the Library is slowly adapting to new ways of working with its users. Respecting all COVID 19 pandemic measures, and in accordance with the technical and organizational possibilities, we will make every effort to meet all cultural needs of this user group.

Keywords: *library, programs, activities, education, children and youth.*

7. Bolan Tejni, Kimberli. Prostor za tinejdžere: preobražaj biblioteke korak po korak. Beograd: Filološki fakultet, 2009.
8. Čunović, Kristina. Knjižnice za mlade: studija slučaja prve knjižnice za mlade u Hrvatskoj.//Bibliotekar 1-2 (2012), str. 23-44.
9. Higinis, Sjuzan I. Javne biblioteke i službe za mlade. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009.
10. IFLA/UNESKO Smernice za bibliotečke usluge za mlade, Glasnik Narodne biblioteke Srbije 1 (2006), str. 212.

Biografije:

Dragana Petrić je rođena 1968. godine u Bačkoj Palanci. Diplomirala na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na katedri za istoriju i stekla zvanje diplomirani profesor istorije. Radila je kraće vreme kao profesor istorije. Od 1995. godine zaposlena u Narodnoj biblioteci „Veljko Petrović“ kao bibliotekar Zavičajnog odeljenja. Polaganjem stručnog ispita 1996. godine stekla zvanje diplomirani bibliotekar, a od 2017. godine viši diplomirani bibliotekar. Učestvovala kao izlagač na stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Autor je više stručnih radova iz oblasti istorije i bibliotekarstva koji su objavljeni u stručnim časopisima i zbornicima.

Dušanka Papić je rođena u Novom Sadu 1968. godine. Završila je Učiteljski fakultet i stekla zvanje profesor razredne nastave. U Narodnoj biblioteci „Veljko Petrović“ radi od 1995. godine, a stručni ispit je položila 1996. godine. Do sada je obavljala poslove bibliotekara-rukovodioca na Dečjem odeljenju i Odeljenju odraslih. Trenutno radi kao bibliotekar za praćenje rada bibliotečkih ogranaka. Autor je više stručnih radova iz oblasti bibliotekarstva koje je prezentovala na stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu.

БИБЛИОТЕКЕ ПОСРЕДНИЦИ, КРЕАТОРИ И ПАРТНЕРИ У ПОДИЗАЊУ КУЛТУРОЛОШКЕ СВИЈЕСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ

БИБЛИОТЕКИТЕ И ОБРАЗОВАНИЕТО

Абстракт: Во општество базирано на знаење каде компоненти на развој се процесите создавање, пренесување и усвојување на знаењето, односно нематеријални процеси кои можат да се случат секаде и во секое време, се иницира во рамките на визијата на библиотеката да се креираат програми со кои се става ацент на учењето кое може да се остварува во било кој даден просторно-временски контекст.

Преку својата дејност, со вклучување на библиотеката во веќе постоечката едукативна мрежа, со останатите одговорни и релевантни институции за развој на образованието како училиштата, градинките, Биро за развој на образованието, НВО и други, истата со реализирање на библиотечни услуги и програми кои нудат едукативни процеси ќе се позиционира како достоин и еднаков партнер - поддржувач за развој на концептот на учење и знаење и ќе носи кредибилитет да биде вклучена во креирањето на развојните стратегии за образованието и културата во заедницата.

Библиотеката на иднината ќе претставуваат неформален центар на знаење каде со стекнување на вештини за информациска писменост и силно развиената библиотечна база на податоци, истата ќе биде релевантен извор на знаење и поддршка на образовниот процес на своите корисници, со креирање на изградени „станции“ за истражувачите овозможувајќи им ефикасност при нивниот процес на учење. Библиотеките така би претставувале места каде луѓето би учеле едни од други места креирани во амбиент каде учењето и образовниот процес би биле позитивно искуство.

Клучни зборови: библиотека, информациска писменост, корисници, истражувачки активности, образование.

Значајноста да се зголеми свесноста кај популацијата библиотеката да се перципира како место кое со својата културна, образовна и информациска дејност значајно влијае во градењето и развивањето на заедницата е есенцијално потребна, како институција која во континуитет активно и силно учествува и го поддржува образовниот процес на своите корисници преку ефикасно пронаоѓање, пристап, размена и употреба на информациите. Слободниот пристап до големите бази на податоци и се поголемата електронска достапност на бараните информации се значајни и потребни сегменти за еден професионален развој на секој поединец, што е уште еден сегмент дека библиотеката успешно се носи со сите промени во општественото живеење.

За поуспешно библиотечно работење, како силни мотивирачки ги следиме препораките кои дојдоа од IFLA до библиотеките преку Библиотекарското здружение на Македонија, преку чии содржини се даваат насоките за работа на истите и предлози за соочување со предизвиците.¹⁶³ Исто така содржините кои беа актуализирани од страна на IFLA на меѓународниот конгрес WLIC во Атина, 2019 со актуализација на тема за дијалогот

¹⁶³ www.ifla.org/covid-19-and-libraries.

за промени кој носи трансформации на библиотеките, промовирајќи ја „IFLA Global Vision ideas Store for Actions” која сублимира креативни, интерактивни и корисни идеи со кои можат предизвиците да бидат успешно надминати и да носат квалитетно имплементирани содржини, беше извор кој ни го тресираще патот на современиот библиотечен професионалец. Содржини кои се надополнуваат со најновите понудени сознанија преку актуализација на темата за моќта на вмрежувањето, како значаен сегмент за успешно соочување со денешните предизвици, IFLA, 2021 Ротердам.¹⁶⁴ Библиотеките, развојот и UN Агенда 30 за одржлив развој дадени од страна на IFLA, со посочување на 17 цели за одржлив развој, дел од нив Цел 4 - обезбедување инклузивно и рамномерно квалитетно образование и промовирање можности за доживотно учење за сите.¹⁶⁵ Водени и од содржината на документ IFLA (Стратегија 2019 - 2024 година) децидно се поддржува библиотеката со визијата за силни и здружени библиотеки кои позитивно придонесуваат кон развојот на писменоста, информирањето и партиципативното општество.

Во изминативе две години, во време на пандемија, истражувањата даваат податоци дека читањето како активност е евидентно присутна потреба кај поголемиот дел од популацијата. Пример за библиотека во светот, Јавната библиотека во Чикаго, дадени преку искуствата на менаџерот Стивен Спасато, одговорен за набавката на литература која треба да им биде понудена на 1, 7 милиони членови на библиотеката е со резултати дека од почетокот на пандемијата употребата на е – книгите е значително зголемена, посебно поради фактот дека одреден временски период библиотеките беа затворени за читателите, но и по нивното отворање интересот за е-книгата беше на исто ниво.¹⁶⁶ Со право би можеле да кажеме дека денес книгата ја доби својата вистинска цена. Сознанијата од нашето работење во ЈОУ „Искра“ Кочани ни укажуваат дека се чувствуваше потребата библиотеката што поскоро да работи според пропишани протоколи, читателот да се врати во библиотека и да зајми книга. Библиотекарот беше поготвен да се врати на работното место и со уште поголем поттик и успешност да ги понуди библиотечните услуги кон своите читатели. Библиотечната дејност продолжуваше да се реализира.

За да се одговори позитивно и со цел да се напредува лично и професионално, во општество на знаење како една од водечките квалификации потребно е да се постигне усвојување на информациската писменост. Истата би подразбирала способност на поединецот да пристапи, да преземе и обработи податоци од значење за конкретно решавање на проблем и донесување на одлука, додека во современите верзии истата се дефинира како користење на програмирани веб страни за учење, а значењето се дефинира како однос на одговорно користење на информации (Kuhlthau 1993, Brus 1997)¹⁶⁷. Ова е една од причините зошто во *библиотеките на иднината* би требало да се применат нови пристапи на работа каде библиотекарот како чувар на културните добра или културен водич е и истовреме и силен помагач во развојот на информациската писменост на корисникот, преку реализација на едукативни работилници и обука за користење на Cobiss системот за пребарување, како и можноста за користење на истражувачките бази на податоци. Во текот на 2018 и 2020 г. се реализирани едукативни програми на тема „Информациска писменост“,

¹⁶⁴ www.ifla.com.

¹⁶⁵ IFLA -- Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda.

¹⁶⁶ www.bookriot.com/pandemic-effect-on-reading.

¹⁶⁷ Drother, Kristen (2005) Library innovation for the knowledge society, Scandinavian Library Quarterly, Volume 38.

со корисници членови на библиотека „Искра“ Кочани, за истражување на содржини кои го поддржуваат образовниот процес, но и содржини кои се индивидуални интереси и потреби за информации од одредена област. Користењето на Cobiss системот од страна на нашите корисници, во време на пандемија значително го скратуваше времето за чекање во библиотека, а истовреме претставува и потребен сегмент којшто високо придонесува во образовниот, културниот и професионалниот развој на секој поединец. Пребарувањето на Cobiss.mk беше дел од содржината и на драматизиран текст на Фестивалот на децата, книгите и музиката, 2. април 2022. г. (прилог 1)

Фотографија-прилог 1

Фотографија –прилог 2

Фотографија –прилог 2

Библиотеката - поддржувач на образованието на младите преку својата основна дејност – промоција на книгата како културно наследство, во која се афирмира образованието, трудот и истрајноста како вредности на личноста. Литературна средба во Кочани на тема „Љубовта кон зборот и музиката остава трајни вредности во културата“ 2021 г , учесници маестро Симон Трпчески и писателот Горјан Петревски, координатор и модератор виш библиотекар Магдалена Кочовска Салтирова. (прилог 2)

Во извештајот за учење на УНЕСКО, според Zak Delor¹⁶⁸ се претставени четири клучни компоненти, кои преставуваат камен темелници за учење кои би требало да бидат опфатени во библиотечните програмите, а се во насока на тоа: да се учи со цел да се знае; да се развива чувство на лична одговорност во остварување на заеднички цели; да се учи да се развива разбирање за другата култура и др. Библиотеките треба да создаваат вредности на добро општество, дух на заедништво и глобално државјанство. За да едно општество напредува и има свој развој треба да се употребуваат креативни начини на размислување, дејствување и соработка, така што постоечките знаења не треба само да се чуваат и негуваат, туку со нови форми на знаење се развиваат и нови видови дејствија со цел. Со примената на е-учењето како дополнителен концепт, преку поставување на дигитални приказни, аудио-визуелна анализи и интернет дизајн и програмирање, се поставуваат содржински компоненти кои го поддржуваат процесот на учење кај корисникот.

Во локалните библиотеки во централниот дел на Шведска,¹⁶⁹ се уидува користење на голем број на библиотечни услуги кај нив, од страна на студенти и возрасни лица кои се во процес на учење. Овие јавни библиотеки имаат намера да се разликуваат со својата флексибилност за прифаќање на промени и како организации на учење Тие библиотечни

¹⁶⁸ Strand, Marcus, 2005, For the benefit of others: The public librarian in a learning society, Scandinavian Library Quarterly, Volume 38.

¹⁶⁹ Strand, Marcus, 2005, For the benefit of others: The public librarian in a learning society, Scandinavian Library Quarterly, Volume 38.

центри дејствуваат како ресурс во процесот на учење, со инструктивна и аналитичка улога, за сите возрастни групи. Во едно општество на знаење, според (Endy Hargreaves)¹⁷⁰ економскиот успех и реализираната креативност на еден поединец е пропорционално зависно од способноста на истиот да научи. Во истото, библиотечните центри го поттикнуваат когнитивниот развој на корисниците, ја поддржуваат нивната креативност и иницијативи. Студентите учат да учествуваат во мрежи на соработка, да истражуваат и да произведуваат нови идеи. Во студиите кои ги дава Ingrid Bussmann¹⁷¹ (Stuttgart) библиотеката на иднината се развива како место со нова концепција, како место за доживотно учење и можности да се развијат клучни квалификации како што информатичките и истражувачките способности. Истата е само еден пример, каде се поддржува учење од најмлада возраст, како и во секоја друга животна возраст. Менторите библиотекарите помагаат и овозможуваат поддршка при натпревари, дебати, трибини, заедничко учење, средби со експерти од разни области и уметници кои претставуваат различни видувања.

За успешно позиционирање на библиотеката од особена значајност е успешниот дијалог меѓу јавните библиотеки и училиштата, градинките, Биро за развој на образованието, НВО секторот. Искуствата ни даваат насоки дека давајќи високо квалитетна библиотечно – информативна услуга во заедницата, библиотеката е препознаена како силен извор на знаењето. Според педагогот Gunther Dohmen¹⁷² секое поттикнување на сетилата со обезбедување на услови за неформално учење, носи нови учења кои се надолжуваат на индивидуалните искуства на поединецот. Библиотеката ја презема улогата на активен обликувач на дидактички формирани понуди на учења, или креирање на „Teaching library“. Така поставената библиотека ќе нуди класифициран библиотечен материјал насочен спрема потребите на корисниците; средина која поттикнува на учење; обезбедување на „просторија за дискусија“ и др.

Следејќи ги насоките на УНЕСКО низ библиотечните програми да се учи за својата литература и култура, но да се учи да се развива разбирање за другата култура, историја, традиција и духовни вредности, се реализираше промоцијата на книгата „Djevojčica Tara i čarobno drvo“ со ценетото учество на црногорскиот писател за деца, Žarko Vučinić, во проектот „Славење на меѓународниот ден на книгите за деца, Другарувањето со книгите ни е песна, Фестивал на децата, книгите и музиката“ 2021 г. остварено со поддршка на библиотекар Ирена Бановић Ђурковић, Национална библиотека “Ђурђе Црнојевић”-Цетиње е даден силен придонес и се постигнати зголемени знаења за црногорската култура и литература пред нашата млада читателска публика (прилог фотографија, автор Žarko Vučinić).

¹⁷⁰ Strand, Marcus, 2005, For the benefit of others: The public librarian in a learning society, Scandinavian Library Quarterly, Volume 38.

¹⁷¹ Bussmann, Ingrid, Učenje svim čulima – Uloga knjižnice u životopisu učenja pojedinca (Sažetak); www.bussmann_zagreb09kroatisch.

¹⁷² Bussmann, Ingrid, Učenje svim čulima – Uloga knjižnice u životopisu učenja pojedinca (Sažetak); www.bussmann_zagreb09kroatisch.

Библиотеците кои со својата основна дејност имаат реализација на содржини за афирмацијата на богатото творештво на домашни и странски автори, насочени кон развој на културниот живот во заедницата истовреме се и силни поддржувачи на образовниот процес, создавајќи простор за учење кој се нарекува „Studiolo“ или „Best Practise“¹⁷³, каде во студијата во .Smith Reynolds Library,¹⁷⁴ имаат предвидена и програми на теми „Ослободете се од вашиот стрес во неделата на колоквиуми“, „Ноќни работни часови во недела на испити“ и сл. програми.

Библиотеката за да се позиционира цврсто во општеството на знаење истата од место на учење би требала да премине во дом на знаењето, а тоа подразбира дека се овозможува знаењето – библиотечните ресурси да бидат достапни за секој корисник кој е во активен образовен процес или работа, што ќе води до креирање на нови библиотечни ресурси, создадени од идните професионалци или научни дејци од различни области, збогатувајќи ги веќе постоечките библиотечни бази на податоци.

Abstract: *In a society based on knowledge, where the components of development are the processes of creation, transferring and acquiring knowledge, or in other words the non-material processes that can happen anywhere and at any time, we initiate creation programs that emphasize learning that can be accomplished in any given spatio-temporal context within the vision of the library*

Through its activity, and by including the library in the already existing educational network, with the other responsible and relevant institutions for the development of education such as schools, kindergartens, the Bureau for the Development of Education, NGOs and others, the library positions itself as a worthy and equal partner - supporter for the development of the concept of learning and knowledge by realization of the library services and programs that offer educational processes and this will bring credibility for the library to be involved in the creation of development strategies for the education and culture in the community.

The library of the future will represent an informal center of knowledge where, with the acquisition of information literacy skills and a strongly developed library database, the library will become a relevant source of knowledge and support for the educational process of its users, by creating "stations" for researchers, enabling them to be efficient in their learning process. Libraries would thus represent places where people would learn from each other, and places created in an environment where learning and the educational process would be a positive experience.

Keywords: *library, information literacy, users, research activities, education.*

Литература:

1. www.ifla.org.
2. Britt, M. H., *The Role of libraries in education*, Users/pc1/Desktop/ifla%20i%20do%23ivotno.pd.

¹⁷³ Bussmann, Ingrid, Učenje svim čulima – Uloga knjižnice u životopisu učenja pojedinca (Sažetak); www.bussmann_zagreb09kroatish

¹⁷⁴ Stress relief during exam week | Wake Forest News (wfu.edu)

3. <http://www.ala.org/news/state-americas-libraries-report-2020/public-libraries>.
4. <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994>.
5. Drother, K. (2005) *Library innovation for the knowledge society*, Scandinavian Library Quarterly, Volume 38.
6. Strand, M., 2005, *For the benefit of others : The public librarian in a learning society*, Scandinavian Library Quarterly, Volume 38.
7. Bussmann, I, *Učenje svim čulima – Uloga knjižnice u životopisu učenja pojedinca* (Sažetak); www.bussmannzagreb09kroatisch.pdf.
8. Sturges, P., *Intellectual Freedom and the information and knowledge Society*, IFLA FAIRE, Diamond Jubilee Conference Centre, 10 July, 2006, www.ifla.org.
9. Repositioning European Public Libraries ECE I10 Delivering Digital Europe in Public Libraries“, 20 and 21 September 2010, Brussels Workshop „European policy for libraries: What will it say, what can it do?“
10. www.bookriot.com/pandemic-effect-on-reading.
11. www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2020.567539/full.
12. www.jstor.org/stable/4306897.

Библиографија на објавени трудови

1. Славење на меѓународниот ден на литературата за деца, Другарувањето со книгите ни е песна, Фестивал на децата, книгите и музиката“, Каталог, 2022 г.
2. Иновации во библиотеките – осврт кон нови проекти, нови услуги, реорганизација на просторот просторот, развој на креативни програми и сл., Библиотекарство : списание на Библиотекарското друштво на Македонија, волумен 37 (2021), бр 1-2, Скопје.
2. Едукативна проект програма, „Книгата патува во домот на секое дете“ во ЈОУ Библиотека, „Искра“ - Кочани: 2016 – 2020, Каталог.
3. Информациска писменост – значајна компонента во современото библиотечно работење. Библиотекарство : списание на Библиотекарското друштво на Македонија, волумен 36 (2020), бр 1-2, Скопје.
4. Библиотеките се ИН Библиотекарство : списание на Библиотекарското друштво на Македонија, волумен 35 (2018), бр 1-2, Скопје.
5. Корисникот и библиотеката - минато и иднина, Библиотекарство : списание на Библиотекарското друштво на Македонија, волумен 34 (2017), бр 1-2, Скопје.
6. Позиционирањето на библиотеките во општество базирано на знаење. Библиотекарство : списание на Библиотекарското друштво на Македонија, волумен 33 (2016), бр 1-2 Скопје.
7. Библиотеките како места за истражувачки и креативни активности, Библиотекарство : списание на Библиотекарското друштво на Македонија, волумен 32 (2015), бр 1-2 Скопје.
8. Книгата со континуирано присуство во светот на децата : Силни библиотеки - огледало на современото општество, Библиотекарство : списание на Библиотекарското друштво на Македонија, волумен 31 (2014), бр 1-2, Скопје.
9. Коавтор „70 години Библиотека „Искра“ Кочани со стручниот труд: „Почетоци, развој и функционалност на детското катче во ЈОУ Библиотека „Искра“-Кочани, ЈОУ Библиотека „Искра“, 2011, стр.52-59.

Учество во конференции со излагање на стручен труд

1. Учество на Меѓународната конференција на библиотекарите, архивисти и археолози, „Libraries, archives and museums (LAM), Montenegro, 2022, учество со труд на Тема : Evropske smjernice za saradnja biblioteka, arhiva i muzeja – UN Agenda 2030 za održavi razvoj – Biblioteke, arhivi, i muzeji kao posrednici, kreatori i partneri u podizajnju kulturološke svijesti razumijevanja zajednice , Podtema: Biblioteke i obrazovanieto, Цетиње, мај, 2022
2. Втор Форум на библиотечната унија на земјите од Централна и Источна Европа и Кина, Градска библиотека „Браќа Миладиновци“-Скопје, излагање на тема „Post-epidemic period and reading promotion, knowhedge, globalization, development -reading as a therapy in the process of resetting life in post epidemic times, examples and science researching -the construction of research library and sharing of libraries recourses (digitalization) in the Union“, октомври 2021

3.Учество на вебинар и работилници во склоп на проектот ECALL на тема„Унапредување на писменоста и усвојување на странските јазици кај учениците од основното образование, преку развивање на знаење, вештини, ставови и вредности во рамките на вонставните активности“ на 7-8.04.2021 г.преку online платформа , Градска библиотека - Риека Доминиум културно јадро.

4. 46. собрание на БЗМ, Конференција со меѓународен карактер, 17.10-18.10.2019 г.во Штип, излагање со труд„ Информациска писменост – значајна компонента во современото библиотечно работење “

5.45. Годишно собрание на БЗМ, Конференција со меѓународен карактер, 31.05-01.06.2018 г.во Битола, излагање со труд„ Библиотеките се IN“

6.44. Годишно собрание на БЗМ, Конференција со меѓународен карактер,16-17.11.2017 г.во Скопје, излагање со труд„ Корисникот и библиотеката – минато и иднина“

7.43. Годишно собрание на БЗМ, Конференција со меѓународен карактер,15-16.06.2016 г.во Гевгелија, излагање со труд„ „Позиционирање на библиотеките во општество базирано на знаење“

8.42. Годишно собрание на БЗМ, Конференција во временски период од 11-12.06.2015 г.во Македонска Каменица, излагање со труд„ Библиотеките како места за истражувачки и креативни активности“

Наташа СИМИЋ, виши дипл. библиотекар
Народна библиотека Србије, Београд
natasa.simic@nb.rs

Бранкица КОСТИЋ, дипл. библиотекар
Народна библиотека Грачаница, Србија
brankica.kostic72@gmail.com

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ГРАЧАНИЦА – ПРОШЛОСТ, САДАШЊОСТ И БУДУЋНОСТ

Сажетак: *Градске библиотеке као јавне установе су у пуном смислу речи мапе времена. Оне морају постојати, не само извесно време, већ много дуже, како би њихова мисија била у потпуности испуњена. У супротном, култура из прошлости и садашњости може бити изгубљена за будућност.*

Познато је да пре Другог светског рата на територији Косова и Метохије скоро и да није било библиотека. После ослобођења ова се ситуација нагло променила. Широм Косова и Метохије отварају се како библиотеке, тако и читалишта. Према писању дневне штампе тог доба, у фебруару 1945. године, у присуству великог броја људи, отворена је библиотека у Приштини са фондом од 1300 књига на српском, албанском и турском језику. Зграда у којој се налазила Градска библиотека Приштине, саграђена је 1930. године, а 1947. године се у њу уселила библиотека са 14.000 књига. Скупштина општине Приштина, 12. априла 1963. године доноси одлуку о називу библиотеке и она до 1993. године носи назив Народна библиотека „Миладин Поповић“, а од 1993-1999. године Градска библиотека.

Библиотека у Приштини омогућава приступ библиотечкој грађи свим корисницима града Приштине са околином, без обзира на националност, вероисповест и језик. Пре 1999. године бројала је између 250 и 300 000 наслова и тако била једна од највећих библиотека на простору АП Косова и Метохије.

Народна библиотека у Грачаници, након бомбардовања 1999. године, постала је правни следбеник Градске библиотеке из Приштине. Целокупан фонд књига остао је у Приштини. Народна библиотека у Грачаници послује у оквиру Дома културе Грачаница, у веома скученом простору са малим бројем полица, али се може похвалити веома ретким издањима, као што су Шекспиров „Сан летње ноћи“ из 1895. године и „Кумова клетва“ Јанка Веселиновића из 1923. године. Одлуком Министарства државне управе и локалне самоуправе почела је изградња нове зграде у коју ће се на лето 2020. године уселити Народна библиотека Грачанице. У простору који ће имати 450 квадрата, поред дела за запослене предвиђене су модерно опремљене читаонице, простор за културна дешавања, мини концерте, промоције књига и сл. Најважнији задатак који ће ова модерна библиотека имати јесте прикупљање грађе за Завичајно одељење. Та грађа ће бити дигитализована и на тај начин сачувана од заборава, такође доступна путем интернета са било ког места у свету. Прича о библиотекама је увек прича о вредностима које има једно друштво. Библиотека о којој је овде реч свакако завређује пажњу, како због своје прошлости, тако и због своје будућности.

Кључне речи: Библиотека, Приштина, Грачаница, Косово и Метохија.

Прошлост

Приштина је највећи и најзначајнији град на Косову и Метохији. Трагови насеља датирају још из праисторије, а доказ за то су археолошка налазишта у Матичану, Грачаници и Улпијани. Приштина је 1946. године постала административни центар новоформиране Аутономне Косовско-Метохијске Области. У граду је након Другог светског рата почела да се изграђује институционална и урбана инфраструктура.

Библиотека је културна, васпитна и информациона институција која прикупља, обрађује и чува своје колекције из разних области стваралаштва и интелектуалне делатности. Библиотека служи ширењу знања, културе, образовања, науке и пружа корисницима могућност стручног, стваралачког и грађанског развоја¹⁷⁵.

Кроз пример развоја библиотека на простору Косова и Метохије може се пратити укупан културни развој ове области. У 19. веку, при основним и средњим школама почеле су да се формирају скромне збирке књига намењене ђацима и професорима. Национално ослобођење Срба од турске власти и улазак Косова и Метохије у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца дали су нови замах култури књиге и читања. У следећим десценијама осниване су читаонице.

Пре Другог светског рата на територији Косова и Метохије скоро и да није било институционалних библиотека. После ослобођења ова се ситуација нагло променила. Широм Косова и Метохије отварају се како библиотеке тако и читалишта. Оне се оснивају по градовима, селима, установама и предузећима. Тако је већ средином 1947. године на територији Косова и Метохије било око 200 библиотека¹⁷⁶. Прва јавна библиотека на простору Косова и Метохије основана је у Призрену 25. децембра 1944. године. Према писању дневне штампе тог доба, у фебруару 1945. године, у присуству великог броја људи, отворена је библиотека у Приштини, са фондом од 1.300 књига на српском, албанском и турском језику. Библиотеку је отворио Исмет Шаћири, који је у то време обављао многе одговорне дужности на Косову, а пригодан говор одржала је Лепосава Протић¹⁷⁷. Библиотека у Приштини тада је имала фонд од 1.300 књига, на српском и албанском језику.

¹⁷⁵Симић Ј. Наташа „Школска библиотека и програм рада школског библиотекара“. У: Библиотекарство Српске, Год. 7, Бр. 7, 2018, стр. 253-261.

¹⁷⁶Блаца, Адем. „Библиотеке Косова и Метохије у периоду 1948–1958. године“. Библиотекар бр. 1/2 (1959)

¹⁷⁷“Rilindja”, Vjeti I, Numër 1, 12 Fruer 1946, f. 4.

Слика 1: Градска библиотека Приштина

Зграда у којој се налазила Градска библиотека Приштине, саграђена је 1930. године. Њу је саградио Јован Минић, богати трговац. Газда Јован Минић је био богати трговац који је марио за лепо. У Приштини је поседовао чак девет кућа. Очигледно су му биле мале, па је решио да изведе архитектонско "чудо" и гради десету "на кат", на плацу у близини Битлијске чесме и Покривене чаршије. О овом подвигу цео град је причао. Тек што је стављена под кров 1930. и таман се газда Јован са породицом уселио, дошао је још један рат, а са њим се уселили Италијани, па ОЗНА, КОС и напослетку, 1947. године и библиотека са 14.000 књига¹⁷⁸. У овој кући је 1945. године убијен народни херој, лидер Косовског регионалног комитета Комунистичке партије, Миладин Поповић, чије ће име ова библиотека дуго носити.

Народна библиотека у сложеном систему културног живота и културних установа једног града заузима централно место и централну улогу. Добро организована библиотека, библиотека која дејствује систематски а не случајно, која просто не представља магацин за смештај и чување књига¹⁷⁹ има своје место у друштву. Народна библиотека је културна, образовна и информативна установа која сакупља, обогаћује, обрађује, и чува своје колекције из различитих области креативних и интелектуалних делатности како би их учинила доступним корисницима за читање, истраживање, проучавање и препуштање будућим генерацијама.

Народна библиотека у Приштини, одлуком Општине Приштина 12. априла 1963. године добија назив Народна библиотека „Миладин Поповић“. Тај назив носиће до 1993. године, када мења назив у Градска библиотека. Од 1999. године у потпуности мења свој назив, седиште и фонд књига.

¹⁷⁸ Тодић Вулићевић Радмила „Приштина, Прштевци и време“.

¹⁷⁹ Б. Поповић “Нава зграда Народне и Универзитетске библиотеке Косова”. У Библиотекар 1982, бр. 1-3.

Народна библиотека „Миладин Поповић“ је једна од најстаријих и највећих на Косову. Руководство библиотеке је изузетну пажњу поклањало обогаћивању књижног фонда, проширивању библиотечке мреже и повећању броја читалаца. У овом периоду библиотека поседује веома богат фонд књига, нешто више од 200.000 библиотечких јединица. Упоредо са увећањем књижног фонда, дошло је и до отварања 25 нових огранака у граду и приградским насељима. Највеће и најстарије библиотеке у приградским насељима су библиотеке у Обилићу, Косовом Пољу и Грачаници. Све ове библиотеке су се налазиле у Домовима културе и имале по 13.000 библиотечких јединица.

Слика 2: Један од одељака са књигама у Градској библиотеци Приштина

У жељи да књига буде доступна свим корисницима из околине Приштине, библиотека је покренула иницијативу да се у свим околним селима и свим предузећима отвори адекватно одељење библиотеке. Тако су настала истурена одељења у Лапљем селу, Чаглавици, Доњој Брњици, Омладинском дому „Боро и Рамиз“, као и у Фабрици амортизера, Фабрици тапета „Фазита“ и свуда где су постојали услови за то.

Главни квалитет Градске библиотеке Приштина је тај што је за све време свога постојања, омогућавала приступ својој библиотечкој грађи свим корисницима града Приштине са околином, без обзира на националност, вероисповест и језик. У својим просторијама библиотека организује културне и образовне активности: изложбе, промоције књига, литералне часове, састанке са писцима и још пуно тога.

Садашњост

Градске библиотеке као јавне установе су у пуном смислу речи мапе времена. Оне морају постојати, не само извесно време, већ много дуже, како би њихова мисија била у потпуности испуњена. У супротном, култура из прошлости и садашњости може бити изгубљена за будућност. Градска библиотека у Приштини пре 1999. године бројала је између двестапедесет и триста хиљада наслова и била једна од највећих библиотека на простору Косова и Метохије. По завршетку бомбардовања 1999. године живот на Косову и Метохији се значајно променио.

Народна библиотека Грачаница, одлуком Скупштина града Приштине, од 13. децембра 2000. године постала је правни следбеник Градске библиотеке из Приштине. Целокупан фонд књига остао у Приштини. Сачуване су само књиге које су се и тада налазиле у истуреним одељењима у Грачаници, Лапљем селу, Чаглавици и Доњој Брњици.

Слика 3: Народна библиотека Грачаница смештена у Дому културе

Народна библиотека Грачаница послује у оквиру Дома културе Грачаница у једном веома скућеном простору са малим бројем полица и неадекватним простором за запослене. Народна библиотека Грачаница има 18 стално запослених и 5 радника по уговору о привременим и повременим пословима. Библиотека је укључена у систем COBISS.RS и сви запослени поседују лиценце за рад у COBISS-у. Стручно усавршавање запослених је важан предуслов за функционисање библиотеке. Стечена стручна знања се примењују у свакодневном раду са корисницима.

Слика 4: Полица са књигама у Народној библиотеци Грачаница

Фонд књига у Народној библиотеци Грачаница заједно са истуреним одељењима у Лапљем селу, Чаглавици и Доњој Брњици, износи око 30.000 наслова. Овај број се задњих година знатно увећао захваљујући донацији Министарства културе и информисања Републике Србије, многобројним Невладиним организацијама и суграђанима који своје књиге поклањају библиотеци

Слика 5: Најстарије књиге из фонда Народне библиотеке Грачаница

Народна библиотека Грачаница и поред свог скромног фонда, може се похвалити веома ретким издањима, као што су Шекспиров „Сан летње ноћи“ из 1895. године и „Кумова клетва“ Јанка Веселиновића из 1923. године.

У библиотеци се тренутно реализује неколико културних дешавања и пројеката. Пројекат „Креативно читање“ намењен је млађој популацији. Пројекат „Стари нису ствари“ намењен је нашим најстаријим суграђанима. У библиотеци се још реализују пројекти „Разиграна библиотека“, „Екологија за почетнике“, а сваког лета се традиционално одржавају „Видовданске свечаности“ и пројекат „Креативно лето у библиотеци“. У библиотеци се одржавају промоције књига и песнички сусрети.

Будућност

Министарство државне управе и локалне самоуправе Републике Србије из Фонда за локал издвојило је новац за градњу нове библиотеке. Пројекат за изградњу нове библиотеке у Грачаница урађен је у Народној библиотеци Србије. Радови су почели 2019. године, а планирани завршетак радова је лето 2020. године. Изградњом нове Народне библиотеке у Грачаница знатно ће променити културни и друштвени живот Грачанице и целе Централне енклаве на Косову и Метохији.

Слика 6: Радови на изградњи нове зграде Народне библиотеке Грачаница

Народна библиотека Грачаница ће по завршетку радова имати 450 квадрата корисног простора. Поред простора за запослене, библиотека ће имати читаонице како би читаоци могли више времена да проводе у самој библиотеци, поготово деца која ће у овом новом простору имати читаоницу за себе. У читаоници предвиђеној за најмлађе посетиоце библиотеке биће организоване разне манифестације. Наставиће се пројекат "Креативно читање", и покренуће се нови пројекат у ком би учествовале учитељице у пензији које би деци читале бајке, или младе учитељице које би на тај начин могле да се припремају за свој будући посао. Део библиотеке биће посвећен најстаријим суграђанима, који ће своје време у библиотеци проводити читајући новине, играјући шах и учествовању у разним пројектима.

Један од најважнијих задатака Народне библиотеке Грачаница у новој згради јесте оснивање Завичајног одељења. Услед ратних дешавања целокупан завичајни фонд остао је у Градској и Покрајинској библиотеци у Приштини, негде око 600.000 књига на српском језику, које би приштинске власти требало да пребаце у зграду нове библиотеке.

У оквиру развоја Народне библиотеке Грачаница планира се и дигитализација. Дигитализација се може дефинисати као преношење неког аналогног материјала (у случају библиотечке грађе најчешће папирног) у дигитални облик и организовање дигитализованог материјала кроз колекције које крајњи корисник може прегледати и претраживати¹⁸⁰. Како библиотека поседује нека ретка издања из 19. века и раније, план је да се та грађа прва дигитализује, као и грађа коју ће наши суграђани уступити библиотеци како би почело да се формира Завичајно одељење.

Постоји више разлога зашто је дигитализација библиотечке грађе важна, али заштита оригиналних штампаних публикација од даљег пропадања и повећање доступности грађе преко интернета свакако су најзначајнији. Критеријум на основу којих ће се вршити одабир

¹⁸⁰ Богдан Трифуновић, „Дигитализација завичајне грађе у Градској библиотеци Владислав Петковић Дис у Чачку: дигитализација Чачанског гласа“ (1932–1935), Глас библиотеке, 14 (2007).

грађе односи се на вредност коју грађа има за наш завичај и људе¹⁸¹ са Косова и Метохије који желе да прегледају грађу везану за њихов завичај а нису у могућности да дођу до библиотеке. Предност дигитализоване грађе је управо у доступности сваког корисника са било ког места. Дигитализација је за Народну библиотеку Грачаница гаранција опстанка и очувања грађе која ће се једино тако спасити од уништења и отргнути од заборавља.

Усељење у нову зграду Народне библиотеке Грачаница на локацији, улица Томислава Секулића, планирано је за лето 2020. године. Надамо се да ће се ове године традиционалне „Видовданске свечаности“ одржати у новом и лепо опремљеном простору. У оквиру манифестације „Видовданске свечаности“ биће и ове године организован округли сто како би библиотекари из земље и окружења могли разменити своја искуства.

Summary: *Public libraries as public institutions are in the full meaning of the word time maps. They must exist, not only for some time, but for much longer, in order for their mission to be fully fulfilled.*

Otherwise, the culture of the past and present may be lost to the future. It is known that before the Second World War there were almost no libraries in the territory of Kosovo and Metohija. After liberation, this situation changed abruptly. Libraries as well as community centers are opening across Kosovo and Metohija. According to the daily press at the time, in February 1945, in the presence of a large crowd, a library was opened in Priština with a collection of 1300 books in Serbian, Albanian and Turkish language. The building that the Priština City Library is located in, was built in 1930, and in 1947 the library moved into it having more transferred than 14.000 different books. On April 12, 1963, the Municipal Assembly of Priština passed a decision of the name of the library, and until 1993 it was called the National Library "Miladin Popović", and from 1993-1999 The City Library. The Library in Priština provides access to material to all users of the city of Priština with their surroundings, regardless of nationality, religion or language. Prior to 1999, the Priština City Library numbered between two hundred and fifty thousand and three hundred thousand titles, making it one of the largest libraries in the territory of AP Kosovo and Metohija.

After the 1999 bombing, the National Library in Gračanica became a legal successor to the City Library of Priština. The entire stock of books remained in Priština. The Gračanica National Library operates within the Gračanica House of Culture, in a very cramped space with a small number of shelves, but boasts very rare editions, such as Shakespeare's 1895 „Dream of a Summer Night“ and Janko Veselinovic's „Godfather's Curse“ from 1923. By the decision of the Ministry of State Administration and Local Self-Government, the construction of the new building began, and the National Library of Gračanica will move in the summer of 2020. The 450-square-meters of space will include, besides the work for employees, modernly equipped reading rooms, a space for cultural events, mini-concerts and book promotions. The most important task this modern library will have is to collect material for the Native Department. This material will be digitized and thus preserved from oblivion, and also it shall be available online from anywhere in the world. The story of libraries is always the story of the values one society has. The library in question is certainly worthy of attention, both because of its past and its future.

Keywords: *Library, Priština, Gračanica, Kosovo and Metohija.*

¹⁸¹ Драгана Илић и Софија Грба, "Дигиталне колекције завичајне грађе у Народној библиотеци Смедерево". Дигиталне колекције у библиотекама Србије: зборник радова, Дани матичних библиотека Србије 2014 Библионет.

Литература:

1. Симић Ј. Наташа „Школска библиотека и програм рада школског библиотекара“. У: Библиотекарство Српске, Год. 7, Бр. 7, 2018, стр. 253-261.
2. Стокић Симончић Г. „Српска књига и библиотеке на Косову и Метохији“. У: Панчевачко читалиште, 2009.
3. Блаца, Адем. „Библиотеке Косова и Метохије у периоду 1948–1958. године“. Библиотекар бр. 1/2 (1959).
4. “Rilindja”, Vjeti I, Numër 1, 12 Fruer 1946, f. 4.
5. Тодић Вулићевић Радмила „Приштина, Прштевци и време“, Матица српска, 1999
6. Б. Поповић “Нава зграда Народне и Универзитетске библиотеке Косова”. У Библиотекар 1982 бр. 1-3.
7. Foniqi Tahir, Tipat e bibliotekave në Kosovë 1944-1986 , Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës, Prishtinë 2008.
8. <https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Srbija/665587/Citajte-na-VESTI-DIGITAL-Rampa-za-Pticu-rugalicu> (preuzeto 14.02.2020.)
9. <https://www.wikiwand.com/sh/Priština> (preuzeto 14.02.2020.)
10. Грба, Софија и Драгана Илић, „Дигитална завичајна збирка Народне библиотеке Смедерево“. Мона Aureus бр. 31 (2011): 151-158.
11. Трифуновић, Богдан, „Дигитализација завичајне грађе у Градској библиотеци Владислав Петковић Дис у Чачку: дигитализација Чачанског гласа (1932–1935)“, Глас библиотеке, 14 (2007): 28.
12. Илић, Драгана и Грба, Софија, "Дигиталне колекције завичајне грађе у Народној библиотеци Смедерево". Дигиталне колекције у библиотекама Србије: зборник радова, Дани матичних библиотека Србије 2014 Библионет, 199-210.

DRUŠTVENE MREŽE U SVOJSTVU PRIJATELJA BIBLIOTEČKOG FONDA

Sažetak: *U ovom radu govorićemo o promociji i popularizaciji bibliotečkog fonda na društvenim mrežama, na primjeru Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“, sa akcentom na neke ključne informacije koje su nam pomogle prilikom oblikovanja marketinške šeme, na osnovu koje dijelimo značajne činjenice i zanimljivosti sa cjelokupnom crnogorskom javnošću, kao i sa zemljama iz okruženja.*

Ključne riječi: *društvene mreže, promocija, popularizacija, bibliotečki fond.*

Jedinstvena definicija za društvene, odnosno socijalne, mreže ne postoji. Najjednostavnije, a moglo bi se reći, i najpreciznije se definišu kao online servisi koji korisnicima omogućavaju raznovrsne vidove komunikacije, a pritom i nude poprilično veliku mogućnost lične prezentacije.

Kako bismo uspjeli da sadržaje, koji takođe mogu biti različitog karaktera, predstavimo na pravi način, moramo sagledati što je moguće šire situaciju u kojoj se naše društvo nalazi, te koje su to informacije koje su korisnicima potrebne. „Prednost društvenih medija ogleda se u brzom širenju sadržaja velikom broju korisnika. Jedan od trendova u upotrebi društvenih medija je uključivanje korisnika u proces razvoja proizvoda u ranim fazama, što vodi dizajniranju proizvoda u skladu s potrebama i željama korisnika.“¹⁸²

One su i najbolji marketing alat koji vlasniku naloga, u našem sučaju biblioteci, može omogućiti popularnost u najširem kontekstu.

Prednosti marketinga na društvenim mrežama:

- dvosmjerna komunikacija;
- niski troškovi;
- brza povratna informacija;
- svjesnost postojanja usluge ili proizvoda, i
- uspješno prezentiranje novih proizvoda.¹⁸³

U ovom radu ćemo se baviti ulogom društvenih mreža u promociji i popularizaciji bibliotečkog fonda na primjeru Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“ na Cetinju, jedne od najznačajnijih identitetskih institucija naše države, koja u svojim fondovima sadrži preko 2 miliona jedinica bibliotečke građe.

¹⁸² Društveni mediji, URL: <https://stasovgd63com.wordpress.com/>, datum pristupa: 15. februar 2023.

¹⁸³ Važnost prisutnosti poduzeća na društvenim mrežama, URL: <https://bit.ly/3JebQmZ>, datum pristupa: 15. februar 2023.

„Novi modeli poslovanja i novi korisnički servisi, u skladu sa načelom opšte dostupnosti, omogućavaju aktivno učešće Nacionalne biblioteke u kreiranju kulturno-obrazovnog ambijenta Crne Gore, kao i razvijanje međunarodne saradnje i razmjene digitalnih sadržaja na regionalnom i globalnom nivou.”¹⁸⁴

Uzimajući u obzir činjenicu da prema raznim istraživanjima prosečno osoba iznad 35 godina provede na internetu, u najvećoj mjeri na društvenim mrežama, i do tri sata na dnevnom nivou, dok je to vrijeme kod mlađe populacije mnogo veće, tačnije u intervalu od „7 sati i 22 minuta do 8 sati i 39 minuta”¹⁸⁵. U nekim ekstremnijim situacijama ono dostiže i prelazi dvocifren broj. Oslanjajući se na navedene podatke, a nakon analize starosti korisnika koji nas prate, sa željom da ih svakodnevno iznova i iznova informišemo, ali i da plasiranim informacijama privučemo neke nove profile ličnosti, odlučili smo da pristupimo raznovrsnijem predstavljanju i prezentaciji fonda, usluga i događaja koje Biblioteka organizuje. I da, ukoliko pojedinci već toliko vremena provode uz ekrane, mogu naići i na korisne navode o raznim sferama društva, koji imaju uporište u bilo kojem publikovanom djelu.

Neka od osnovnih načela, kojima se rukovodimo prilikom objavljivanja sadržaja, prikazana su na slici broj 1, odnosno slajdu prezentacije, koju sam predstavila na Trećoj međunaronoj konferenciji bibliotekara, arhivista i muzeologa – LAM 2022, 18. maja prošle godine.

Slika br. 1

Oslanjajući se na bogatstvo fonda, odlučili smo da malo zagrebemo u brojke i da publikacije, znane i neznanе, predstavimo javnosti na drugačiji način. Kako bi se o ovoj temi moglo pisati nadugačko i naširoko, pokušaćemo da na konkretnim primjerima približimo pravila kojim se rukovodimo prilikom kreiranja objava.

¹⁸⁴ Nacionalna biblioteka Crne Gore, Uvodna riječ, URL: <https://www.nb-cg.me/me/o-nama/uvodna-rijec>, datum pristupa: 15. februar 2023.

¹⁸⁵ How Much Time Do People Spend on Social Media, URL: <https://bit.ly/422ens3>, datum pristupa: 16. februar 2023.

U čast 15 godina od otvaranja veoma uspješne izložbe „Stranci o Crnoj Gori”, prošle godine smo se prišetili kako su nas razni narodi doživljali kroz vjekove. Oslonili smo se na temelje te postavke, a korak dalje učinili smo kada smo konkretnu publikaciju predstavili (prepričali) iz malo drugačijeg ugla, s akcentom na neke ne toliko poznate činjenice.

Budući da je prva knjiga o Crnoj Gori, koja je obuhvaćena našim istraživanjem, napisana na francuskom jeziku, mjesec jun posvetili smo Francuskoj, a našu prvu objavu, tim povodom, upravo Viali de Somijeru, pukovniku francuske vojske i njegovom djelu „Istorijski i politički put u Crnu Goru”.

Svake sedmice smjenjivali su se novi naslovi, a svakog mjeseca i nove države. Moramo naglasiti da smo prilikom objavljivanja sadržaja vodili računa koga bi najviše objava mogla zainteresovati i podštetiti na lik ili djelo autora, pa su se nerijetko „saradnici” sami javljali, dijeleći i komentarišući naše sadržaje.

Slika br. 2

Kako ne bismo došli u situaciju da bude da favorizujemo „naše ili vaše” autore, odluka je „pala” da povodom datuma koju su obilježili život nekog kulturnog ili društvenog stvaraoca predstavimo njegov život i stvaralaštvo.

Prilikom objavljivanja autorskog teksta i postera ili fotografija, za čiju izradu su korišćene slobodno dostupne fotografije na internetu, vodilo se računa da podijeljene informacije budu bazirane na nekim manje poznatim, a jednako bitnim činjenicama, kao i da bude izdvojen termin, sentenca ili misao koja će dodatno obojiti tekst, dajući mu posebnu vrijednost.

Slika br. 3

Tako su, recimo, izdvojene objave nosile rečenice: „Neću da ćutim! Sam sam birao svoju sudbinu”, „Revolucija ne može živjeti od prošlosti!” ili čuvena misao „Strijeljan, ali nikada ubijen”, koja stoji „rame uz rame” uz ime slavnog Ljuba Čupića.

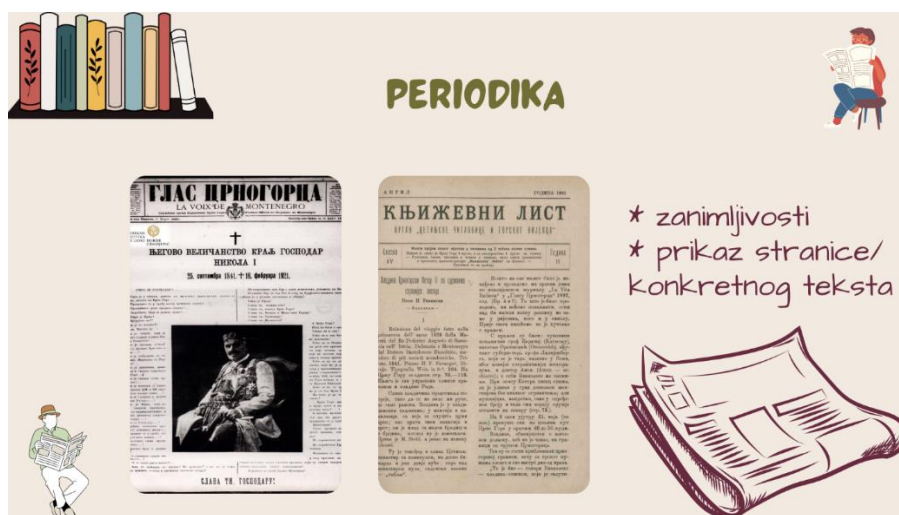

Slika br. 4

Iako u nekoliko navrata napominjemo da nam je želja da podjednako dobro objavimo manje poznate informacije ili djelo, ali koje iz nekog razloga nijesu dobili zasluženu pažnju, neprihvatljivo je „ignorirati” ključna djela na koja se katkad oslanja kultura jednog naroda i države.

Ubijedjeni da gotovo ne postoji žitelj naše države, koji na pomen imena Ratka Vujoševića ne krene da recituje „I nebo mrklim mrakom obavito... Putuje sunce samo sebe sito...” iz poeme „Orevuar Montenegro”, podijelili smo upravo ono što su, ispostavilo se, naši korisnici i željeli da pročitaju. Bitno je napomenuti i koje to publikacije imamo u našim fondovima, nakon što provjerimo katalošku, odnosno elektronsku COBISS bazu.

Doprinos u predstavljanju naše kulture svakako daje i periodika iz različitih perioda, a akcenat se stavlja na prikaz konkretne stranice u originalnom obliku i u izvornom tekstu, pa čak i ukoliko u njemu postoje neke pravopisne ili materijalne greške.

Slika br. 5

Analizirajući iskustva drugih stranica i brojnost čuvenih „lajkova”, svjedoci smo da naši korisnici podjednako dobro reaguju na pisma koja obiluju istorijskim činjenicama (slika br. 6), kao i na malo slobodnije forme, pisane nježnijim i manje formalnijim rječnikom (slika br. 7).

Slika br. 6

Slika br. 7

Značajno mjesto u objavama zauzima i redovna „rubrika” - predstavljanje naših izdanja, đe uz opis izdvojenog djela dodajemo izvode iz recenzija, nesvakidašnje odlomke i neke snažne misli. Kada smo početkom maja prošle godine govorili o romanu „Tuđemilski svici“ autora Slobodana Vukanovića, koji je Biblioteka objavila 2017. godine u okviru edicije Posebna izdanja, izdvojili smo, između ostalog, i rečenicu „Ko se davi fata se za vesla, a ko davi fata se za uže”, i ne sluteći da će se ona nakon nekoliko dana naći na glavnom transparentu prilikom šetnje Cetinjem, protiv ruske agresije, a potom i u brojnim medijima u zemlji i regionu.

Slika br. 8

I dok nastojimo da našim korisnicima, takoreći, „serviramo“ značajne činjenice, trudimo se da ih zainteresujemo i damo prostora da do nekih odgovora ipak sami moraju doći. Doduše, uz našu pomoć. To je najbolje izraženo u sljedećem primjeru.

Slika br. 9

„Da li je Mona Liza u Luvru zaista jedina ili ima dvojnicu, ili čak više njih? Ili to uopšte i nije Liza Đokonda, već Leonardov autoportret? Šta su zaista Da Vinčijeva djela, a šta njegovih učenika? Da li je bio vegetarijanac, pacifista ili pragmatični podržavalac ratnih huškača i nemilosrdnih vlastodržaca? I je li zaista kupovao ptice od uličnih prodavaca samo da bi ih oslobodio?“

Odgovore na ova pitanja možete pronaći ... a onda smo taksativno nabrojali naslove publikacija i detaljnije informacije o njima.

Značajno mjesto u objavama na našim društvenim mrežama imaju i nagradne igre, koje organizujemo s vremena na vrijeme, prvenstveno u znak zahvalnosti za pažnju i podršku, a potom

i kako bismo kod naših prijatelja, kako često imamo naviku da ih oslovimo, stvorili ošćaj prisutnosti, u Źelji da postanemo dio njihove svakodnevice.

Slika br. 10

Prilikom postavljanja pitanja vodimo računa da budu formulisana nedvosmisleno, odnosno jasno, kao i da ne budu previše komplikovana.

Iako ljubitelji tradicionalnog shvatanja poslovanja i funkcionisanja bilo koje institucije ili preduzeća potenciraju negativne strane modernih tekovina, zanemarujući one pozitivne kojih ima mnogo više, tekst ćemo završiti saglasni sa riječima koje dijelimo u nastavku:

„Ukoliko vaše preduzeće nije prisutno na društvenim mrežama ljudi neće znati da postojite, šta radite, koje proizvode ili usluge nudite. Pomoću marketinga na društvenim mrežama stvara se svjesnost postojanja usluge ili proizvoda, a vi nastavljate da živite.”¹⁸⁶

Na kraju dijelimo sa vama i adrese naših društvenih mreža i ujedno vas pozivamo da nas zapratite, ukoliko to do sada nijeste učinili.

¹⁸⁶ N.d, URL: <https://bit.ly/3JebmZ>, datum pristupa: 15. februar 2023.

Slika br. 11

* <https://www.facebook.com/nacionalnabibliotekacg>

* https://www.instagram.com/nacionalna_biblioteka_cg/

* <https://bit.ly/3ZMFgxQ>

Abstract: *In this paper, we will talk about the promotion and popularization of the library fund on social networks, on the example of the National Library of Montenegro „Đurđe Crnojević”, with an emphasis on some key information that helped us when designing the marketing scheme, on the basis of which we share important and interesting facts with the entire Montenegrin public, as well as with neighboring countries.*

Keywords: *social networks, promotion, popularization, library fund.*

Literatura:

1. Društveni mediji, URL: <https://stasovgd63com.wordpress.com/>, datum pristupa: 15. februar 2023.
2. Važnost prisutnosti poduzeća na društvenim mrežama, URL: <https://bit.ly/3JebQmZ>, datum pristupa: 15. februar 2023.
3. Nacionalna biblioteka Crne Gore, Uvodna riječ, URL: <https://www.nb-cg.me/me/o-nama/uvodna-rijec>, datum pristupa: 15. februar 2023.
4. How Much Time Do People Spend on Social Media, URL: <https://bit.ly/422ens3>, datum pristupa: 16. februar 2023.

Biografija:

Bojana Joksimović, rođena u Mojkovcu 1991. godine. Diplomirala je novinarstvo na Fakultetu političkih nauka u Podgorici, na kojem je stekla akademsko zvanje magistricе političkih nauka. Od 2017. godine zapošljena je u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore „Đurđe Crnojević”. Piše poeziju i prozu, a krunu njenog dosadašnjeg stvaralaštva predstavlja roman „Poznaćeš me po ćutanju i po stisku hladne ruke”, koji je publikovala 2021. godine.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Treće međunarodne konferencije bibliotekara, arhivista i muzeologa „Libraries, Archives and Museums Conference (LAM), Montenegro, 2022. Cetinje, 17. i 18. maj 2022. godine

Tema Konferencije: Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja – UN Agenda 2030 za održivi razvoj – **Biblioteke, arhivi i muzeji kao posrednici i partneri u podizanju kulturološke svijesti i razumijevanja zajednice.**

Cilj konferencije je nastavak rada na uspostavljanju bliže saradnje biblioteka, arhiva i muzeja, krovnih institucija kulture, na svim nivoima, u Crnoj Gori, ali i u regionu. Tačnije, nastavak rada na dostupnosti, promociji, širenju i razmjeni informacija, uz primjenu novih tehnologija i evropskih standarda.

Konferencija je održana u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore „Đurđe Crnojević“ 17. i 18. maja u 6 sesija:

- Digitalno doba u baštinskim ustanovama
- Kulturna baština, promocija i očuvanje
- Uloga baštinskih institucija
- Biblioteke, arhivi i muzeji kao posrednici, kreatori i partneri u podizanju kulturološke svijesti i razumijevanja zajednice
- Saradnja između baštinskih ustanova – biblioteka, arhiva i muzeja
- Biblioteke i obrazovanje

Na Konferenciji je predstavljeno 29 radova (direktnim učešćem na skupu ili onlajn prezentacijom) iz Crne Gore, Srbije, Sjeverne Makedonije, Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Predavač po pozivu dr Dunja Holcer predstavila je „Bibliotečku mapu svijeta“.

U okviru Konferencije je održana i Panel diskusija na temu: (Re)konstrukcija uloge savremenog bibliotekara/ke: izazovi i (uspješne) prakse.

Diskusije su pokazale potrebu saradnje institucija iz raznih država, značaj razmjene iskustava i primjere dobre prakse u rješavanju sličnih problema i izazova informacionog okruženja sa kojima se danas biblioteke suočavaju.

Zaključci Konferencije:

- Digitalizacija kao savremena forma prezentacije, zaštite i dostupnosti baštine je mjera uspješnosti svih savremenih institucija koje su čuvari kulturne baštine.
- Zajednica (lokalna i šira) i institucije su cjelina bez koje nema uspješne i svrsishodne funkcije baštinskih institucija.
- Biblioteke, arhivi i muzeji pružaju mogućnosti za uključivanje uže i šire zajednice, one su neizbježan segment uspješnosti formalnog obrazovnog procesa i činilac razvoja savremenog društva 21. vijeka.
- Biblioteke, arhivi i muzeji u svojim fondovima i zbirkama predstavljaju istorijsku i kulturnu prošlost jednog grada, regije, države i samo saradnjom, zajedničkim djelovanjem, daju cjelovit prikaz jednog doba.
- Saradnja institucija iz različitih država značajna je razmjena iskustava i doprinos kulturnoj mapi svijeta.
- Održavanje konferencije treba nastaviti.

Cetinje, 18. 05. 2022. god.

Ogranizacioni odbor Konferencije